

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
FİNANSMAN YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERDEN FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN
MUHASEBE İŞLEMLERİ VE VERGİLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Cenk Selçuk ORTAÇ

Ankara-2023

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
FİNANSMAN YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERDEN FORWARD
SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBE İŞLEMLERİ
VE VERGİLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Cenk Selçuk ORTAÇ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Zeki YANIK

Ankara – 2023

KABUL VE ONAY

Cenk Selçuk ORTAÇ tarafından hazırlanan “Finansal Türev rnlerden Forward Sözleşmelerinin Muhasebe İşlemleri Ve Vergilendirilmesi” başlıklı bu çalışma, 10/01/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Ana Bilim Dalı, Finansman Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Zeki YANIK (Danışman)

Prof. Dr. Ali Rıza Zafer SAYAR (ye)

Doç. Dr. şule TUZLUKAYA

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

10/01/2023

Cenk Selçuk ORTAÇ

ÖZ

ORTAÇ, Cenk Selçuk. Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmelerinin Muhasebe İşlemleri ve Vergilendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

I. ve II. Dünya Savaşları çok sayıda ülkenin üretim yapısının zarar görmesine, ekonomik anlamda üretimin azalmasına bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanamamasına neden olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra başlatılan ekonomilerin yeniden yapılandırılmasında en önemli sorun, yeterli mali kaynağın, finansal birikimin olmamasıdır

Küreselleşme olgusu ile yatırım ve ticari faaliyetlerin giderek artması beraberinde finansmana olan ihtiyacı artırmıştır. Artan finansman ihtiyacının klasik araçlar (para, senet, çek vb) ile karşılanmasında ortaya çıkan güçlükler, prosedürlerin uzunluğu ve miktar bakımından ortaya çıkan yetersizlikler yeni finansman araçlarının yaratılmasına sebep olmuştur. Çok çeşitli şekillerde ortaya çıkan finansman araçları ile yatırımların ve ticari faaliyetlerin finansmanı sağlanırken diğer taraftan ekonomik yapılarda karşılaşılan krizlere bağlı olarak karşılaşılan fiyat dalgalanmalarına bağlı risklerin azaltılma çabaları da finansman araçlarının çeşitliliğini artırmıştır.

Finans piyasalarında türev ürün olarak nitelendirilen finansman araçları günümüz ekonomilerinde önemli bir yere sahiptir. Çalışma konusu olarak seçilen forward sözleşmeler ve bu sözleşmelere dayalı olarak yapılan işlemler türev ürünler arasında öne çıkmaktadır. Muhasebeleştirilmenin sözleşmelerinin kapsamı ve amacını kavrayacak şekilde yapılması gerekir. Bu durum işletmelerin mali durumlarının gerçekçi olarak belirlenmesi ve vergilendirmesi açısından büyük öneme sahiptir.

Bu tez çalışmasının kapsamında öncelikle türev ürünlerin neler olduğu ve forward sözleşmelerin tanımı, amaçları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde ise forward işlemlerin uluslararası muhasebe standartları ve ulusal muhasebe standartlarına göre muhasebe kayıtlarının yapılmasına ilişkin esaslar ve sorunlar irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise forward sözleşmelere dayalı olarak elde edilen gelirlerin Türk Vergi Sisteminde yer alan yasal düzenlemelere göre nasıl vergilendirildiği detaylı olarak örnekleri ile açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türev ürünler, Forward Sözleşmeler, Forward İşlemler, Maliye, Finans

ABSTRAC

ORTAÇ, Cenk Selçuk. Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmelerinin Muhasebe İşlemleri ve Vergilendirilmesi, Master of Sciences Graduate Thesis, Ankara, 2023.

I and II. The World Wars caused the damage to the production structure of many countries, the decrease in economic production, and the inability to meet individual and social needs. In particular, the most important problem in the restructuring of the economies that started after World War II is the lack of sufficient financial resources and financial accumulation.

The phenomenon of globalization and the gradual increase in investment and commercial activities have increased the need for financing. Difficulties in meeting the increasing financing need with classical instruments (money, bills, checks, etc.), the length of the procedures and the inadequacies in terms of amount have led to the creation of new financing instruments.

Financing instruments, which are described as derivative products in financial markets, have an important place in today's economies. Forward contracts selected as the subject of study and transactions based on these contracts stand out among derivative products. Recognition should be done in a way that understands the scope and purpose of the contracts. This situation is of great importance in terms of realistic determination and taxation of the financial situation of enterprises.

Within the scope of this thesis, first of all, what derivative products are and the definition and objectives of forward contracts are emphasized. In the second part of the study, the principles and problems related to the accounting records of forward transactions according to international accounting standards and national accounting standards are examined. In the third part, how the incomes obtained based on forward contracts are taxed according to the legal regulations in the Turkish Tax System are explained in detail with examples.

Keywords: Derivatives, Forward Contracts, Forward Transactions, Tax, Finance,

TEŞEKKÜR

Tez çalışmalarımda destek ve katkıları ile beni yönlendiren, bilimsel açıdan karşılaştığım sorunların çözümünde yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Zeki Yanık'a teşekkür ederim. Her zaman yanımda olup çalışma sürecimde manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRAC	ii
TEŞEKKÜR	iii
GİRİŞ	1
LİTERATÜR ÖZETİ	3
BÖLÜM 1: TÜREV ÜRÜN OLARAK FORWARD SÖZLEŞMELERİ	7
TÜREV ÜRÜN OLARAK FORWARD SÖZLEŞMELERİ	
1.1.Türev Ürün Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	7
1.2.Türev Ürünlerin Kullanım Amaçları	8
1.2.1. Riskten korunma	9
1.2.2. Spekülasyon	10
1.2.3. Arbitraj	11
1.3.Türev Ürünlerin Çeşitleri	12
1.3.1. Forward sözleşmelerin tanımı ve hukuki niteliği	12
1.3.2. Forward işlemlerinin özellikleri ve çeşitleri	14
1.3.2.1. Forward işlemlerin özellikleri	14
1.3.2.2. Forward işlemlerin çeşitleri	15
1.3.2.2.1. Sözleşme konusu olan unsura göre forward sözleşmeleri..	15
1.3.2.2.1.1. Emtia forward sözleşmeleri	15
1.3.2.2.1.2. Hisse senedi forward sözleşmeleri	16
1.3.2.2.1.3. Faiz oranı üzerine yapılan forward sözleşmeleri (forward oran anlaşması-FRA)	16
1.3.2.2.1.4. Döviz kuru forward sözleşmeleri (currency forward contracts)	17
1.3.2.3. Sözleşmenin süreleri ve temel özelliklerine göre	

forward sözleşmeleri	18
1.3.2.3.1. Vadeli forward sözleşmesi (Window Forards)	18
1.3.2.3.2. Uzun vadeli forward sözleşmesi (Long-Dated Forwards)	18
1.3.2.3.3. Teslim Edilemeyen forward (non-deliverable forwards, NDFs)	19
1.3.2.3.4. Esnek vadeli forward sözleşmeleri (FFC)	20
1.3.2.3.5. Normal (temel) forward sözleşmeleri (closed outright forward).....	21
1.3.2.3.6 <u>Sabit Tarihli forward</u> (fixed date forward contracts)	23
1.3.2.3.7. <u>Opsiyon vadeli forwad</u> (option forward contract)	23
1.4. Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Futures)	23
1.4.1. Vadeli işlem sözleşmesinin (futures) özellikleri	23
1.4.2. Vadeli işlem sözleşmesinde (futures) takas odası kavramı	25
1.4.3. Vadeli işlem sözleşmesinde (futures) teminat kavramı	25
1.4.4. Vadeli işlem sözleşmesinin (futures) türleri	26
1.4.5. Forward işlemler ve vadeli işlem sözleşmeleri (future) arasındaki farklar	28
1.5. Opsiyon Sözleşmeleri (Options)	28
1.5.1. Opsiyon Sözleşmelerinin (Options) Özellikleri	28
1.5.2. Opsiyon Sözleşmelerinin (Options) Gelişimi	30
1.5.3. Opsiyon Sözleşmelerinin (Options) Türleri	30
1.5.3.1. Alım opsiyonları	30
1.5.3.2. Satım Opsiyonları	31

1.5.3.3. Avrupa tipi opsiyon sözleşmeleri	31
1.5.3.4. Amerika tipi opsiyon sözleşmeleri	31
1.5.3.5. Konularına göre opsiyon sözleşmeleri	31
1.6. TAKAS SÖZLEŞMELERİ (SWAPS)	32
1.6.1. Swap (tranpa) işlemlerinin özellikleri	32
1.6.2. Swap işlemlerinin gelişimi	33
1.6.3. Swap işlemlerinin çeşitleri	34
1.6.3.1. Para (döviz) swapı (currency swap)	34
1.6.3.2. Faiz oranı swapı	34
BÖLÜM 2: FORWARD İŞLEMLERİNİN	
MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	36
2.1. Türev Ürünlerle İlgili Muhasebe Standartları	36
2.1.1. Uluslararası düzenlemeler	36
2.2. Forward İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ile İlgili Yaklaşımlar	
ve Muhasebe Kayıtlarında Kullanılan Hesaplar	39
2.3. Forward İşlemlerde Muhasebeleştirme İlkeleri	40
2.4. Forward Sözleşmelerini Bilanço Dışında Bırakılması	43
2.5. Forward İşlemlerinin Muhasebe Kayıtlarını Yaparken Esas	
Alınacak Tarihin Belirlenmesi	45
2.6. Forward İşlemlerinin İlk Defa Muhasebeleştirilmesi	45
2.7. Forward İşlemlerinin Muhasebe Kayıtlarına Alınmasında	
Kullanılan Yöntemler	49
2.8. Forward İşlemlerinin Değerlemesi	50
2.9. Forward İşlemlerinin Vergilendirilmesinin	
Muhasebeleştirilmesi	51
2.10. Örtülü Sermaye Açısından Forward Gelir Tahakkuku	54

2.11. Değerlendirme	58
BÖLÜM 3: TÜRK VERGİ MEVZUATI AÇISINDAN FORWARD	
SÖZLEŞMELERİNİN VERGİLENDİRİLMESİ	60
3.1. Genel Olarak	60
3.2. Türk Mevzuatı Açısından Vadeli İşlem Sözleşmelerinin Niteliği....	61
3.3. Türk Vergi Mevzuatı Açısından Forward İşlemleri	64
3.4. Forward İşlemlerden Elde Edilen Kazancın Gelir Vergisi	
Yönünden Değerlendirilmesi	64
3.4.1. Forward işlemlerinden elde edilen kazancın gelir vergisi	
karşısındaki durumu	64
3.4.2. Forward işlemlerden elde edilen kazancın gelir vergisi'nin	
Konusu bakımından değerlendirilmesi	65
3.4.3. Forward işlemlerden elde edilen kazancın vergilendirilmesi	66
3.4.3.1. Forward işlem gelirin ticari bir işletmeye ait olması	
(ticari kazanç) durumunda vergilendirme	66
3.4.3.2. Forward işlem kazancının ticari bir işletmeye dahil olmaması	
(menkul sermaye iradı ve değer artışı kazancı)	68
3.4.4. Tam ve dar mükellefiyet halinde forward kazançlarının	
vergileştirilmesi	74
3.4.5. Forward sözleşmelerinde kazancın elde edilme zamanı ve	
vergileştirilmesi usul ve esasları	76
3.4.6. Forward sözleşmesinde belirtilen edimin yerine	
getirilmemesinde halinde vergilendirme	78
3.5. Forward İşlemlerden Elde Edilen Kazancın Kurumlar Vergisi	
Yönünden Değerlendirilmesi	78
3.5.1. Forward işlemlerden elde edilen kazancın kurumlar vergisi	
karşısındaki durumu	78
3.5.1.1. Forward işlemlerden elde edilen kazancın kurumlar	

vergisinin konusu bakımından değerlendirilmesi	78
3.5.2. Forward işlemlerden elde edilen kazancın kurumlar vergisi	
mükellefiyet şekilleri açısından vergilendirilmesi	81
3.6. Forward Sözleşmelerinin KDV Karşısındaki Durumu	83
3.7. Forward İşlemlerinin BSMV Karşısındaki Durumunun	
Değerlendirilmesi	85
3.8. Damga Vergisi Yönünden Vergilendirme Esasları	86
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	92
TURNİTİN RAPORU.....	96
ÖZGEÇMİŞ	97

GİRİŞ

I. ve II. Dünya Savaşında ülkelerin, üretime yönelik alt ve üst yapılarını büyük ölçüde kaybetmeleri nedeni ile üretimlerinde önemli düşüşler yaşanmıştır. Ülkelerin II. Dünya Savaşından sonraki yeniden yapılanma sürecinde karşılaştıkları en önemli sorun, yeterli mali kaynağın, finansal birikimin ve ekonomik istikrarın sağlanamamış olmasıdır.

İşletmeler, dünya ekonomisinin küreselleşme düşürerek sermaye birikim hızlarını yavaşlatmaktadır. İşletmelerin gelecek dönemlere yönelik olarak gerçekleştirecekleri yatırım ve üretim faaliyetlerinde karşılaştıkları finansal riskleri ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli türev ürünleri kullanmaktadırlar. İşletmelerin finansman sıkıntısına düşmeleri, ar-ge faaliyetleri için kaynak arayışı içinde olmaları da türev ürünlerin dolayısıyla da forward sözleşmelerin yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Türev piyasalarda sunulan türev ürünler, finansal ve finansal olmayan kurumlar tarafından kullanılmakta olup bu işlemler ile işletmeleri, spekülasyona, gelecekteki fiyat riskine karşı (hedging), koruma amaçlamaktadır. Türev ürünler ile firmalara finansman garantisi sağlanarak ürün geliştirme veya yeni ürün yaratma, riskten ve spekülasyondan korunma ile arbitraj dan yararlanma imkânı sunulabilmektedir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gerekçeler çerçevesinde çalışmanın ilk bölümünde, türev ürün kavramı, amacı, çeşitleri ve inceleme konumuz olan “forward sözleşmeler” kavramı üzerinde durularak, bu finansman modeli hakkında genel bilgiler verilecektir. Bu kapsamda forward sözleşmelerin gelişimi, modelin tarafları ile Türkiye’deki hukuki yapısı üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, forward sözleşmelere bağlı olarak gerçekleştirilen işlemlerin hem ülkemiz hem de uluslararası muhasebe standartlarına göre muhasebeleştirilmesi ile ilgili düzenlemelere yer verilecektir. Aynı bölümde forward işlemlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin ilkeler üzerinde durulacaktır. Bu bölümde ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarına uygun muhasebeleştirme kayıtlarına ilişkin örnek uygulamalara da yer verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, türev ürünlerin ve forward işlemlerin Türk Vergi Mevzuatın da yer alan çeşitli vergi düzenlemeleri karşısındaki durumu incelenecektir. Forward sözleşmeden elde edilen gelirin belirlenmesi, hangi gelir

unsuruna göre vergilendirileceğinin değeriendirileside bu bölümde yapılacaktır. Forward sözleşmelerin tarafları dikkate alınarak sözleşmeye dayalı olarak yapılan işlemlerin gelir vergisi, kurumlar vergisi ve damga vergisi yönünden değeriendirmesi de yapılacaktır.

LİTERATÜR ÖZETİ

Adıgüzel, B. (2017) “6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nda Sermaye Piyasası Aracı Kavramı” isimli çalışmada Sermaye piyasası aracı kavramının, 6362 sayılı Kanunla yeniden düzenlenen Sermaye Piyasası Kanunu ile genişletilmesi üzerinde durmuştur. Düzenleme ile sermaye piyasası araçlarının türlerinin yeniden belirlenmiş ve tanımlanmış olduğunu vurgulayarak türleri açıklayarak tanımları üzerinde durmuştur. Çalışmada, Kanunda Menkul kıymetler ile birlikte, türev araç ve yatırım sözleşmeleri adıyla yeni sermaye piyasası araçlarına da yer verildiği belirtilerek söz konusu sermaye piyasası araçlarının tanımları arasındaki farklılıklar üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Yeni sermaye piyasası araçlarının incelenmesi ve değerlendirilmesinde SerPK’nun temel kaynak haline geldiği, tebliğ düzenlemeleri ile de var olan türev araçlar yanında yepyeni bir sermaye piyasası aracı olarak mevzuata giren yatırım sözleşmeleri kavramı incelenmiştir.

Akbebek, C. (2011) “Vadeli işlem ve Opsiyon Sözleşmelerinden Sağlanan Gelirlerin Vergilendirilmesi” isimli çalışmada 1970 sonrası finansal piyasalardaki gelişim üzerinde durularak ortaya çıkan risklersen hareketle yeni finansal ürünlerin gelişimi açıklanmıştır. Finansal risk kavramı ve türleri kapsamlı olarak açıklanmıştır. Çalışmanın temel amaçlarından birisi işletmelerin finansal risklerini azaltmak veya gelir elde etmek amacıyla yararlanılan forward, futures, opsiyon ve swap vb sözleşmeler ile ilgili bilgi vermek, diğer bir amacı ise elde edilen gelirlerin vergilendirilmesini açıklamaktır. Bu amaçla tezin ilk bölümlerinde türev ürünlerin gelişimi ve tanımları üzerinde kapsamlı olarak durulmuştur. Tezin diğer kısımlarında ise GVK’nun geçici 67. Maddesi ve diğer vergi mevzuatı (KVK, DVK, KDVK, BSMVK, VUK) üzerinde durulmuştur. Çalışmada türev ürünlere yönelik olarak vergi kaybı yaratan peçeleme işlemleri üzerinde de durulmuş olup örnekler ile açıklanmıştır.

Avsar, T. (2004) “T.C. Vadel İşlem Piyasaları (Türev Piyasalar) ve Vergilendirme” isimli çalışmada öncelikle kavramsal olarak vadeli işlem piyasaları ve vadeli işlem sözleşmeleri tanımlanmıştır. Çalışmada iki kavramın kapsamlı olarak açıklanmasına da yer verilmiştir. Bu kapsamda kavramların, kambiyo ve sermaye piyasası düzenlemeleri karşısındaki durumları incelenmiştir. Yapılan çalışmada vadeli işlem piyasalarının Türk Vergi Mevzuatı karşısındaki durumları da gelir vergisi,

kurumlar vergisi, damga vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi ve katma değer vergisi açısından değerlendirilmiştir.

Aygün, F. (2016) “Türkiye’de Türev Ürünlerin Mevzuat Açısından İncelenmesi ve Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi” isimli çalışmada öncelikle uluslararası piyasalarda türev ürün ihtiyacının ortaya çıkışı ve gelişimi üzerinde durulmuştur. Finans piyasalarında ortaya çıkan belirsizlikler ve buna bağlı olarak gerçekleşen dalgalanmaların yatırımcıları olumsuz etkilemesine bağlı olarak yeni türev ürünlerin gelişmesi üzerinde durulmuştur. Forward ve benzeri sözleşmelerin böyle bir durumun sonucu olarak geliştiği açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada Türkiye’deki finansal piyasalarda türev ürünlerin gelişimi ve yasal mevzuat karşısındaki durumu değerlendirilmiştir. Çalışmanın önemli bir kısmını türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi ve muhasebe standartları almıştır. Özellikle TMS 32 Finansal Araçlar Sunum, TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme, TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar, TFRS 9 Finansal Araçlar bölümleri üzerinde durulmuştur.

Gözüör, G. (2008) “Finansal Türev Piyasaları: Forward, Futures, Opsiyon Ve Döviz Üzerine Bir Uygulama” isimli çalışmada, uluslararası döviz piyasasında 1973 yılında Bretton Woods’ta altın para standartlarının sona ermesi ile birlikte yaşanan dalgalı döviz kuru politikasına bağlı olarak ortaya çıkan riskler üzerinde durulmuştur. Bu risklerden korunma araçları olarak da türev ürünlerin gelişimi ve farklılıkları açıklanmıştır. Çalışmada türev ürünlerin vadeleri ve vade sonundaki gelir ve zararların hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi üzerinde durulmuştur. Kar veya zararın oluşumunda piyasalardaki fiyat hareketliliğinin önceden doğru algılanmasının önemine vurgu yapılmıştır.

Köksal, M. O. (2017) “Bankacılıkta Yeni Nesil Finansal Ürünlerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Dünya ve Türkiye Uygulamalarının İncelenmesi Ve Türkiye İçin Uygulama Önerisi” isimli çalışmada türev ürün kavramının kapsamlı bir tanımı yapılarak türleri üzerinde durulmuştur. Dünya finans sisteminde 1980 sonrası ortaya çıkan gelişmeler kapsamlı olarak açıklanmıştır. Uluslararası alanda türev ürünlerin çeşitliliğinin ve hacim olarak artmasının bir sonucu olarak uluslararası muhasebe standartlarındaki gelişmeler ve düzenlemeler açıklanmıştır. Türev ürünlerin en çok işlem gördüğü bankalarda ne şekilde kayıt altına alınacağı, nasıl raporlanacağı, gelir ve zararların finansal tablolarda gösterilme şekli ve zamanı üzerinde de

açıklamalara çalışmada yer verilmiştir. Ayrıca türev ürünlerin muhasebeleştirme ilkeleri açıklanmıştır. Çalışmada BDDK'nın bankalar için düzenlediği Tek Düzen Hesap Planı açıklanmıştır. Bu kapsamda TMS/TFRS ve Tek Düzen Hesap Planı esas alınarak örnekler üzerinden muhasebeleştirme uygulamalarına yer verilmiştir.

Vural, T. (2006) “Türev Piyasalar ve Forward İşlemlerin Vergilendirilmesi” isimli çalışmada finansal risk ve risk yönetimi kavramları tanımlanarak kapsamlı açıklamalara yer verilmiştir. Türev ürünlere neden gereksinim duyulduğu üzerinde durularak çeşitlerine yer verilmiştir. Türev ürünlerin türleri tek tek açıklanarak, kullanım amaçlarına yer verilmiştir. Bizim de çalışma konumuz olan forward sözleşmeler üzerinde geniş açıklamalara yer verilerek, forward sözleşmelerin vergilendirilmesi Türk vergi mevzuatı açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada özellikle türev ürünler yoluyla vergiden kaçınma ve peçeleme işlemleri örnekler ile açıklanmıştır.

Kaygusuzoğlu, M.(2011) “Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri” isimli çalışmada, Günümüzde finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmalar ve küresel krizin türev ürün kullanımını artırdığı, işletmelerin bu yolla risklerden korunmaya çalıştıkları açıklanarak muhasebeleştirilmesi ve vergilendirilmesi konusundaki bilgi ve eğitim yetersizliği üzerinde durulmaktadır. Belirtilen eksikliklerin giderilmesi halinde kişilerde ve işletmelerde özgüven eksikliğinin giderileceği ve türev araç kullanımının yaygınlaşacağı üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın ana konusunu forward sözleşmeleridir. Forward sözleşmesinin tanımı yapılarak geniş bir açıklamaya yer verilmiştir. Forward sözleşmelerinin yasal düzenlemeler karşısındaki durumu değerlendirilerek muhasebeleştirilmesi üzerinde örnekler ile açıklamalar yapılmıştır.

Gümüşsoy, A.Ö. (2018) “Türev Ürünlerin Tms/Tfrs’ye Göre Muhasebeleştirilmesi Ve TDHP İle Karşılaştırılması” isimli çalışmada, Finansal piyasaların içerisinde barındırdıkları sistematik ve sistematik olmayan riskler üzerinde durularak bu risklerin işletmeler üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Türev ürünlerin işletmelerdeki kullanım amacına (riskten korunma veya gelir elde etme) göre muhasebeleştirme işlemlerinin belirlenmesi açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada muhasebe kaydının “TMS/TFRS’ ye göre veya TDHP’ ye göre yapılması arasındaki farklılıklar açıklanmıştır. Bu kapsamda kayda alma, değerlendirme ve sözleşmenin vade tarihi geldiğinde kapatma işlemlerindeki farklılıklar üzerinde durulmaktadır. Türev

ürünlerin muhasebeleştirilmesinde TMS 32, TMS 39, TFRS 7 ve TFRS 9 ile Tek Düzen Hesap Planı (TDHP) ” dikkate alınarak değerlendirmeler yapılmıştır.

TAT, A.(2017) “Türev Araçların Vergi Usul Kanunu Ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Göre İncelenmesi Ve Muhasebeleştirilmesi”, isimli çalışmada işletmelerin finansal risklerini azaltmak veya önlemek amacıyla yararlandıkları türev araçlar, vergi kanunları ve uluslararası finansal raporlama standartları yönünden irdelenerek muhasebeleştirme işlemleri incelenmiştir. Türev araçlarının vergi kanunlarına göre ve TMS/TFRS standartlarına göre muhasebeleştirilmesine ilişkin açıklamalara yer verilmektedir. Çalışmanın bir kısmında ise bizim çalışma konumuz olan forward sözleşmesinin Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına göre işleme nasıl işleme konulacağı uygun değerin ne olduğu, gelir hesaplarına hangi durumlarda bir yansıma olacağı üzerinde durulmuş ve örnekler verilerek açıklanmıştır. Vergi usul Kanununa göre forward türev sözleşmesinin hukuki yapısı üzerinde de durularak vergilendirmenin nasıl yapılması gerektiği açıklanmıştır.

BÖLÜM 1: TÜREV ÜRÜN OLARAK FORWARD SÖZLEŞMELERİ

1.1.Türev Ürün Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

I. ve II. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin sahip oldukları alt ve üst yapı tesislerinin zarar görmesi, ekonomik anlamda üretimin azalmasına bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanamamasına neden olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra ülkelerin yeniden yapılanma süreci içerisinde en önemli sorun, yeterli mali kaynağın, finansal birikimin olmamasıdır. Savaştan mali anlamda en güçlü çıkan ülke ise topraklarında savaşın olmadığı, silah sanayii ile önemli gelirler elde eden ekonomik ve finansal yeterliliği olan tek ülke ABD dir. Ülkelerin savaş sonrası finansal destek arayışları ABD’ni ön plana çıkartmıştır. ABD’nin öncülüğünde uluslararası ticareti geliştirmek amacıyla güvenilir rezerv para (1 Dolar 0.33 Ons altın karşılığı) olarak ABD dolarının önerildiği Bretton Woods Antlaşması ile 1944 yılında

Sabit Kur Sistemi kabul edilmiştir (Akan, 2010: 109). Uluslararası ticarete kullanılan sabit kur sistemi 1972’de ABD’nin konvertibilite zorunluluğunu kaldırması sebebiyle terk edilmiş, ülke paraları ve faiz oranları serbest dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu durum, uluslararası ticarete ve işletmelerin mali yapılarında belirsizliğe neden olmuştur.

Döviz kurunda ve faiz oranlarında yaşanan dalgalanmalar, işletmelerin aktif ve pasiflerinin etkilenmesine, firma kaynaklarının çeşitlenmesine, yabancı kaynakların işletmelerin bilançolarında önemli yer tutmasına ve borç yönetiminde belirsizliklere neden olmuştur. Belirsizliğin yarattığı riskleri azaltmak amacıyla işletmeler, türev ürünlere bilançolarında yer vermeye başlamıştır. Bu amaçla işletme bünyesinde risk yönetim çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Finans sektöründeki dalgalanmaların sektörleri etkilemesine bağlı olarak oluşan finansal zorluklar, işletmelerin türev ürünlere yönelmesini zorunlu hale gelmiştir (Dündar, 2011: 3-8).

Ortaya çıkan bu durum finans piyasalarında yeni arayışlara, yeni finansman türevlerinin geliştirilmesine sebep olmuştur. Türev ürünler deki çeşitlilik ve hacim olarak artış 1980 li yıllardan başlamakla beraber,1990 yılından sonra hızlanmıştır. Nitekim, 1990 sonrası türev ürünlerin kullanımını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen araştırma ile yirmi altı merkez bankasında 1995 yılı sonunda türev işlemlerin 47,5 trilyon \$ olarak tutarında olduğu gözlemlenmiştir. Finansal türev işlemlerinin potansiyel nakit akımlarının piyasa değerinin ise 2,2 trilyon \$’olduğu aynı çalışma ile

belirlenmiştir. Merkez bankaları dışındaki kurum ve kuruluşlar ile bireysel yatırımcılarda dikkate alındığında türev işlemler piyasasındaki işlemlerin o dönem itibariyle ABD milli gelirinin yedi katı oranına ulaştığı da yapılan çalışmada belirlenmiştir (Kaygusuzoğlu, 2011: 138).

Genel olarak türev ürünü, “Belli tutardaki standart bir malın ya da yabancı paranın belirli bir yerde ve belirli bir tarihte, belirlenmiş fiyattan gelecekte satın alınmasını ya da satılmasını içeren anlaşmalardır” . Şeklinde tanımlamak mümkündür (Ceylan, 2013: 1-2).

Türev ürünleri, değerlerini başka kıymetlerden alan (altın, petrol, bakır, mısır, vb) alan, bazı temel varlıklara (hisse senedi, tahvil, faiz oranı, döviz, endeks vb) bağlı olan ve işletmeleri fiyat dalgalanmalarına karşı korunmak amacıyla oluşturulan tek başına bir değer ifade etmeyen finansal ürünler (sözleşmeler) olarak da tanımlamak mümkündür (Aygün, 2016: 25).

Türev piyasalarda sunulan türev ürünler, finansal ve finansal olmayan kurumlar tarafından kullanılmakta olup bu işlemler ile işletmeleri, spekülasyona, gelecekteki fiyat riskine karşı (hedging), koruma amaçlamaktadır. Türev ürünler ile firmalara finansman garantisi sağlanarak ürün geliştirme veya yeni ürün yaratma, riskten ve spekülasyondan korunma ile arbitraj dan yararlanma imkanı sunulabilmektedir (Yıldız, 2006: 6).

1.2. Türev Ürünlerin Kullanım Amaçları

Finans piyasalarında türev ürünlerin kullanım amaçları, literatürde genel olarak üç başlık altında toplanmaktadır.

İlk amaç; yatırımcıların gelecek dönemlere yönelik olarak ortaya çıkabilecek fiyat değişimlerini önlemek, diğer bir ifadeyle fiyatları sabitlemek amacıyla spot piyasalarda işlem yaparak risklerden korunmalarıdır.

İkinci amaç, yatırımcıların spekülatif amaçlı finansal piyasa işlemi yapmalarıdır. Yatırımcılar fiyat değişimlerinden gelir elde etme için fiyat değişim beklentileri doğrultusunda spekülatif amaçlı olarak da türev piyasalarda işlem yapmalarıdır.

Üçüncü amaç ise yatırımcıların türev piyasalar, spot piyasalar veya vadeli işlem piyasalarının kendi içlerindeki fiyat farklılıklarından veya bu piyasalar arasındaki fiyat farklılıklarından yararlanarak gelir elde etmedir.

Bu kapsamda türev ürünlerin kullanım amaçlarını

1. Riskten korunma,
2. Spekülasyon,
3. Arbitraj olarak sınıflandırmak mümkündür (Köksal, 2017: 7).

1.2.1. Riskten korunma

Riskten korunma; yatırımcıların ellerinde bulundurdıkları türev ürünlerin gelecek dönemdeki fiyatını sözleşme ile belirlemek yoluyla fiyat değişimlerine karşı önlem almak suretiyle kendilerini veya firmalarını riskten korumak, diğer ifadeyle sahip oldukları varlığın gelecek dönemdeki değerini korumak için pozisyon almalarıdır. Vadeli döviz işlem sözleşmesi yapan yatırımcı vade sonu için döviz kurunu başlangıçta anlaşılan Kur'dan sabitlemiş olur. Sözleşme ile yatırımcı kur değişimleri nedeniyle ortaya çıkan riski ortadan kaldırmış olur (Kayaalp, 2017: 5).

Risklerden korunmak amacıyla yapılan işlemlere hedging, gelecekteki ürünü almak veya satmak isteyen ancak oluşabilecek fiyat riskinden de kendilerini korumaya yönelik işlem yatırımcılar ise hedger olarak isimlendirilmektedir (Kuş, 2010: 3).

Riskleri; ürünün ileri vadedeki spot fiyatının beklenen değerden farklı olması olarak tanımlanan fiyat riski, ülke paralarına ilişkin kurların değerinin değişmesi sebebiyle karşılaşılan döviz kuru riski, kredi kullanımı durumunda faiz oranlarındaki değişim nedeniyle karşılaşılan faiz riski, verilen kredilerin geri ödenmemesi veya yatırımcıların finansal araçların gelirlerini tahsil edememesi halinde karşılaşılan kredi riski, finansal ürünün piyasa hacminin genişliğine bağlı olarak fiyatta önemli bir avantaj elde etmeden alınamama -ve ya satılamama- riskini ifade eden likidite riski ve yatırımcının portföyünde bulunan kıymetlerin piyasada meydana gelen dalgalanmalar sonucunda değer kaybetmeleri nedeniyle karşılaşılan piyasa riski olarak altı başlık altında toplanabilir (Akbebek, 2011: 22-27).

Gerçekleşme olasılığı olan risklerin yaratacağı olumsuzlukları türev ürünlerden yararlanarak önlemek mümkündür. Riskten korunma amacıyla yapılan işlemleri üç ana başlıkta açıklamak mümkündür

- Uzun Pozisyonlu Korunma: Yatırımcının fiyat artış beklentisiyle türev ürün sözleşmesi ile alış işlemi yapmasına uzun pozisyonlu koruma denilmektedir. Uzun pozisyonlu koruma almış yatırımcılar, sözleşmeye konusu varlığı

sözleşmede belirlenen fiyat, miktar ve şartlarda satın almakla yükümlüdür. Yatırımcı için uzun pozisyon almanın amacı gelecekte yapacağı yatırımın fiyatının artacağı düşüncesiyle bugünden alış yaparak fiyatı sabitlemektir.

- Kısa Pozisyonlu Korunma: Sözleşmeye konu olan ürünün gelecekte fiyatının düşmesi riskine karşı satış işleminin yapılması halinde yatırımcı kısa pozisyonlu koruma almış olmaktadır. Türev ürün sözleşmesi satarak kısa pozisyon almış olan yatırımcılar sözleşmenin vadesi geldiğinde sözleşmeye konu olan varlığı sözleşmede belirtilen fiyat, miktar ve şartlarda teslim etmekle yükümlüdür.
- Çapraz Korunma (Dolaylı Koruma): İşlem görmeyen vadeli işlem sözleşmesinden ortaya çıkacak riski dengelemek amacıyla çapraz koruma pozisyonu alınabilmektedir. Çapraz korumada, vadeli işlem sözleşmesine konu olan ürün ile yatırımcının riskten korunmayı amaçladığı ürün farklı olmaktadır. “Çapraz korunma yoluyla; riske maruz kaldığımız vade yapısı, spot piyasadaki pozisyon miktarı ile vadeli piyasadaki pozisyon miktarında farklılık olması, sahip olunan malın kendisine ait özel karakteristiklerin olması durumunda devreye girerek yatırımcının mağduriyeti önlenmektedir Çapraz korunmaya örnek olarak, hisse senetlerinden oluşan bir portföyün değerinin (portföyün yapısı hisse senedi endeksiyle birebir aynı değilse) hisse senedi endeksine dayalı sözleşmelerde pozisyon alınarak korunması verilebilir” (Gümüşsoy, 2018: 34).

1.2.2. Spekülasyon

Spekülasyon kelimesi Fransızca kökenli olup, gözetlemek, gözlemlemek ve fırsatı kollamak, vurgunculuk anlamlarına gelmektedir. (“Lingea”). TDK sözlüğüne göre vurgunculuk anlamına (“sozluk.gov.tr.”) gelen spekülasyon kelimesinin ticaretteki genel anlamı, herhangi bir ürün veya hizmeti piyasa fiyatından daha uyguna edinmek ve belirli bir süre sonra daha yüksek fiyatlar ile satmaktır. Diğer bir ifadeyle Spekülasyon, ticarete mal fiyatlardaki hareketlilikten yararlanarak alıp satma işlemi ile gelir elde edilmesi anlamındadır. Fiyat hareketlerinden yararlanmak amacıyla pozisyon alan kişiler ise spekülatör olarak nitelendirilirler (Yalçın, 2015:35). Spekülatörler, türev piyasalarda faiz ve kur değişimi beklentisinden ortaya çıkan riskten yararlanarak kazanç elde ederler.

Finansal piyasalarda, spekülörler ve faiz ve kur riskinden korunmaya çalışan yatırımcılar birbirini tamamlar. Bunun yanı sıra birçok yatırımcı doğrudan yatırım yapmak yerine türev ürün olarak spekülasyon yapmayı da tercih edebilmektedir (Kayaalp, 2017: 5).

Türev ürün piyasalarında türev ürünler üzerinden spekülasyon yapılması yaygın olarak görülmektedir. Bu piyasalarda spekülörler ile yatırımcılar birbirini destekleyen bir yapıdadır. Yatırımcıların bizzat kendileri de spekülatif işlemler yapmaktadırlar. Türev ürün piyasalarında var olan kaldıraç etkisi spekülasyon yapılması için uygun ortam ve araçlar sağlamaktadır. Türev piyasalarda spekülörlerin varlığı piyasadaki işlem hacmini ve likiditeyi artırırken, diğer taraftan da ürün fiyatlarında kısa süreli ani yükseliş ve artışlara sebep olarak da istikrarsızlık yaratırlar. Spekülörler, türev ürünün vadeli sözleşme fiyatı ile ürünün spot fiyatı arasında fark olduğu zaman pozisyon alırlar. Spekülörlerin risk alma eğilimleri piyasadaki diğer yatırımcılara, riski spekülörlere devrederek riskten korunma imkânı sağlar (Yalama, 2013: 13).

1.2.3. Arbitraj

Arbitraj işleminde, iki farklı piyasada bulunan benzer nitelikteki finansal ürünün piyasalar arasındaki fiyat veya faiz oranlarında oluşan farklılıktan yararlanarak, ucuz olan piyasadan alınıp, ürünün fiyatının yüksek olduğu piyasada satılmasıdır. Arbitraj işlemi ile gelirin garanti altına alınması sağlanır. Arbitraj işlemi ile risk üstlenilmemekte, aksine risk ortadan kaldırılmaktadır. Arbitraj risksiz gelir elde yöntemi olarak da tanımlanmaktadır.

Arbitrajın, en önemli özelliği, piyasalar arasındaki fiyat farkının en aza indirilerek ürün fiyatlarında dengenin sağlanmasıdır. Arbitraj işlemi ile türev ürünün fiyatı ucuz olan piyasada alımlara bağlı olarak yükselirken, türev ürünün fiyatı yüksek olan piyasada ürün satışın artışı ile birlikte ürün fiyatı düşecektir. Bu süreç sonunda piyasalar arasındaki fiyat farkı azalacaktır. (Tanyel, 2017: 7).

Arbitraj işlemi, döviz arbitraj işlemlerinde olduğu gibi fiziki olmayan bir değer alınıp satılması yoluyla da gerçekleştirilebilir. Diğer bir deyişle fiziki bir mal olmadan da arbitraj mümkündür. Dövizin ucuz olan piyasadan alınıp pahalı olan piyasada satılması veya düşük faizli döviz cinsinden borçlanılıp yüksek faizli döviz

cinsinden yatırım yaparak riski ortadan kaldırmak ve arbitraj yoluyla kar elde etmek mümkündür (Kayaalp, 2017: 7).

1.3.Türev Ürünlerin Çeşitleri

Türev ürünler, daha önce de belirtildiği üzere işletmelerin; para ve sermaye piyasalarından karşılayamadıkları yatırım, risk yönetimi ve rekabet nedeniyle ortaya çıkan finansman ihtiyaçlarını karşıladıkları, cari piyasada işlem gören varlıkların uzantısı (türevi) konumundaki finansal araçlardır. Cari piyasada işlem gören varlıklar, hisse senetleri, yabancı para, tahviller, emtia ve faiz gibi varlıklardır.

Türev ürünler; futures, opsiyon, swap ve forward sözleşmeleri olarak tasnif edilmektedir. Çalışmamızın konusunun forward işlemler olması nedeniyle alttaki başlıklarda diğer ürünleri tanıımı ve işleyişleri hakkında kısa bilgiler verilecektir.

1.3.1. Forward sözleşmelerin tanımı ve hukuki niteliği

Literatürde kısa bir tanım olarak forward sözleşmesi, iki taraf arasında bir varlığın belirli bir tarihte belirli bir fiyattan alınması veya satılması için yapılan özelleştirilmiş, standartlaştırılmamış bir sözleşme olarak tanımlanmaktadır.

Forward sözleşmesinin kapsamlı tanımı “Bir dayanak varlığın ileriki bir tarihte, önceden belirlenmiş bir fiyattan alınıp satılmasını sağlayan bir mali sözleşmedir. Forward anlaşmasında satıcı taraf, dayanak varlığı ileri bir vadede önceden belirlenen şartlarda teslim edecektir. Alıcı ise, vadede ücreti ödeyerek dayanak varlığı satın alacaktır.” şekilde yapılabilir (Saltoğlu, 2015: 20).

Tanımdan da görüleceği üzere forward işlemleri, bir malın ya da finansal aracın geleceğe yönelik olarak önceden belirlenmiş tarihte ve fiyattan satın alınması ya da satılması yükümlülüklerini içeren sözleşmelerdir. Sözleşmenin bir tarafı olan satıcı, sözleşmede belirtilen tarihte ve fiyattan miktarı ve türü belirlenmiş varlığı satmayı taahhüt etmekte iken sözleşmenin diğer tarafı olan alıcı, sözleşmede belirtilen miktarı, türü ve fiyatı belirlenmiş varlığı satın almayı ve ödemeyi taahhüt etmektedir.

Forward sözleşmelerini vadeli işlem piyasaları ile karıştırmamak gerekir. Vadeli işlem piyasası ile forward sözleşmelerini birbirinden ayıran üç temel özellik; (“jstor.org”).

- Vadeli sözleşmeler borsalarda işlem görürken, forward sözleşmeler tezgâhta işlem görür.
- Forward piyasası son derece özelleştirilmiştir.
- Vadeli piyasa borsada işlem görmese de tarafların temerrüde düşme olasılığı çok düşüktür.

Forward sözleşmeleri, ülkemiz hukuk sistemi içerisinde yeri ve tanımı açısından irdelediğinde temel olarak iki yasal düzenleme ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan biri 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, diğeri ise Sermaye piyasası Kanunu'dur. Bu iki kanunda da doğrudan forward sözleşmesi tanımlanmamakla birlikte genel olarak türev ürün tanımı yapılarak, forward sözleşmesinin de içinde yer aldığı türev ürünlerin hukuki yapıları belirtilmektedir. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 67. maddesinin 13. fıkrasının 2. bendinde "Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergelere dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alım, satım, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunur." Yer alan bu düzenleme ile vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin "diğer sermaye piyasası aracı" olduğu belirtilmektedir. Bu düzenlemede ki "vadeli işlemler" ifadesi forward, swap ve opsiyon işlemleri kapsamaktadır.

Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3/b maddesinde ise sermaye piyasası araçları, menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu yasal düzenlemede de diğer sermaye piyasası araçları, menkul kıymetler dışında kalan ve şartları SPK'ca belirlenen evrak olarak belirtilmiştir. Forward sözleşmelerin menkul kıymetler dışında kalan ifadesi içerisinde yer alması, "... bu sözleşmelerin ortaklık veya alacak hakkı sağlamadığı gibi yatırım aracı olarak da kullanılmadığı, dönemsel gelir getirmediği, spesifik özellikli olup, misli niteliğe haiz olmadığı, seri halde çıkarılmadığı, aynı ibareleri taşımadığı, sermaye piyasalarında (ülkemizde vadeli opsiyon borsasında) işlem görmemesi ve tamamen tarafların serbest iradeleri doğrultusunda oluşturulup, halka arz edilmesi de söz konusu olmadığından, forward sözleşmelerinin menkul kıymet niteliğine haiz olmadığı anlaşılmaktadır" olarak açıklanmaktadır (Bakırtaş, 2012: 7-8).

Forward sözleşmelerinde kullanılan finansal araçlar; hisse senedi, tahvil, döviz kurları, emtialar, faiz oranları gibi varlıklardır. Forward sözleşmeler, vadeli işlemlere benzemekle beraber vadeli işlemlerden çok önemli farklarla ayrılırlar.

Forward işlemlerde (uzun pozisyon) sözleşme sonunda varlığın fiyatı arttığında fayda sağlanırken, vadeli işlemlerde (kısa pozisyon) ise, esas alınan varlığın fiyatı düştüğünde fayda sağlar (“corporatefinanceinstitute”).

1.3.2. Forward işlemlerinin özellikleri ve çeşitleri

1.3.2.1. Forward işlemlerin özellikleri

Gelir Vergisi Kanunu’na ve Sermaye piyasası kanununa göre menkul kıymet olarak tanımlanmayan Forward sözleşmeler, düzenlendiği unsur ve taraflarca belirlenen esaslara göre spesifik özelliklere sahiptir. Örnek olarak emtiaya ilişkin forward sözleşmelerinde vade, miktar, fiyat taraflarca sözleşme tarihinde belirlenir. Döviz işlemlerine ilişkin forward sözleşmelerinde miktarı ve cinsi belirtilen dövizin, sözleşme tarihinde, belirlenen kur üzerinden alımının veya satımının yapılması kabul edilmektedir (Kaygusuzoğlu, 2011: 140).

Her sözleşmenin birbirinden farklı unsurlar içermesi nedeniyle tarafların iradeleri doğrultusunda serbestçe düzenlenebilmektedir. Belirlenmiş, standart özelliklere sahip olmamakla beraber genel bazı özellikler belirtilebilmektedir.

Forward sözleşmesinin özellikleri;

- Forward sözleşmelerinde standart olarak karşılaşılan forward işlem süreleri genel olarak haftalık veya 1, 2, 3, 6, 9 ve 12 aylıktır.
- Forward sözleşmesi herhangi bir merkezi borsada işlem görmez. Tezgâh üstü piyasalarda işlem görmektedir. Ayrıca üçüncü taraf bir otorite tarafından düzenlenmemektedir.
- Vadeli sözleşmeler iki taraflıdır, dolayısıyla karşı taraf risklerine açıktır.
- Forward sözleşmesi, aracısız yapılan ve her iki tarafın da kabul ettiği hüküm ve koşullarla özel olarak hazırlanmış bir sözleşmedir.
- Son kullanma tarihi, varlık türü ve miktarı gibi ayrıntıları içerir.
- Sözleşme bedeli kamuya açık değildir (“dripcapital”).

1.3.2.2. Forward işlemlerin çeşitleri

Forward sözleşmeler, sözleşmenin konusunu oluşturan unsura göre veya sözleşmenin özelliklerine göre sınıflandırılabilir. Forward sözleşmelerini sözleşmenin konusu olan unsura göre sınıflandırıldığında, döviz forward sözleşmeleri, faiz forward sözleşmeleri, hisse senedi forward sözleşmeleri ve ticari mallar forward sözleşmeleri olarak dört başlık altında sınıflandırmak mümkündür (Akbebek, 2011, s. 30). Diğer taraftan sözleşmelerin vadeleri dikkate alındığında forward sözleşmelerini, ileri tarihli zaman aralığı forward (Window Forwards), Uzun Vadeli Forward (Long-Dated Forwards), Teslim Edilemeyen Forwardlar (Non-Deliverable Forwards NDF'ler), Esnek İleri tarihli forward (Flexible Forward), Kapalı Forward (Closed Outright Forward), Sabit Tarihli Vadeli forward (Fixed Date Forward Contracts), Opsiyonlu forward (Option Forward Contract) (“efinancemanagement”).

1.3.2.2.1. Sözleşme konusu olan unsura göre forward sözleşmeleri

1.3.2.2.1.1 Emtia forward sözleşmeleri

Forward sözleşmelerinin konusunun emtia olması halinde sözleşmeler mal (emtia) forward sözleşmesi olarak adlandırılmaktadır. Forward sözleşmelerinin konusu her türlü mal ve hizmet olabilmektedir. Belirli bir kalite ve miktardaki malın sözleşmede belirtilen zamanda ve belirli bir fiyattan teslimi için satıcı ve alıcı arasında yapılan sözleşmedir. Bu sözleşmelerin en önemli özelliği sözleşmenin vadesi dolduğunda emtianın fiziki tesliminin yapılmak zorunda olmasıdır. Forward mal sözleşmeleri üreticiler ve alıcılar tarafından fiyat riskini azaltmak ya da ortadan kaldırmak amacıyla kullanılmaktadır. Genel olarak, emtianın fiyatı anlaşmanın imzalanması sırasında belirlenmekle beraber bazı forward emtia sözleşmelerinde, fiyatın daha sonraki bir tarihte belirlenmesi de kararlaştırılabilir.

Forward emtia sözleşmeleri eski zamanlarda tarım ürünleri için kullanılan sözleşmelerdir. Ancak para ve sermaye piyasalarının gelişimi ile bu piyasalarda kullanılan araçlar üzerinden yapılan vadeli işlemlerin artması, toplam hacim içerisinde tarımsal ürünler üzerinden yapılan sözleşmelerin azalmasına neden olmuştur (Yanbolu, 2011: 17).

1.3.2.2.1.2. Hisse senedi forward sözleşmeleri

Sözleşme konusu ürün hisse senedi olan forward sözleşmeleridir. “Türlerini belli bir hisse senedi üzerine yapılan forward sözleşmesi, hisse senedi portföyü üzerine yapılan forward sözleşmesi ve hisse senedi endeksleri üzerine yapılan forward sözleşmesi olarak sayabiliriz” (Akbebek, 2011: 31).

1.3.2.2.1.3. Faiz oranı üzerine yapılan forward sözleşmeleri (Forward Oran Anlaşması-FRA)

Faiz oranını esas alan sözleşmeler forward sözleşmelerinin diğer bir çeşididir. Forward sözleşme ile taraflar sözleşmeye konu olan anaparaya, ileri bir tarihte kadar olan belli bir süre için uygulanacak faiz oranını belirlerler. Bu orana forward faiz oranı denir. Bu oran vade sonunda spot piyasada oluşan faiz oranıyla karşılaştırılarak kar-zarar belirlenir (Korkmaz, 2006: 229).

Alıcı tarafı faizin yükselmesinden korumak amacıyla faiz oranı üzerine yapılan sözleşmelerin süreleri genellikle 1 ay veya 3 ay gibi kısa dönemli olup tezgâh üstü piyasa sözleşmesidir. Döviz forward işlemlerinde taraflar sözleşme süresince meydana gelecek faiz değişimlerinin olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasıdır. Sözleşme ile alıcılar faiz artışından satıcılar ise faiz düşüşüne karşın korunmuş olmaktadır.

Forward faiz sözleşmesinin alıcısı, faiz artış beklentisinin olduğu dönemlerde ticari faaliyette bulunan veya yatırım yapan, bu süreçte finansal kaynağa ihtiyaç duyan kişi ve kurumlardır. Sözleşmenin satıcı tarafı ise belirli bir süre sonra faiz geliri elde etmeyi planlayan, ancak piyasa faiz oranlarında düşme endişesi yaşayan yatırımcılardır (Akyel, 2016: 9). Forward faiz sözleşmeleri genellikle bankalarla müşterileri arasında yapılmaktadır.

Bankalar müşterilerinin ihtiyaçlarına göre kontrat alıcısı ya da satıcısı olmaktadır. “Faiz forward sözleşmelerinde anapara, nominal bir değer olup, fiziksel anlamda değil, hesap anlamında el değiştirme özelliğine sahiptir. Ayrıca, taraflar ödemeyi birbirine yapmaz; ancak, belirli bir süre için, belirli bir tarihte belirlenen vadede ve anapara üzerinde uygulanacak faiz oranı üzerinde anlaşılır. Vadenin sonunda spot faiz oranları ile sözleşmede anlaşmaya varılan faiz oranları ile

karşılaştırılarak, taraflardan biri diğerinin faizlerdeki değişiklik nedeni ile uğradığı zararı telafi eder” (Ceyhan, 2013: 31; Yanbolu, 2011: 16).

Faiz forward sözleşmelerinde vade sonunda piyasadaki spot faiz oranı ile sözleşme de belirlenen faiz oranı karşılaştırılarak tarafların kar ve zararları belirlenir. Bu değerlendirmeye bağlı olarak faiz oranındaki değişim sonunda zarara uğrayan tarafın zararı, faiz oranında lehine değişim olan tarafça karşılar. Ancak, serbest faiz politikalarının hâkim olduğu piyasalarda, rekabet ortamına bağlı olarak bankalarca farklı faiz oranlarının uygulanmasıdır. Bu durum faize dayalı forward sözleşmelerinin en sorunlu kısmıdır.

“Faiz forward sözleşmesini satan taraf, faizlerde meydana gelecek artış halinde alıcıya ödeme yapması, faiz oranlarının düşmesi halinde ise alıcıdan tahsilat yapması gerekir” (Ceyhan, 2013: 31).

1.3.2.2.1.4. Döviz kuru forward sözleşmeleri (currency forward contracts)

Döviz forward sözleşmesi, iki taraf arasında sözleşmede belirtilen miktardaki dövizin başka bir dövize çevrilerek ve yine sözleşmede belirtilen bir tarihte veya belirli bir zaman

kesitinde teslimini içeren sözleşmedir. Döviz forward sözleşmeleri, tezgah üstü piyasalarda yabancı para birimleri için yapılan vadeli sözleşmelerdir (Karabıyık ve Anbar, 2018: 96).

Günümüz ekonomilerinde iç piyasada yapılan ticari işlemlerde dövizin yoğun olarak kullanılması, dış ticaretin yoğun olarak yaşanıyor olması nedeniyle döviz kurlarının yaratacağı değişim taraflar açısından bir risk oluşturmaktadır. Dövizle bağlı işlem yapan iç veya dış ticaret firmaları tarafından siparişin verilmesi ile ödeme vadesi arasındaki zaman diliminde kurlarda meydana gelecek değişim, firmaların karlarının azalmasına veya zarar etmelerine neden olabilmektedir. Sözleşmenin diğer tarafı olan bankalarda gelir elde etmeyi amaçlamaktadır.

Döviz kurlarında yaşanan değişimin etkilerini azaltmak amacıyla merkez bankaları, dış ticaret firmaları ile ithalata dayalı üretim yapan iç ticaret şirketleri ve yatırımcılar döviz forward sözleşmeleri yapabilmektedir. Sözleşme vadeleri, ekonomik konjantüre bağlı olarak genellikle 1 yıl süreli olmakla beraber, uzun vadeli

olarak 10 yıla kadar vadelisi olan sözleşmelerde yapılabilmektedir (Karakoç, 2018: 113).

Örnek: (X) AŞ.'nin 2 ay sonrasında yapacağı bir ithal ettiği mallar için 300.000 ABD Dolarına gereksinimi vardır. Döviz ihtiyacını karşılamak için (A) Bankası ile 2 aylık ve 300.000 ABD Dolarlık forward sözleşmesi yapmıştır. Yapılan sözleşme ile döviz artışlarından etkilenmemeyi hedeflemektedir. Sözleşmede belirlenen kur 1 ABD Doları=14 TL'dir. Vade tarihinde (X) AŞ, 4.200.000 TL vererek 300.000 ABD Dolarını (A) Bankasından satın alacaktır. Vade tarihinde spot piyasadaki kur 1 ABD Doları=15 TL olduğu varsayıldığında 300.000 ABD dolarının değeri 4.500.000 TL olacaktır, (X) AŞ. Yaptığı Sözleşme nedeniyle 300.000 TL kar elde edecektir. 1 ABD Doları=13 TL olması halinde ise (A) bankası bu sözleşmeden dolayı 300.000 TL zarar edecektir.

1.3.2.3. Sözleşmenin süreleri ve temel özelliklerine göre forward sözleşmeleri

1.3.2.3.1. Vadeli forward sözleşmesi (window forwards)

Bu tür vadeli sözleşmelerde, işletme belirli bir tarih aralığında ve önceden belirlenmiş bir oranda sabit bir yabancı para birimi satın almayı kabul etmektedir. İşletmeler, işlemlerinin veya ödemelerinin gelecekteki tarihini belirlemede güçlük çektiklerinde, vadeli forward sözleşmesi ile kur riskinden korunabilirler. Bu tür forward sözleşmesi ile iki yıla kadar uzanan bir süre de döviz satın alımı veya satımı yapılır. Temel olarak, bu tür sözleşmelerde döviz kuru, normal sözleşmeye göre biraz yüksek olmakla birlikte, yatırımcılara standart bir vadeli sözleşme kullanarak elde edeceklerinden daha fazla fayda sağlamaktadır.

Örnek; İşletmenin yabancı bir tedarikçisiyle kesin tarihi belli olmayan ancak üç ay içerisinde anlaşma yapması gerekiyor. Bu nedenle, işletme gelecekteki 4. ayın 1'i ile 30'u arasında 4. Ayın 30'unu geçmeyecek şekilde herhangi bir günde alım satım yapabileceği, bir vadeli forward sözleşmesi yapabilmektedir ("efinancemanagement").

1.3.2.3.2. Uzun vadeli forward sözleşmesi (long-dated forwards)

Temel forward sözleşmeleri 12 aya kadar olan bir süreyi kapsarken, adından da anlaşılacağı üzere uzun vadeli forward sözleşmelerinde süre 10 yıla kadar

olabilmektedir. Daha uzun bir süreye sahip olmaları hariç tutulduğunda, temel forward sözleşmeleri ile aynı özelliklere sahiptirler. (“accountingtools”) Uzun vadeli sözleşmeler bazen şirketler tarafından belirli döviz risklerinden korunmak için kullanılır.

Uzun vadeli forward sözleşmeleri belli riskleri de içerir. En önemli risk değişen koşullara bağlı olarak karşı tarafın sözleşmeyi sona erdirmeme riskidir. Ayrıca, döviz ile ilgili uzun vadeli sözleşmeler, genellikle kısa vadeli sözleşmelerden biraz pahalı hale gelebilmektedir (“investment”).

1.3.2.3.3. Teslim edilemeyen forward (non-deliverable forwards, NDFs)

1990'lardan beri konvertibl olmayan para birimlerine maruz kalmaktan korunmak isteyen şirketler için yaygın olarak kullanılan bir sözleşme türüdür. Örneğin, bir ülkenin para birimi konvertibl değil ise, konvertibl olmayan para birimindeki işlemin ülke dışından biriyle yapılması mümkün olmayacaktır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için, iki taraf, sözleşmedeki tüm kar ve zararları serbestçe işlem gören konvertibl bir para üzerinden belirlemek amacıyla sözleşmeyi uygulayabilmektedirler. Daha sonra birbirlerine karları/zararları serbestçe işlem gören bu para biriminde ödeyebilmektedirler. Bu tür forward sözleşmeler sadece konvertibl olmayan paralarla değil, konvertibl olmakla beraber kur yapısı istikrarsız olan para birimleri içinde yapılarak riskten korunabilmektedir (“investopedia”).

Teslim edilemeyen forward sözleşmesi, nakit olarak ödenen ve genellikle bir ay ile on iki ay arasında değişen kısa vadeli bir sözleşmedir. Teslim edilemeyen forward sözleşmeleri, standart forward sözleşmelerinden çok farklı bir yapıdadır. Bu tür sözleşmelere konu olan menkul kıymetin/fon varlığının fiziki teslimi yapılmaz. Fiziki teslim yerine, sözleşmeye bağlı işlemde taraflar sadece sözleşme belirtilen oran ile işlemin yapılması sırasında piyasadaki oran arasındaki farkı aktarırlar. Kâr veya zarar, üzerinde anlaşmaya varılan oran ile ödeme anındaki spot oran arasındaki fark alınarak sözleşmenin nominal tutarı üzerinden hesaplanır (Karakoç, 2018: 116).

$$\text{Nakit akışı} = (\text{NDF oranı} - \text{Spot oran}) * \text{Nominal tutar}$$

Genellikle yeterli fonu olmayan veya fon işlemek ya da büyük fonları bloke etmek istemeyen yatırımcılar bu tür vadeli sözleşmeleri tercih etmektedirler.

Bu tür sözleşmelere konu olan para birimleri, Çin yuanı, Hindistan rupisi, Güney Kore wonu, Yeni Tayvan doları ve Brezilya realidir. Bu sözleşmelerde kullanılan en yaygın para ABD dolarıdır. Bu sözleşmeler Singapur ve New York'ta da aktif piyasalar ile Londra'da gerçekleşir (“investopedia”).

X AŞ.'nin Mayıs ayında yapılan bir satış için Ağustos ayında (3 ay sonra) 1 milyon BRL alacağını varsayalım. Herhangi bir Brezilya bankası ile 3 ay sonrası için 4 BRL'den 1 milyon BRL'lik bir vadeli satış sözleşmesi yapmak istiyor.

Bu durumda döviz kurunun seviyesine göre iki olasılık söz konusu olmaktadır;

Birinci olasılık: 3 ay sonra, $\$1 = 3,7$ BRL veya

İkinci olasılık: 3 ay sonra $1\$ = 4,25$ BRL.

X AŞ, teslim edilemeyen forward sözleşmesine girdiği için 1 ABD Doları 4 BRL karşılığı 250.000 \$ alacaktır.

Birinci olasılık, X AŞ tarafından alınacak miktar = 270.270\$ (1 milyon BRL / 3.7). Burada, spot fiyat X AŞ, için uygun hale gelir. Şimdi Brezilya bankası spot kur ile vadeli kur arasındaki farkı X AŞ'e ödeyecektir, bu da 20.270\$ (270.270 – 250.000).

İkinci olasılık: X AŞ tarafından alınacak miktar = 250.000 ABD Dolarından az olan 235.294 ABD Doları (1 milyon BRL / 4.25). Burada, spot fiyat X AŞ için uygun değildir. Şimdi banka tarafından ödenen fark 14,706 \$'dır (yani 250.000 – 235.294). (“efinancemanagement”).

1.3.2.3.4. Esnek vadeli forward sözleşmeleri (FFC)

Bu tür vadeli sözleşme, yatırımcılara fon alışverişinde esneklik sağlar. Esnek forward sözleşmeleri, yatırımcıya fonları takas tarihinden önce değiştirme opsiyonu tanıyan sözleşmelerdir. Taraflar esneklikten yararlanarak sözleşme miktarını değiştirebilir veya işlem tarihinden önce birkaç ödeme yapmayı seçebilirler.

Esnek vadeli işlem sözleşmesi, sözleşme taraflarının belirli bir tutar için belirli bir zaman aralığında dövizlerin alım veya satım kurunu sabitlemesine izin veren sözleşmesidir. Ayrıca, sözleşme süresi boyunca herhangi bir zamanda, önceden kararlaştırılan miktarlarda tutarları değiştirebilirler. Şirketler, belirsiz tarihlerde veya henüz belirlenmemiş tutarlar için bir dizi ödeme yapmaları veya almaları gerektiğinde kur riskinden korunmak ve yönetmek için esnek vadeli sözleşmeler kullanır.

Esnek vadeli forward sözleşmesinin yatırımcıya sağladığı avantajlar;

- İthalatçıların bir veya daha fazla yabancı para birimindeki ithalatın maliyetini kontrol etmeye yardımcı olur,
- İhracatçıların döviz ile yapılan satışın fiyatını güvence altına almaya yardımcı olur,
- Mal sattığınız veya aldığınız işletmelerle yapılacak sözleşmenin tarihinin belli olmaması halinde esnek vadeli sözleşme ile kur riskini azaltamaya yarar,
- Birden fazla döviz işlemi için tek bir döviz kuru uygulanmasını sağlar (“flexible-forward-contract”).

Bay X, ABD merkezli bir ihracatçıdan Hindistan'da 500.000\$ değerinde mal ithal ettiğini varsayalım. Döviz kuru dalgalanmasının farkında olarak esnek bir forward sözleşmesi yapar. Bu, sözleşme süresi boyunca, döviz kurları kendisi için uygun olduğunda, farklı zaman noktalarında ödeme yapmasına yardımcı olacaktır (“efinancemanagement”).

1.3.2.3.5. Normal (temel) forward sözleşmeleri (closed outright forward)

En temel forward çeşidi olup, yaygın olarak döviz forward işlemlerinde kullanılır. Dış ticaret te tarafları kur riskine karşı koruma hedeflenmektedir. Geleceğe yönelik olarak döviz kurunu sabitleyen dövize dayalı forward sözleşmesidir. Bu tür forward sözleşmeleri Avrupa veya Standart Forward Sözleşmeleri olarak da adlandırılmaktadır.

Bu tür sözleşmelerde dövizin başka döviz ile değişimine ilişkin oran, teslim tarihi gibi hususlar belirlenmektedir. Ülke dışındaki işletmeler ile ticaret yapan veya kredi alan kişi veya kurumlar, piyasa koşullarına göre belirledikleri bir kur değeri üzerinden forward sözleşmesi yaparak kur riskini ortadan kaldırabilmektedirler.

Örnek; İtalyan bir firmadan ürün alan bir ABD şirketinin, yapacağı 100.000 Euro luk ödemenin toplam değerinin yarısını hemen ve diğer yarısını da altı ay sonra ödeyecektir. İlk ödeme spot piyasadaki döviz kuru üzerinden yapılacaktır, ancak altı ay sonra yapılacak ikinci ödeme için Euro'nun ABD doları karşısında olası değer kazanması olasılığına bağlı olarak oluşan kur riskini en aza indirmek için, ABD şirketi doğrudan Euro'yu forward işlemi ile satın alarak döviz kurunu sabitleyebilmektedir.

Sözleşme ile vadeli dövizin fiyatı, spot oran artı veya eksi faiz oranı ile hesaplanan vadeli hesaplama ile türetilir. Burada önemli olan husus, vadeli oranın, spot oranın ileri tarihte nerede olacağına dair bir tahmin olmadığıdır. İleri tarihli döviz alınması sözleşmesinde dövizin fiyatının, satın alma tarihindeki spot piyasa fiyatına göre daha pahalı olması, dövizin ileri tarihli primle işlem görmesi olarak kabul edilirken, sözleşme değerinin spot piyasa değerinden daha ucuz olması ileri tarihli indirimle işlem görmesi olarak kabul edilir.

Spot kur X_s , spot tarih T_s ve ileriye dönük veriler TO verildiğinde, döviz forward oranı şu şekilde temsil edilebilir:

$$\begin{cases} X_f = X_s \frac{D_b(T_s, T)}{D_q(T_s, T)} & \text{if } T \geq T_s \\ X_f = X_s \frac{D_q(T, T_s)}{D_b(T, T_s)} & \text{if } T < T_s \end{cases}$$

X_s ; baz/teklif olarak belirtilen spot döviz kuru

t ; değerleme tarihi

T_s ; spot tarih (değerleme tarihinden birkaç gün sonra)

T ; ileri tarih

$Db(T_s, T)$; temel para biriminin iskonto faktörü

$Dq(T_s, T)$; karşıt para biriminin indirim faktörü

Bir döviz forward sözleşmesinin bugünkü değeri şu şekilde verilir:

$$PV_t = NbDb(t, T)X_0 - NqDq(t, T)$$

t ; değerleme tarihi

T ; ödeme tarihi

X_s ; baz/teklif olarak belirtilen spot döviz kuru

$Db(t, T)$; temel para biriminin iskonto faktörü

$Dq(t, T)$; karşıt para biriminin indirim faktörü

Nb ; temel para birimi için nominal anapara tutarı

Nq ; karşıt para birimi için nominal anapara tutarı ([https://osf.io > download, FX forward contract tutorial | FinPricing – OSF](https://osf.io/download/FX-forward-contract-tutorial-FinPricing-OSF)).

Döviz forward sözleşmelerinin çoğu 12 aydan kısadır, ancak en likit döviz çiftlerinde daha uzun sözleşmeler mümkündür. Döviz forward sözleşmeleri, döviz piyasasında spekülasyon yapmak için de kullanılabilir.

1.3.2.3.6 Sabit tarihli forward (fixed date forward contracts)

Bu tür forward sözleşmesinde taraflar dayanak varlığı yalnızca belirli bir vade tarihinde değiştirirler. Ya da bu tür sözleşmelerin belirli bir vadesi vardır diyebiliriz. Forward sözleşmelerinin çoğu yalnızca belirli vadeli forward sözleşmeleridir. (“efinancemanagement”).

Kendinizi esnek ödeme koşullarıyla buluyorsanız veya gelecekte belirli bir tarihte belirli bir miktarda para birimine ihtiyacınız olacağını biliyorsanız, o zaman sabit vadeli vadeli işlemler ideal çözümünüz olabilir. Spot işlemlerin aksine, sabit vadeli vadeli işlemler, iki yıla kadar gelecekte belirli bir tarih için teslimatlı para birimi satın almanıza veya satmanıza olanak tanır.

1.3.2.3.7. Opsiyon vadeli forward (option forward contract)

Bu tür forward sözleşmeleri, esnek forward sözleşmelerine benzer. Bir opsiyon vadeli sözleşmesi, tarafların belirli bir süre boyunca herhangi bir tarihte temel menkul kıymeti değiştirmesine izin verir (“efinancemanagement”).

1.4. Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Futures)

1.4.1. Vadeli işlem sözleşmesinin (futures) özellikleri

“Futures” kelimesi “gelecek” anlamında kullanılan ve gelecekteki bir zaman dilimini ifade etmek için kullanılan İngilizce kelimedir. Vadeli işlem sözleşmeleri standart hale getirilmiş bir forward sözleşmesidir. Vadeli işlem sözleşmesi, sözleşme taraflarının miktarı, fiyatı ve niteliği belirlenmiş bir varlığın ileri bir tarihte alım ve satımını düzenleyen sözleşmelerdir (“economictimes”).

“Vadeli işlem sözleşmesi (futures), ileri bir tarihte, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni veya döviz borsası şeklinde organize olan bir piyasada alma veya satma yükümlülüğü getiren sözleşmedir. Vadeli işlem sözleşmesinde alım satım konu mal veya finansal aracın niteliği, miktarı, süresi ve teslim yeri standart olarak tanımlanmıştır” (Akbebek, 2011: 32).

Vadeli işlem sözleşmesine, emtialar, hisse senetleri, para birimleri, faiz oranları, tahviller, tarım ve sanayi ürünleri ve finansal ürünler esas alınmaktadır. Sözleşme konusu olan ürün ya da finansal varlığın vade sonuna kadar alınıp geri satılması söz konusudur. Vadeli işlem sözleşmesi bir borsada tutulur. Borsa, taraflar arasında arabulucu ve kolaylaştırıcı olarak hareket eder.

Vadeli işlem sözleşmeleri bir türev ürün çeşididir. Sözleşmenin değerlerini sözleşmeye esas alınan varlık belirlemektedir. Taraflar, sözleşmeye konu olan varlığı sözleşme sonrası bir tarihte sözleşme ile belirlenmiş bir fiyattan alma veya satma hakkına sahiptirler. Bir yatırımcı, satın alma hakkını satın alarak, dayanak varlığın fiyatındaki artıştan kar elde etmeyi bekler. Yatırımcı, satış hakkını satın alarak, dayanak varlığın fiyatındaki düşüşten kar elde etmeyi bekler. Vadeli işlem sözleşmeleri (satın alan veya satan) ticareti yapan iki tür insan vardır: hedger'lar ve spekülörler (Kabukoğlu, 2021: 39-41).

Vadeli işlem sözleşmelerinin işlem gördüğü piyasalarda alıcı ve satıcıların sözleşme miktarının belli bir oranını teminat olarak aracı bir kuruma yatırması gerekmektedir. Aracı kurumlarda oluşturulan bu fon ile sözleşmeye ilişkin olarak bir temerrüttün ortaya çıkmamasıdır. Vadeli işlem sözleşmeleriyle ilgili olarak başlangıç teminatı, sürdürme teminatı ve tamamlama teminatı olarak üç çeşit teminat mevcuttur (Aygün, 2016: 43).

Vadeli işlem sözleşmeleri bazı avantaj ve dezavantajları bünyesinde barındırmaktadır. Sözleşmenin en önemli avantajı döviz kurunun sözleşme ile sabitlenerek tarafların döviz kuru dalgalanmalarından korunmasıdır. Vadeli işlem sözleşmesinin taraflara sağladığı diğer bir avantaj da satın alınan sözleşmenin kapatılması için vade sonunu beklemek zorunda olunmamasıdır. İhtiyaç duyulması halinde aksi işlem ile sözleşme sonlandırılabilir. Bu da sözleşmeyi likiditesi yüksek bir risk koruma aracı haline getirmektedir. Sözleşmelerin borsalarda işlem

görmesi, takas birimince güvence altına alınmış olması riski azaltan diğer bir faktör olup, bu durumda sözleşmenin diğer bir avantajını oluşturmaktadır.

Vadeli işlem sözleşmelerinin vadelerinin ve tutarlarının sabitlenmiş (standart) olmasıdır. Bu durum riskin tam olarak ortadan kaldırılmasını önleyen bir sonuç yaratmaktadır. Takas odası düzenlemesinin olumlu tarafının yanı sıra sözleşmenin belli bir miktarının başlangıç marjı olarak yatırılması zorunluluğu ve bu miktarın sözleşme süresince artma olasılığı, sözleşmenin maliyetini artıran diğer bir durumdur. Marjın günlük olarak takibinin yapılmak zorunda olması, zaman ayırma ve deneyimli personel gerektirmesi nedeniyle diğer bir maliyet unsuru olarak ortaya çıkmaktadır (Ceyhan, 2013: 55; “investaz”).

Futures işlemler günümüzde aktif olarak kullanılan türev yatırım araçları arasında yer almaktadır. ABD’de 14, dünyada ise 40’tan fazla futures sözleşmelerin işleme tabi olduğu organize piyasa bulunmaktadır.

1.4.2. Vadeli işlem sözleşmesinde (futures) takas odası kavramı

Takas odası, türev işlemlerde temerrüt riskini ortadan kaldırmak amacıyla oluşturulan finansal bir yapıdır. Takas odası, yapılan vadeli işlem sözleşmesinde merkez taraf olarak görev yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle sözleşmenin tarafları kendi aralarında sözleşme yapmakla beraber, gerçekte her biri takas odasıyla sözleşme yapmaktadırlar. Takas odası kredi riski için garantör görevi görmektedir. Bu garantörlük piyasa riskini kapsamamaktadır. Sözleşme ile tarafların elde ettiği kazanç ve kayıplar hesaplarına kaydedilmektedir (Akbebek, 2011: 34; “corporatefinanceinstitute”).

Takas Odasının fonksiyonu; piyasalardaki kur, faiz, endeks değişimleri doğrultusunda sözleşmelerin marj hesabını izlemek ve gerekli olması durumunda alıcı ve satıcılardan ek teminat ya da marj talep ederek sözleşme güvenliğini sağlamaktadır (Gözgör, 2008: 45).

1.4.3. Vadeli işlem sözleşmesinde (futures) teminat kavramı

Vadeli işlem sözleşmeleri ile yatırım yaparak orta ve uzun vadede kazanç elde etmek yatırımcılar ilgili borsa tarafından belirlenen oranda teminatı yatırımları gerektirmektedir. Teminat uygulamasının sebebi sözleşme sonunda alacakların temerrüde düşmemesidir. Yatırımcıların nakit olarak yatırdıkları teminatlar aracı

kurumlarca süresinde takas merkezine devredilir. Borsalar vadeli işlem sözleşmeleriyle ilgili olarak sözleşmenin mali durumuna göre (günlük fiyat değişimine göre) başlangıç teminatı, sürdürme teminatı ve tamamlama teminatı olarak yatırımcı taraflardan teminat istemektedirler. Teminat oranının çok düşük veya yüksek belirlenmesi vadeli işlem sözleşmesi piyasası üzerinde bazı etkiler yatabilmektedir. Teminatın yüksek belirlenmesi durumunda işlemlerin azalmasına ve piyasanın daralmasına neden olacaktır. Teminatın düşük olarak belirlenmesi durumunda ise, alacağın temerrüttü riskinin artmasına neden olabilecektir. Teminatlar, piyasalarının ve sözleşmeye esas olan varlık fiyatlarının çok değişken olduğu dönemler itibarıyla başlangıç teminatından sonraki dönemlerde sürdürme teminatı veya tamamlama teminatı uygulanabilmektedir.

Vadeli işlem sözleşmelerinin işlem gördükleri piyasalarında, sözleşmenin devamı sürecinde fiyat değişimleri sonucunda başlangıçta alınan teminat yetersiz kalabilmektedir. Bu gibi fiyat gelişmelerinde sürdürme teminatı devreye girmektedir. Sürdürme teminatı başlangıç teminatının %75'lik kısmına denk gelmektedir. Vadeli işlem sözleşmelerinde zarar veya kar her günün sonunda hesaplanmaktadır. Hesaplamalara göre bulunan piyasa değerine göre teminatın güncellenmesi yapılır. Bu işleme sürdürme teminatı denilmektedir. Sürdürme teminatı, olumsuz yönde etkilenen yatırımcının bakiyesinin en düşük değerini gösterir.

Tamamlama teminatı, vadeli işlem sözleşmelerinin piyasa değerinin sürdürme teminatı değerinin altına kalması halinde istenmektedir. Bu işleme tamamlama teminatı denilmektedir. Yerine getirilmemesi halinde sözleşme başkasına satılmaktadır (Kabükoğlu, 2021: 41).

1.4.4. Vadeli işlem sözleşmesinin (futures) türleri

Vadeli işlem sözleşmeleri, sözleşmeye esas alınan unsura göre finansal vadeli işlem sözleşmeleri ve emtia vadeli işlem sözleşmeleri olarak iki ana gruba ayrılabilir.

1- Finansal (Futures) Sözleşmeler

a- Döviz (futures) sözleşmeleri

b- Faiz (futures) sözleşmeleri

c- Hisse senedi endeksi (futures) sözleşmeleri

d- Kıymetli maden endeksli (futures) sözleşmeleri

2- Emtia (Futures) Sözleşmeleri

a- Tarımsal ürün (futures) sözleşmeleri

b- Sanayi malı ve metal (futures) sözleşmeleri

c- Enerji (futures) sözleşmeleri

Döviz dayalı vadeli işlem sözleşmesi, para birimlerinin değişim fiyatına ilişkin sözleşmelerdir. Yatırımcılar, gelecekte belirli bir tarihte iki para biriminin değişimi için bir döviz kuru üzerinde anlaşılır. Döviz dayalı vadeli işlem sözleşmeleri, ithalat ve ihracat işlemlerinde ortaya çıkabilecek kur riskinin belirli bir süre boyunca sıfırlanmasını sağlamaktadır.

Örneğin, Almanya’da 2022 yılının Ekim ayı vadeli bir yatırımı olan Bay X döviz vadeli işlem sözleşmesi ile bir USD dolarını 13.80 TL de sabitleyerek döviz kurundaki değişim riskini sıfırlayabilmektedir. Sözleşme sonundaki döviz kuru ne olursa olsun, yatırımını sözleşmedeki döviz kuru üzerinden gerçekleştirecektir.

Faize dayalı vadeli işlem sözleşmeleri, herhangi bir finansal aracın faiz oranında ileri bir tarihte meydana gelebilecek dalgalanmalardan kaynaklanabilecek riski sıfırlamak için yapılır. Faiz oranlarındaki değişkenlik yatırımcılar için fazladan faiz yükü yatabilmektedir. Genellikle para piyasası araçları faiz oranları, devlet tahvili, bono vb. tahvil piyasası araçların da kullanılan sözleşmelerdir. Faize dayalı vadeli işlem sözleşmeleri faiz oranı (100) veya iskonto oranı (100) şeklinde kote edilirler. Örnek ABD. Doları faiz oranı %12 ise, bu sözleşmenin fiyatı $100 - 12 = 88$ dir.

Yatırımcılar, ticari faaliyetlerinde risklere ve spekülasyonlara karşı korunmak amacıyla bir araç olarak hisse senedi ve borsa endeksini esas alan vadeli işlem sözleşmelerinden yararlanırlar. Hisse senedi vadeli işlem sözleşmeleri, hisse senedinin gelecekteki fiyatına karşı bir koruma sağlarlar. Bu sözleşmeler ileri bir tarihte belirli bir fiyattan bir veya daha fazla hisse senedi alma veya satma yükümlülüğü olan sözleşmelerdir. Borsa endeksi vadeli işlemler sözleşmesi, belirlenmiş bir endeks ve değişim hareketleri nedeniyle uygulanırlar. Sözleşme sürelerinin bitiminde teslim söz konusu olmayıp, nakit ödeme yapılmaktadır. Belirli bir borsa değeri belirlenen hisse senedi portföyünün, ileri bir tarihte, fiyatı bugünden belirlenmek koşulu ile alınıp satılmasıdır.

Mal vadeli sözleşmeleri, fiziki mal çeşidini esas alarak düzenlenen sözleşmeleridir. Mallara örnek olarak; mısır, soya fasulyesi, bakır, petrol, gümüş, kakao, şeker verilebilir (Ceyhan, 2013, s 56).

1.4.5. Forward İşlemler ve Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Future) Arasındaki Farklar

Vadeli işlem sözleşmelerini forward sözleşmelerden ayıran temel özelliklerin başlıcaları;

- Vadeli işlem sözleşmelerinin içeriği ve vadesi standart olmasına karşın forward sözleşmelerinde içerik ve vade bakımından özelleştirilebilmektedir.
- Vadeli işlem sözleşmelerinde, sözleşme tarafları arasında resmi bir sözleşme ve bağlayıcılık varken, forward sözleşmesinin resmi bir yönü yoktur. İki özel kişi arasında yapılır. Vadeli işlem sözleşmeleri halka açık borsada işlem görürken, forward sözleşmeleri tezgâh üstü (OTC) piyasalarda işlem görür.
- Vadeli işlem sözleşmeleri vadeleri gelmeden önce ikinci el piyasalarında alınıp satılabilmektedir. Forward sözleşmeleri ise vadelerinde sözleşme konusu olan değer teslimi söz konusudur.

Vadeli işlem sözleşmelerinin teminat ile korunması nedeniyle temerrüt riski yoktur. Forward işlemlerinde temerrüt riski mevcuttur (Ceyhan, 2013: 57).

1.5. Opsiyon Sözleşmeleri (OPTIONS)

1.5.1. Opsiyon sözleşmelerinin (options) özellikleri

Opsiyon sözleşmeleri, bir finansal aracın sözleşme tarihinde belirlenmiş olan fiyattan, vade sonunda taraflara satın alma veya satma hakkı veren sözleşmelerdir (Tanyel, 2016: 13).

Opsiyon sözleşmeleri, alıcı ve satıcı arasında yapılan ve opsiyonu satın alan tarafa, belirli bir fiyat üzerinden opsiyon konusu varlığı alma veya satma hakkını veren sözleşmelerdir. Opsiyon sözleşmelerinde alıcı satıcıya, opsiyon fiyatı olarak da adlandırılan prim ödemektedir. Satıcı ise opsiyon sözleşmesiyle, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen fiyat üzerinden varlığı alıcıya teslim etme sorumluluğunu üstlenmektedir. “Bir opsiyonun satın alınması, dayanak varlığı satın alma veya satma yükümlülüğü değil, satın alma hakkı verir. Diğer bir ifadeyle opsiyon sözleşmesi,

alıcıya, sözleşmenin türüne bağlı olarak, esas alınan varlığı, sözleşmede belirtilen bir fiyattan belirli bir süre içerisinde veya son kullanma tarihinde alma veya satma hakkı verir.” Alım opsiyonları, varlığın değer kazanması ile kaldıraç olarak satın alınabilirken, satım opsiyonları varlığın fiyatının düşmesi nedeniyle gelir elde etmek için satın alınırlar (Kayaalp, 2017: 14).

Opsiyon sözleşmesi ile esas alınan menkul kıymet, işlem görebileceği fiyat ve sözleşmenin vadesi belirlenir. Standart bir opsiyon sözleşmesinin hisse senedi ile ilgili olması halinde sözleşme 100 hisseyi kapsamaktadır. “Opsiyonları kullanmak, bir yatırımcının hisseleri doğrudan satın almak veya satmak zorunda kalmadan bir hisse senedi üzerine yatırım yapmasına izin veren bir kaldıraçtır.” Bu durumda opsiyon alıcısı, opsiyonu satan tarafa prim öder.

Opsiyon sözleşmeleri, kaldıraç etkisi yaratmak, likidite sağlamak ve riskten korunmak amacıyla kullanılmaktadır. Kaldıraç etkisi, yatırımcının küçük bir primle büyük bir işlemi gerçekleştirmesidir. Opsiyon sözleşmelerinin bu özelliği piyasayı spekülasyona açık hale getirmektedir. Likidite özelliği, opsiyon piyasalarının derinliği ile ilgilidir. Derinliğin fazla olması işlem hacmini artırmakta, bu durumda sözleşmeler kolayca işlem görerek likidite yaratmaktadır. Opsiyon sözleşmeleri, risklerden korunmak amacıyla da yapılabilmektedir. Opsiyon sözleşmesinde risk sadece opsiyon priminin maliyeti ile sınırlıdır. Bu da opsiyon piyasalarında zararın sabitlenmesini sağlamaktadır. Opsiyon sözleşmelerinde kâr haddinde ise sınır yoktur.

Opsiyon sözleşmeleri ile ilgili olarak kullanılan kavramlar;

Opsiyon Primi: satın alma veya satma hakkını elde edebilmek için karşı tarafa ödenen miktardır.

Opsiyon Vadesi: opsiyon sözleşmesinin geçerli olacağı son tarihtir. Son tarihe kadar uygulamaya konulmayan opsiyonun değeri kalmayacaktır.

Opsiyon Kullanım Fiyatı: Opsiyon sözleşmesinde belirtilen ve opsiyonun alım satım fiyatına denir. Organize borsalarda opsiyonların kullanım fiyatları standarttır. Tezgâh üstü piyasalardaki işlemlerde kullanım fiyatı taraflar arasında anlaşma ile belirlenir.

İçsel Değer: sözleşmeye konu olan malın sözleşmedeki değeri ile satış veya alım fiyatı arasındaki farktır. İçsel değer elde edilen kazancı ifade etmektedir. Bu değer sıfırdan küçük olamaz.

1.5.2. Opsiyon sözleşmelerinin (options) gelişimi

Opsiyon piyasaların tarihi çok eski tarihlere kadar gitmektedir. 1600 lü yıllarda Hollanda da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hollanda da o dönemde önemli bir ürün haline gelen lale için alım opsiyonu ve satım opsiyonu sözleşmelerinin yapıldığı görülmektedir. Mevsimsel dalgalanmalardan dolayı ürün azalması ve fiyatların dalgalanmasının yaratacağı riskleri önlemek amacıyla yaygın olarak kullanılmıştır.

Opsiyon sözleşmelerinin yaygınlaşması ve piyasanın gelişebilmesi için sözleşmeye konu olan malların fiyatlarında önemli miktarda değişimlerin olması gerekir. Tarımsal ürünler, fiyat riskleri yüksek olan ürünler olması nedeniyle opsiyon sözleşmelerine konu olan ilk ürünlerdir. 1970 yılına kadar kahve, şeker vb tarım ürünleri ile bakır, gümüş ve altın gibi değerli madenler ağırlıklı olarak opsiyon piyasalarına konu olurken 1970 sonrası dönemde döviz kurlarında esnek kur sistemine geçilmesi finansal istikrarı olumsuz etkilemiştir. Bu gelişme ile birlikte hisse senetleri de opsiyon sözleşmeleri kapsamına alınmıştır. Bu amaçla 1973 yılında Chicago Board of Trade tarafından hisse senetleri üzerine opsiyon sözleşmelerinin işlem göreceği bir borsa kurulmuştur (“optionsplaybook”).

1.5.3. Opsiyon sözleşmelerinin (options) türleri

Opsiyon sözleşmelerinin farklı özelliklerinden hareket ederek çok farklı çeşidine çalışmalarda yer verilmektedir. Çalışmamız da opsiyon sözleşmelerinin farklı kaynaklarda genel kabul görmüş çeşitleri üzerinde durulacaktır. Bu nedenle opsiyon çeşitlerini alım opsiyonu, satım opsiyonu, Avrupa tipi opsiyon, Amerika tipi opsiyon, konularına göre opsiyon ve diğer opsiyon sözleşmeleri başlıkları altında açıklayacağız.

Yazarlar olarak da bilinen opsiyon satıcıları, bir alıcı, temel menkul kıymeti satın almak için bir çağrı opsiyonu uygulamaya veya satmak için bir satım opsiyonu uygulamaya karar verirse, ticaretin kendi tarafını işlemekle yükümlüdür.

1.5.3.1. Alım opsiyonları

Genel olarak, alım opsiyonları sözleşmeye konu olan unsurların kaldıraçlı bir bahis olarak satın alınmasını ifade etmektedir. Alım opsiyonu en geniş tanımı itibarıyla “Alım opsiyonu, opsiyonu alan tarafa (lehdara, uzun pozisyon sahibine) belirli bir vadede veya belirli bir vadeye kadar, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte

ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alması hakkı veren, ancak almayı zorunlu tutmayan, satan tarafı (keşideciyi, kısa pozisyon¹⁴³ sahibini) ise alıcının talebi halinde satmaya yükümlü kılan sözleşmeyi, ifade eder.” Şeklinde tanımlanmaktadır (Akbebek, 2011: 41).

1.5.3.2. Satım opsiyonları

Satım opsiyonları fiyat düşüşlerinden kar etmek için satın alınır. Satım opsiyonu “Opsiyon sahibi bir bedel ödeyerek satın aldığı opsiyonun vadesinde veya vade boyunca belirli miktarda bir malı, belirli bir fiyattan, satma hakkı tanıyan opsiyona satım opsiyonu (put) adı verilir. Put opsiyonu, kendini fiyat düşüşlerinden korumak isteyen yatırımcıların ya da spekülörler için fiyat düşüşlerinden kâr elde etmeyi amacıyla yararlanabilecekleri bir finansal enstrümandır.” Şeklinde tanımlanmaktadır (Aygün, 2016: 54). “Satma opsiyonu, alıcısına sözleşmeye konu olan varlığı, bugünden belirlenen bir fiyat üzerinden, belirlenen vade içerisinde veya vade bitiminde satma hakkı tanıyan bir opsiyondur. Opsiyon satıcısı, sözleşmede yer alan yükümlülükleri yerine getirmek ile yükümlü taraftır” (Ceylan, 2003: 520).

1.5.3.3. Avrupa tipi opsiyon sözleşmeleri

Opsiyonların uygulama tarihinin belirlenmesine göre yapılan tasniflerde yer alan bir opsiyon çeşididir. Vade sonunda kullanılabilen opsiyonlara Avrupa tipi opsiyonlar denilmektedir. Bu tip opsiyonların vadelerinden önce kullanılmaları söz konusu değildir. Bu tip opsiyonlar genellikle tezgâh üstü piyasalarda işlem görmektedir.

1.5.3.4. Amerika tipi opsiyon sözleşmeleri

Amerikan tipi opsiyonlar daha çok organize borsalarda kullanılmaktadır. İşlemleri hızlandıran ve kolaylaştıran bir opsiyon çeşididir. Yaygın olarak daha çok Amerika’da kullanılan opsiyon çeşididir. Avrupa tipi opsiyon çeşidinin aksine bu tip opsiyonlar belirlenen vadeye kadar olan sürede de kullanılabilenleridir (Gözcü, 2008: 101).

1.5.3.5. Konularına göre opsiyon sözleşmeleri

Sözleşmenin konularına göre opsiyon sözleşmeleri, fiziksel emtia opsiyonu, hisse senedi opsiyonu, hisse senedi endeksi opsiyonu, döviz opsiyonu, faiz opsiyonu ve futures opsiyonu şeklinde tasnif edilebilmektedir.

Alıcısına belirli bir emtiayı kullanım fiyatından alma ya da satma hakkını veren opsiyon türüne emtia opsiyonu denilmektedir. Örnek: tonu 200 ABD dolarından 15 Ocak 2021 vadeli 100 ton arpanın satışıyla ilgili olarak düzenlenen opsiyon sözleşmesi fiziksel emtia opsiyonu dur.

Alıcısına hisse senedini belirlenmiş prim karşılığında sözleşmede belirlenmiş bir değerden ve miktardan, vadesinde veya vadeye kadar olan sürede alma veya satma hakkı veren opsiyonlara hisse senedi opsiyonu denilir. Borsa endeksi ile fiyatı belirlenen hisse senedi portföyünü, fiyatı sözleşme tarihinde sabitlenmiş olmak şartıyla vadesinde veya vadesine kadar olan sürede alma ve satma hakkı veren opsiyona hisse senedi endeksi opsiyonu adı verilir.

Döviz opsiyonu türündeki opsiyonlarda ise sözleşmeye konu kıymetin yabancı para birimi olması halinde döviz opsiyonu söz konusu olmaktadır. Sözleşmede belirtilen döviz öncesinden belirlenmiş fiyat üzerinden vade sonunda alma ya da satma hakkı veren opsiyona “Döviz Opsiyonu” denilmektedir.

Faiz oranı opsiyonu; sahibine sözleşmede yazan faiz oranı üzerinden belli bir vadede veya vadeye kadar olan sürede borç alma veya verme hakkı tanıyan opsiyonlardır. Faiz opsiyonları, faiz hesaplamasına konu olan menkul değerlere düzenlenebilir. Çünkü sözleşmeye konu olan faiz oranıdır. Faize konu olan varlık sözleşmenin konusu değildir.

Futures opsiyonları; futures sözleşmesini opsiyon alıcısına belirli bir fiyattan, belirli bir vade içerisinde veya vade sonunda, satın alma veya satma hakkı veren sözleşmelerdir. Bu tür opsiyonlarda futures sözleşmelerinin piyasa fiyatında meydana gelebilecek değişimlerden gelir sağlamaktır (Akbebek, 2011: 41-45).

1.6. Takas Sözleşmeleri (SWAPS)

1.6.1. Swap (tranpa) işlemlerinin özellikleri

İngilizce bir kelime olan swap’ın Türkçe anlamı karşılıklı değişimdir. Genel olarak swap sözleşmesini “iki tarafın üçüncü kişilere karşı olan geri ödeme

yükümlülüklerinin önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde karşılıklı olarak değiş-tokuş etmelerini öngören sözleşme olarak” tanımlamak mümkündür (Vural, 2006: 42). Swap işlemi “iki tarafın önceden gerçekleştirdikleri finansal işlemlerden kaynaklanan ve

Üçüncü kişilere karşı olan yükümlülüklerinin, belirli kurallar çerçevesinde karşılıklı olarak değiştirildiği” işlem olarak da tanımlanmaktadır (Yalçiner v.d., 2011: 114).

Swap sözleşmelerinin diğer türev ürün sözleşmelerine göre daha fazla finansman limiti sağlaması ayrıca vade süresinin özellikle futures ve opsiyon piyasalarına göre daha uzun olması, swap piyasalarını diğer türev ürünlerden ayıran an temel özelliklerdir.

İşlemlerde şartları daha önceden belirlenmiş faiz ve anapara ödemelerinin değişimini sağlayan bir finansal işlemidir. Swap işlemi ile para birimleri aynı anda değiştirilmektedir.

Swap sözleşmelerinin genel özellikleri aşağıdaki gibidir;

“-Swap sözleşmeleri tezgah üstü piyasalarda ve bankaların organize ettiği piyasalarda da işlem görmektedir.

-Tezgah üstü piyasalarda işlem görmesi sebebiyle standart sözleşme özelliği taşımamaktadır.

-Swap sözleşmeleri, taraflar arasında hazırlandığından esnek sözleşme özelliği taşımakla birlikte likiditesi yüksek olmayan sözleşmelerdir.

-Swap sözleşmeleri borsada işlem görmediğinden tarafların kredi riski bulunmaktadır” (Kabükoğlu, 2021: 54).

1.6.2. Swap işlemlerinin gelişimi

Swap işlemleri ilk olarak İngiltere’de 1970 li yılların başında ortaya çıkmıştır. Swap sözleşmelerinin oluşumunda, “parelel krediler“ veya “karşı karşıya krediler“in katkısı büyüktür. Sermayenin yurt dışına gitmesini önlemek amacıyla uygulanan “döviz primi” nedeniyle, yurt dışı ticaret yapan firmaların “parelel” kredi kullanım gereksinimi ortaya çıkmıştır (Karabıyık ve Anbar, 2010: 346).

İlk döviz swapı 1977 yılında yapılmıştır. Riskin yüksek olması nedeniyle gelişmekte zorlanan piyasalar 1981 yılında Dünya Bankası ile IBM arasında yapılan döviz swapı işlemi ile güvenli hale gelerek işlem hacmi hızla artmıştır.

Piyasaların standart bir yapıda olmaması riskleri artıran önemli bir faktör olup, swap sözleşmelerinin ikinci el piyasalarda işlem görmesini engellemekteydi. 1987 yılında Uluslararası Swap Aracıları Birliği'nin (ISDA) kurulmasıyla söz konusu sorunlar ortadan kalkmıştır (Karabıyık ve Anbar, 2010: 347).

1.6.3. Swap işlemlerinin çeşitleri

1.6.3.1. Para (döviz) swapı (currency swap)

Döviz swapı “Bir para birimi üzerinden yapılacak anapara ve faiz ödemelerinin cari spot fiyattan eşit tutarda başka bir para birimi üzerinden yapılacak ödemeler ile değiştirilmesini sağlayan sözleşmeler” olarak tanımlanmaktadır (Kayaalp, 2017: 12). Diğer bir ifadeyle döviz swapı, belirlenmiş bir vade de anaparanın önceden belirlenen kur üzerinden değişimini ifade etmektedir. Vade süresince kullanılan ana parayla ilgili faizleri karşı tarafa ödenmektedir.

1.6.3.2. Faiz oranı swapı

Swap işleminin tarafları bir faiz ödemesini başka bir faiz ödemesi türüyle takas ederler. Bu swap çeşidinde, yatırımcılar anaparayı değil, sadece faiz oranını değiştirmesidir. Genel olarak dalgalı faiz oranı ile sabit faiz oranları arasındaki değişim için kullanılırlar. Çok farklı şekillerde uygulanabilmektedir. “Faiz swapları, faiz oranı riskinden korunmak için kullanılan en genel araçtır. Genel olarak faiz swapları, aynı para birimindeki faiz ödemesi akışlarının değişimidir” (Kayaalp, 2017:13). Faiz swapı farklı faiz yapılarına göre bağlı olarak farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bunlar;

Düz faiz swapı, faiz swapının en temel ve basit şeklidir. Bu tür faiz swapında faiz oranları takaslanmaktadır. Swapın tarafları sabiti faiz oranını değişken faiz oranıyla takas eder. Bu durumun tersi de mümkündür. Yani değişken faiz oranını ile sabit faiz oranını değiştirebilirler. Taraflar, sözleşme ile faiz oranını, vadeyi ve ne zaman değişim yapılacağını belirlerler.

Baz faiz swapı faiz swapının başka bir uygulama şeklidir. Bu swap işleminde takasa tabi olacak her iki faiz oranı da değişkendir. Taraflar gösterge faiz oranını kullanarak değişken faiz oranını takas ederler.

Amortisman takası, bu durumda, bir taraf, bir kredinin amortismanına eşit olan kavramsal miktarda bir düşüş sunabilir.

Yükseltme takası, bu takas, amortisman takasının tam tersidir. Bunda, kavramsal miktar yükselir.

Diferansiyel takas, bu takasın iki önemli unsuru vardır. İlki, faiz oranının başlangıçtaki anapara tutarından farklı bir para biriminde ödenmesidir. İkinci unsur ise ilk anaparanın para biriminde faiz oranının ödenmesini içermektedir.

BÖLÜM 2: FORWARD İŞLEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

2.1. Türev Ürünlerle İlgili Muhasebe Standartları

Finansal riskten kaçınmak veya bu riski azaltmak amacıyla yeni finansal araçlar geliştirilmiştir. Bu araçlar arasında en önemlileri türev ürünler olarak karşımıza çıkmakta olup, futures, forward, opsiyon ve swap sözleşmelerinin tümünü kapsamaktadır. Türev ürünlerin genel yapısı içerisinde diğer finansal araçların değerleri önemli yer tutmaktadır. Bu temel varlıklar içerisinde, hisse senedi, tahvil, döviz ve emtia ürünleri yer almaktadır.

Futures, forward ve opsiyon sözleşmeleri, sözleşmeye konu olan emtianın yada finansal ürünün gelecekteki değerinde ortaya çıkabilecek belirsizlikleri ve değişkenlikleri azaltmayı veya kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Son yıllarda finansal piyasalardaki dalgalanmaların artması, bu risklerin tamamıyla işletmeler tarafından yüklenilemez hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum beraberinde türev ürünlerin işletmeler tarafından kullanılmasını zaruri hale getirmiştir.

Türev ürünlerin doğasında var olan, kar/zarar oluşumu ve risklerin işletmelerin bilançolarında görülebilmesi, sözleşme dönemi içerisinde yapılacak incelemelerde mevcut sözleşmelerden doğan risklerin değerlendirilebilmesi, mevcut sözleşmelerden henüz tahakkuk etmemiş ancak sözleşme dönemi sonunda tahakkuk etmesi muhtemel kar/zarar durumunun incelenebilmesi açısından muhasebe kayıtlarının doğru tutulması büyük önem arz etmektedir.

Türev finansal araçlar, Türkiye Muhasebe Standartları Madde 32’de şu şekilde tanımlanmaktadır; “Türev finansal araçlar, işletmeler arası sözleşme ile bir finansal aracın bir veya daha fazla finansal riskini devretme amacıyla, koşullu ya da koşulsuz değişim hakkı tanıyan sözleşmelerdir.” Ayrıca aynı madde içerisinde bu araçların bir “finansal varlık veya bir finansal borç olduğu” açıkça belirtilmektedir.

2.1.1. Uluslararası düzenlemeler

Türkiye’de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (KGK) tarafından türev ürünlerin sunumu, muhasebeleştirilmesi, ölçümü, değerlemesi ve finansal tablolara yansıtılmasıyla ilgili TMS 32, TMS 39, TFRS 7 ve TFRS 9 standartları düzenlenmiştir.

Önceki dönemlerde Tek Düzen Hesap Planı'nda forward işlemlere ve diğer türev ürünlere ait bir hesap kodu ve ismine yer verilmemiştir. Bu nedenle kayıt işlemleri genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre yapılmaktaydı (Kalafat, 2010: 40).

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun (KGK) kurulmasından sonra kurum tarafından hazırlanan ve 20.05.2013 tarihinde 28652 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan "Finansal Tablo Örnekleri ve Kullanım Rehberi" inde yatırım amaçlı türev araçların "Finansal Yatırımlar" kaleminin bir alt birimi olarak gösterileceği belirtmektedir. Korunma amaçlı türev araçların önemsiz olması halinde diğer dönen/duran varlıklar içinde gösterilmesi gerekmektedir. Koruma amaçlı olan türev ürünlerin önemli olması halinde ise ayrı bir kalemde gösterilmesi gerekmektedir. Türev ürünler ile ilgili yükümlülükler "Diğer Finansal Yükümlülükler" olarak gösterilmesi gerekmektedir. Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), korunma amaçlı türev araçların aktifler arasında ayrı bir kalemde, yatırım amaçlı olan türev araçların ise finansal yatırımlar içinde gösterilmesini uygun bulmaktadır. Buna karşın muhasebe ve finansal raporlama ile uyumlu hesap planı bulunmaması nedeniyle Şirketler, TDHP' yi dikkate alarak hesap isim ve hesap kodlarını belirleyebilmektedirler. Türev araçların muhasebe kayıtlarında kullanılacak hesapların belirtilmesi önemli ihtiyaçtır (Sabuncu, 2016: 70-71).

1995 yılında finansal araçlar sunum ve açıklamaları standartları (UMS 32) IASC tarafından yayınlanmıştır. UMS 32 türev ürünleri finansal bir aracın taşıdığı risklerin taraflar arasında değişimini sağlayan sözleşmeler olarak tanımlamış ve finansal araçları iki guruba ayırmıştır. Bunlar;

-alacaklar, borçlar ve hisse senedine bağlı finansal alacaklar olarak kabul edilen "asıl alacaklar",

- opsiyonlar, vadeli işlem sözleşmeleri, futures sözleşmeler ve forward sözleşmeler, swap işlemleri vb. "finansal türev araçlar" dır.

UMS 32 standartlarının amaçlarını işletmeler ve finansal tablo kullanıcıları olarak ikili sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür.

İşletmeler açısından amaçlar;

- işletmede bulunan finansal araçların, borç ya da öz kaynak olarak sınıflandırılmasını,

- finansal varlık ve finansal borçların netleştirilmelerine ilişkin ilkelerini,
- Finansal tablo kullanıcılar açısından amaçlar;
- işletmenin finansal durumu,
- performans ve nakit akımları üzerindeki etkilerinin analiz edilebilmesidir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) ilk olarak 1988 yılında finansal araçların raporlanması üzerinde çalışmaya başlamıştır. 1999 yılında finansal araçlara ilişkin muhasebeleştirme değerlendirme esasları belirlenerek yayınlanmıştır (UMS 39). Yayınlanan standart ile sözleşmelerin muhasebeleştirilmesine ve ölçülmesine ilişkin ilkeler belirlenmiştir. Varlıkların, borçların ve finansal olmayan unsurların alış veya satışına ait ilkelerden en önemlisi yapılan işlemlerin tümünün varlıklar ve yükümlülükler olarak bilançoda yer almasıdır. Sözleşmede yer alan yükümlülüklerin (varlık ve borçların) yerine getirilmesi halinde bilançodan çıkartılmaları mümkündür.

2001 yılında Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından forward sözleşmelerinin ve diğer türev ürünlerin raporlanmasına ve muhasebeleştirilmesine ilişkin ilk düzenlemeler yapılmıştır.

Yapılan düzenlemeler, finansal ürünlerin mali tablolarda yer alış şekli ve açıklamalar (IAS 32) ile mali tablolara alınma ve değerlendirme esaslarını (IAS 39) kapsamaktadırlar. Finansal araçların muhasebeleştirilmesindeki temel düzenleme ise FASB133de yer almaktadır.

IASB tarafından yapılan çalışmalar sonucunda finansal araçların açıklaması için UFRS 7'yi düzenlemiştir. Buna bağlı olarak finansal araçların açıklaması UMS 32'den çıkartılmıştır. IASB'nin bu tür bir düzenleme yapmasının nedeni, UMS 39'da yer alan muhasebeleştirme ve ölçümleme esaslarının yatırımcılar ve diğer finansal tablo kullanıcıları tarafından anlaşılmasında güçlük çekilmesidir.

UFRS 7 2007 yılında çıkartılmış olup amacı finansal tablo kullanıcılarının;

- finansal araçların işletmenin finansal durumu ve performansı,
- işletmenin finansal araçlar nedeniyle maruz kaldığı risklerin niteliği ve düzeyi

-işletmenin riskleri yönetme şekli hakkında değerlendirme yapabilmelerini sağlamaktır.

UFRS 7 ile , “UMS 32, “UMS 39 ve “UFRS 9 standartlarında yer alan finansal varlık ve borçların muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi ve sunumuna ilişkin düzenlemeler tamamlanmaya çalışılmıştır.

2009 yılında UFRS 9 standardı yayınlanmıştır. Bu standart UMS 39 un yerini almıştır. UFRS 9 ile “finansal varlıkların sınıflandırılması ve ölçümüne ilişkin ilkeler yeniden belirlenmiştir. Bu düzenleme ile UMS 39 kapsamındaki ilkelere ilave olarak gelecekte ortaya çıkacak nakit akışlarının tutarı, zamanlaması ve belirsizliği hakkında, ihtiyaa uygun ve raporlama ilkelerini” belirlenmiştir.

UFRS 9’un değer düşüklüğü ve finansal riskten korunma muhasebesi kısımları 2018 yılında tamamlanmıştır.

Türkiye’de KGK tarafından “Türkiye Finansal Raporlama Standardı 9 Finansal Araçlar” adı ile, “Uluslararası Finansal Raporlama Standartları 9” un ülkemiz için geliştirilmiş versiyonu, 2018 sonrası hesap dönemlerinde kullanılmak üzere geliştirilmiş ve 29953 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

2.2. Forward işlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ile İlgili Yaklaşımlar ve Muhasebe Kayıtlarında Kullanılan Hesaplar

Forward işlemler temel olarak, spot işlemlerin ileriki vadelerde gerçekleşmesini taahhüt eden sözleşmeler olarak özetlenebilir. Bir yabancı para, endeks, hisse senedi ve borç gibi finansal bir ürünün, taraflar arasında, sözleşmenin yapıldığı gün belirlenen fiyat ile, belirlenen teslim tarihinde takas edilmesi işlemi forward işlemi oluşturmaktadır. Forward işlemlerde tarafların teslim tarihinde ilgili finansal ürünü karşı tarafa teslim etme yükümlülüğü bulunmaktadır.

Türev ürünlerden olan forward işlemlerinin, zamanında ve gerçek değerleri üzerinden muhasebe kayıtlarının yapılması, finansal yapının mali tablolarda doğru bir şekilde yer alması açısından önemlidir. Diğer bir ifadeyle forward işlemlerin muhasebeleştirilmesi ile risklerde bilançoda açıkça yer alacaktır.

Forward işlemlerin kaydında kullanılacak yöntemin belirlenmesi önem arz etmektedir. Forward işlemlerin yükümlülük olarak mı yoksa varlık olarak mı bilançoda yer alacağı, işlemin ne zaman ve nasıl yapılacağını, düzenlenen sözleşmeye

göre belirlenmelidir. Ayrıca forward sözleşmelerinin değerlemelerinin doğru yapılması da önem taşıyan diğer bir husustur. Forward işlemlerde değerlendirme, sözleşmenin düzenlendiği tarihte yapılacak olan muhasebe kaydına konu olacak değer ve sözleşmenin geçerliliğini sürdürdüğü yeni hesap dönemlerinde gerçekleştirilecek olan değerlendirme olmak üzere iki aşamada karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Forward İşlemlerde Muhasebeleştirme İlkeleri

Forward ürünlerin muhasebeleştirilmesinde dikkat edilmesi gereken ilk konu, sözleşmenin yapılma amacıdır. Sözleşmenin yapılma amacına göre ürünler hedge içeren sözleşmeler ya da spekülasyon ile gelir elde etmek amacıyla yapılmış sözleşmeler olabilir. Hedge içeren sözleşmeler ise, sözleşmenin konusu olan finansal ürüne göre, fiyat riskini, nakit akış riskini ve döviz riskini koruma amaçlı sözleşmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hedge amaçlı türev araçlar değerlendirirken olası zararlardan korunma amacının dikkate alınması gerekmektedir. Örneğin döviz riskinden korunmak için yapılan sözleşmelerde, sözleşme sonucunda ortaya çıkacak olan kar yada zarar tutarı, işletmenin varlıklarını ve buna bağlı olarak muhasebe kayıtlarını düzelterek muhasebeleştirmesini gerektirmektedir. Spekülasyon ile gelir sağlamak amacıyla düzenlenen sözleşmelerde ise kazanç yada kayıp tutarının dönem hesaplarında gösterilmesi gerekir.

Riskten korunmak amacıyla yapılan sözleşmelerin kapsamı(korunma ilişkileri) TFRS 9'a göre aşağıdaki üç grupta açıklanmıştır ("TFRS 9 6.5.2."):

1. Gerçeğe uygun değer değişimi riskinden korunma: "Finansal durum tablosuna kaydedilmiş bir varlık veya borcun gerçeğe uygun değerinde meydana gelen, belirli bir risk unsuru ile ilişkilendirilebilen ve kâr ya da zararı etkileyebilecek nitelikteki değişimlere yönelik olarak gerçekleştirilen finansal riskten korunma işlemidir." Bu kapsamda korunma aracından (opsiyon sözleşmesinden) kaynaklanan kazanç ya da kayıp, kâr ya da zarar olarak finansal tablolara aktarılır.

2. Nakit akış değişkenliği riskinden korunma: "Finansal durum tablosuna kaydedilmiş bir varlık veya borca ilişkin belirli bir riskle ilişkilendirilebilen ve net kâr ya da zararı etkileyebilen nitelikteki nakit akışı değişikliklerinden korunmaya yönelik olarak gerçekleştirilen finansal riskten korunma işlemidir." Örneğin, geçmiş dönemlerde uygulanmış bir sözleşmeye ait borç ödemelerinden kaynaklı nakit akış

değişkenliğini hedge etmek amacıyla oluşturulmuş bir forward sözleşmesi nakit akış değişkenliği riskinden korunma işlemi olarak kabul edilmektedir.

3. Net yatırım riskinden korunma: “Yurt dışındaki işletmeden kaynaklı yatırım risklerine yönelik olarak gerçekleştirilen finansal riskten korunma işlemidir.”

TFRS 9’a göre, korunma konusu kalem ve korunma aracı arasındaki ilişkisi aşağıdaki koşulları sağlaması, korunma muhasebesi için yeterlidir.

- “Finansal riskten korunma işleminin başlangıcında, finansal riskten korunma ilişkisi ile işletmenin finansal riskten korunma işlemine neden olan risk yönetimi hedef ve stratejisinin tanımlanması ve resmi bir belgeye dayandırılması gerekmektedir.”

- “Finansal riskten korunma işleminin, korunulan risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değerdeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri dengelemede oldukça etkin ve ilişkilendirilen risk yönetim stratejisi ile tutarlı olması gerekmektedir.”

- “Nakit akış değişkenliği riskinden korunma işleminde, finansal riskten korunmaya yönelik olarak yapılan işlemin gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması ve nakit akışlarındaki değişikliklerin kâr ya da zararı etkileyebilecek nitelikte olması gerekmektedir.”

- “Korunma işleminin etkinliği güvenilir bir şekilde ölçülebilir, diğer bir ifadeyle, korunan kalem ve korunma aracının gerçeğe uygun değeri ve nakit akışları güvenilir bir şekilde ölçülebilir olmalıdır.”

- “Finansal riskten korunma işlemi sürekli olarak değerlendirilmeli ve finansal raporlama dönemleri boyunca işlemin etkinliği tespit edilmelidir.”

Finansal riskten korunma işleminin etkinliği, “korunan kalemin gerçeğe uygun değerinde ya da nakit akışlarında meydana gelen ve korunulan riskle ilişkilendirilebilen değişimlerin, korunma aracının gerçeğe uygun değerinde ya da nakit akışlarında meydana gelen değişimleri dengeleme derecesi olarak ifade edilmektedir. Korunma aracının gerçeğe uygun değerinde ya da nakit akışlarındaki değişimlerin, korunan kalemin gerçeğe uygun değerindeki ya da nakit akışlarındaki değişimlerin üzerinde ya da altında gerçekleşmesi, korunma işleminin etkinsizlik ölçüsüdür”.

Finansal riskten korunma işlemi, aşağıdaki koşulları sağlaması halinde oldukça etkin olarak nitelendirilmektedir;

- “Korunma işleminin etkinliği, korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki ya da nakit akışlarındaki değişimlerin, korunan kalemin gerçeğe uygun değerindeki ya da nakit akışlarındaki değişimleri karşılama ölçüsüdür”.

- “Korunma ilişkisine ait korunma oranı, işletmenin fiilen koruduğu kalemin miktarının, söz konusu miktardan korunmak için fiilen kullandığı korunma aracının miktarına oranıdır”

FRS 9 Finansal Araçlar Standardı kapsamında finansal riskten korunma işleminde korunma aracı ile sözleşme konusu kalem arasında bir ilişkinin varlığı ve işlemin etkinliğini ölçmek için geleceğe yönelik yöntemlerin kullanılması gerekliliği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda ilişkinin ve etkinliğin tespit edilmesinde kullanılabilecek yöntemler; oran analizi, kritik koşullar yöntemi, doğrusal regresyon analizi, varyans azaltma yöntemi, basit senaryo analizi, Monte Carlo simülasyon analizi gibi yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Forward sözleşmelerinden sağlanan kazanç ya da kayıplar, söz konusu aracın edinim amacına göre “TFRS 9 Finansal Araçlar Standardı” hükümleri çerçevesinde muhasebeleştirilmekte ve raporlanmaktadır.

-“İşletmenin bir sözleşmenin tarafı haline gelmesi ve bunun sonucunda nakit elde etmeye ilişkin yasal bir hakkı ya da nakit ödemede bulunmaya ilişkin yasal bir yükümlülüğü oluşması durumunda, ilgili koşulsuz alacak ve ödemeler varlık veya yükümlülük olarak finansal tablolara alınır.”

-“Mal veya hizmetlerin alış veya satışına ilişkin bir kesin taahhüt sonucunda edinilecek olan varlıklar veya üstlenilecek olan yükümlülükler, genellikle, taraflardan en az biri ilgili anlaşma şartlarını yerine getirinceye kadar finansal tablolara alınmazlar.” (“TFRS 9B 3.1.2.”).

“Finansal olmayan kalemlerin alım satımına yönelik bir kesin taahhüdün, bu Standardın kapsamında olması durumunda, bu taahhüdün net gerçeğe uygun değeri, taahhüt tarihinde varlık veya yükümlülük olarak finansal tablolara alınır.” (TFRS 9 B4.1.30(c) paragrafı). “Buna ek olarak, daha önce finansal tablolara alınmamış olan bir kesin taahhüdün, gerçeğe uygun değer değişiminden korunma işleminde korunan kalem olarak tanımlanması durumunda, net gerçeğe uygun değerde meydana gelen ve korunan riskle ilişkilendirilebilen her türlü değişim, korunma işleminin başlangıcından

itibaren varlık veya yükümlülük olarak finansal tablolara alınır.” (“TFRS 9: 6.5.8(b) ve 6.5.9 paragrafları”).

Forward sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde TFRS tarafından kabul edilmiş iki ayrı yöntem bulunmaktadır. Bunlar sözleşmeleri bilanço dışında tutmak ve sözleşmeleri bilançoya dahil etmek olarak ayrılmıştır.

2.4. Forward Sözleşmelerini Bilanço Dışında Bırakılması

Forward sözleşmeleri, tarafların zorunlu olarak ileri ki bir vadede sözleşme konusu ürünün alım yada satımına zorunlu tutan sözleşmeler olduğundan, sözleşme tarihinde belirlenen anaparanın bir varsayım olduğu, kar ve zarar durumunun sözleşmenin itfa tarihinde ortaya çıkacağı, bu sebeple gerçek bir borçluluk ilişkisi doğurmadığını benimseyerek forward sözleşmelerinin bilanço dışında bırakılmasını, sözleşmenin olduğu tarih itibariyle nazım hesaplarda takip edilerek, sözleşme bedellerinin iz bedellerle kaydedilmesini benimsemiştir. Bu yaklaşımın uygulanabilmesi için TFRS 9’da üç madde açıkça sayılmıştır. Bu üç şarttan birini sağlayan durumlarda, forward sözleşmeleri bilanço dışı bırakılabilir.

“Söz konusu kısım sadece, finansal varlıktan (veya benzer finansal varlık grubundan) elde edilen özellikle belirlenmiş nakit akışlarının nispi bir kısmından oluşur. Örneğin, karşı tarafın bir finansal varlıktan elde edilen faiz kaynaklı nakit akışlarının %90’ı üzerinde hak sahibi olduğu bir anlaşmada, 3.2.3 - 3.2.9 paragrafları faiz kaynaklı nakit akışlarının %90’ına uygulanır. Birden fazla karşı taraf bulunması durumunda, devreden işletmenin nispi bir paya sahip olması şartıyla, her bir karşı tarafın belirlenen nakit akışları üzerinde nispi bir paya sahip olması gerekmez.” (“TFRS 9; 3.2.2.a”)

Forward sözleşmeleri bilanço dışında tutulduğunda oluşacak kayıt örneği şöyle olmalıdır.

ABC İşletmesi üretim faaliyetine ilişkin hammadde olan bakır için gelecek aylarda artış beklentisi içerisinde. Fiyat artışlarından etkilenmemek için, hammadde tedarikçisi işletme ile görüşüp, 6 ay sonra ürün teslimi yapılmak üzere bir forward sözleşmesi oluşturmuştur. Bugün bakır hammaddesinin fiyatı 140 TL/Kg’dır. Tedarikçi firma 6 ay sonrası için bakır fiyatı olarak 165 TL/Kg fiyat vermiştir. Bu fiyatı kabul eden işletme 01.01.2022 tarihinde 165 TL/Kg fiyat ile 50 Ton bakır alım

için forward sözleşmesi düzenlemiştir. İlgili işleme ilişkin sözleşmenin düzenlendiği tarihteki kayıt şöyledir;

1	-----01.06.2021-----		
	951 Forward'dan Borçlular	8.250.000	
	950 Forward'dan Alacaklılar		8.250.000

$165 \times 50.000 = 8.250.000$ TL

Sözleşme düzenlendiği gün yapılan muhasebe kaydı

Teslimin gerçekleştiği gün, bakırın piyasa fiyatı 185 TL/kg olmuştur. Bu durumda yapılacak kayıt ise aşağıdaki gibidir.

1	-----01.01.2022-----		
	950 Forward'dan Alacaklılar	8.250.000	
	951 Forward'dan Borçlular		8.250.000
	$165 \times 50.000 = 8.250.000$ TL		

Sözleşme kaydını kapatma işlemi

2	-----01.01.2022-----		
	150 İlk Madde Malz. Stok	8.250.000	
	102 Bankalar		8.250.000

Ürünün teslim edildiği gün satın alma kaydı. KDV ihmal edilmiştir.

2.5. Forward İşlemlerinin Muhasebe Kayıtlarını Yaparken Esas Alınacak Tarihin Belirlenmesi

Türev ürünlerden olan forward işlemlerin kayıtlara alınacağı zamanı belirlemede iki farklı yöntem uygulanabilmektedir. Bu yöntemler; (Örten ve Örten, 2001: 10).

-İşlem tarihini esas alan yöntem

-Teslim tarihini esas alan yöntem

İlk yöntemde, muhasebe kayıtları işlemin gerçekleştiği tarihte yapılmaktadır. İşlem tarihi, işletmenin bir varlığı almayı veya satmayı taahhüt ettiği tarihtir. Sözleşmenin yapıldığı tarihte bir ekonomik değer olmadığı ve sözleşme tarihi itibarıyla sözleşmeye konu olan malların piyasa değeri ile sözleşme değerinin eşit olması nedeniyle (değer sıfır olacağından), sözleşmenin nazım hesaplara kaydedilmesi, muhasebe ilkelerine ve TMS' ye daha uygun olmaktadır (Ergen, 2003: 123).

İşlem tarihini esas alan yöntemin seçilmesi halinde TMS 39 ve UR 55'e göre varlığın ve buna ilişkin ödemenin işlem tarihinde muhasebeleştirilmesi, aynı tarih itibarıyla satılan varlığın bilançodan çıkartılması gerekmektedir. Ortaya çıkan kazanç veya kaybın muhasebeleştirilmesi ve alıcının yapacağı ödemeye ilişkin bir alacak kaydının yapılması gerekmektedir.

Teslim tarihi, varlığın işletmeye teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihtir. Bu yöntemde işletmenin varlığı elde edildiği tarihte muhasebe kayıtlarına intikal ettirmesi ve teslim edildiği tarih itibarıyla bilanço dışında bırakılması gerekir. Bu yöntemde teslim tarihi itibarıyla elde edilen kazanç ya da kaybının muhasebeleştirilmelidir. Bu yöntemin uygulanması halinde ticari işlem tarihi ve teslim tarihi arasındaki dönem boyunca varlığın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimler de muhasebeleştirilmiş olur ("TMS 39, md: UR56") (Olca, 2001: 13).

2.6. Forward İşlemlerinin İlk Defa Muhasebeleştirilmesi

Satın alma veya ihraç yoluyla sağlanmış olan sözleşmeler, gerçeğe uygun değer farkı kar/zarar' da muhasebeleştirilen finansal araçlar veya finansal borçlar grubunda yer alırlar. İlerleyen dönemlerde bulunduruldukları grup değiştirilemez. (Örten vd., 2010: 500).

Forward sözleşmeler finansal değer olarak ilk kez muhasebeleştirilirken gerçek değeri ile ölçülür. Sözleşmelerin elde edilmesi sırasında yapılan işlemlere ilişkin maliyetler gerçeğe uygun değere eklenir (“TMS 39, md: 43”).

Forward işlemin ilk muhasebeleştirilmesinde gerçeğe uygun değer in göstergesi, işlem değeridir (alınan veya verilen bedelin gerçeğe uygun değeridir). İlk muhasebeleştirme de gerçeğe uygun değer in işlem fiyatından farklı olduğunun belirlenmesi halinde tespit tarihinde forward işlem şu şekilde muhasebeleştirir (“TMS 39, md: UR76”);

İşletme, söz konusu gerçeğe uygun değer ile işlem fiyatı arasındaki farkı kazanç veya kayıp olarak muhasebeleştirecektir. İlk muhasebeleştirmeden sonra, piyasa katılımcılarının bir unsurdaki (zaman unsuru da dahil) değişiklikten kaynaklanan, farkı kar veya zarar olarak muhasebeleştirir.

İlk kayda almada forward işlemlerin elde edilmesi için katlanılan ek alım maliyetlerinin nasıl muhasebeleştirileceği önem taşımaktadır. İlk kayda almada doğan işlem giderlerinin muhasebeleştirilmesinde “(Komisyon ücretleri, menkul kıymet ihraçlarındaki SPK, IMKB ücretleri, reklam, denetim ücretleri gibi ücretler) bazı ilkeler getirilmiştir. Bu ilkelere göre, tüm giderler doğdukları dönemde doğrudan sonuç hesaplarına aktarılmalıdır” (Örten vd., 2010: 483).

Forward Sözleşmelerinin Bilançoya Dahil Edilmesi forward sözleşmeler satın alma hakkı ve borç olarak kaydedilebilir. Sözleşmenin piyasa değerindeki değişimler raporlarda açıklama olarak belirtilir. Dönem içinde meydana gelen fiyat değişimleri göz önüne alınmaz. Ancak piyasa fiyatında düşüşler veya düşüş beklentileri bağlı olarak ortaya çıkacak zararlar için karşılık ayrılır. Vade sonunda ortaya çıkan kesin kâr veya zarara göre düzeltme yapılır.

Örnek 1’deki ABC işletmesinin bakır tedarik sürecini bilançoya dahil edecek şekilde kaydı şöyle yapılmalıdır.

1	-----01.06.2021-----		
	136 Diğer Çeşitli Alacaklar	8.250.000	
	336 Diğer Çeşitli Borçlar		8.250.000

Sözleşmenin kayda alınması

1	-----01.01.2022----- 150 İlk Madde Malz. Stok 136 Diğer Çeşitli Alacaklar	8.250.000	8.250.000
---	---	-----------	-----------

Sözleşme konusu malın teslim alınması

1	-----01.01.2022----- 336 Diğer Çeşitli Borçlar 102 Bankalar	8.250.000	8.250.000
---	---	-----------	-----------

Sözleşme konusu mal bedelinin ödenmesi

Döviz dayalı olarak yapılacak işlemlerde kur, sözleşme tarihi ile teslim tarihi arasındaki sürede ortaya çıkacak Döviz dayalı sözleşmelerde kur değişiklikleri dikkate alınmadan sabitleştirilmektedir. Vade 30 gün ilâ 180 gün arasında değişmektedir.

Örnek 2: Döviz Satın alma

ABC İşletmesi, 01.10.2021 tarihinde, 01.05.2022 vadeli 1.000.000\$ lık bir döviz alım forward sözleşmesi çıkarmıştır. Sözleşme kuru 1\$=9,20 TL olarak belirlenmiştir. Sözleşmenin vade tarihinde, 1\$= 15,95 TL olarak gerçekleşmiştir. Sözleşmenin düzenlendiği muhasebe dönemi sonunda ise dolar kuru 1\$=13,11 TL olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda bu forward işleme ait muhasebe kayıtları şöyle olmalıdır;

Forward İşlem Hesaplamaları:

A: 01.10.2021 tarihinde sözleşmenin Gerçeğe Uygun Değeri (GUD) İşlem Tarihinde:
 $1.000.000 \text{ USD} \times 9,20 = 9.200.000 \text{ TL}$

B: 31.12.2012 tarihinde sözleşmenin (GUD) Bilanço Tarihinde: $1.000.000 \text{ USD} \times 13,11 = 13.110.000 \text{ TL}$

C: Bilanço Tarihinde Ortaya Çıkan GUD Farkı

$C = B - A = 3.910.000 \text{ TL (olumlu)}$

1	-----01.06.2021-----		
	124 Forward Sözleşmesinden Alacaklar	9.200.000	
	324 Forward Sözleşme Borçları		9.200.000

Türev Ürününün Yevmiye Kaydı

1	-----31.12.2021-----		
	124 Forward Sözleşmesinden Alacaklar	3.910.000	
	368 Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri	899.300	
	368 Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri		899.300
	649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar		3.910.000

Forward işlemlerde ortaya çıkan kar ya da zarar durumları, sözleşme bitiş tarihinde gerçekleşeceği için, dönem sonunda muhasebe kaydı yapılsa da bu işlem den oluşacak kurumlar vergisi TFRS ve vergi mevzuatı kapsamında bir sonraki döneme ertelenmiş vergi yükümlülüğü olarak kurumlar vergisi oranında (%23) ayrılacaktır.

Forward Sözleşmelerinin Forward Unsurunun ve Finansal Araçların Döviz Bazlı Farkının Muhasebeleştirilmesi

Bir forward sözleşmesinin forward unsurlarında, hem hedging hemde spekülasyon amaçlı ürün içermesi durumunda, forward unsuru ile spot unsurun ayrıştırılarak, sözleşmenin sadece spot unsurundaki değer değişiminin hedging aracı olarak tanımlanması, kalan kısmın ise bu tanımlamanın dışında tutulması gerekir. Bu duruma ilişkin açıklama TFRS 9’da şöyle bahsedilmiştir;

“Bir forward sözleşmesinin forward bileşeni ile spot bileşeninin ayrıştırılması ve forward sözleşmesinin forward bileşeninden ziyade yalnızca spot bileşenindeki değer değişiminin korunma aracı olarak tanımlanması. Benzer şekilde bir finansal aracın korunma aracı olarak tanımlanmasında döviz bazlı fark finansal araçtan ayrıştırılabilir ve bu fark tanımlamanın dışında tutulabilir.” (TFRS 9/ 6.2.4(b) paragrafı).

“Sözleşmenin forward unsuru, belli bir döneme ilişkin bedelleri yansıttığı için, bir forward sözleşmesinin, belli bir dönemle ilişkili olduğu değerlendirilebilir. Ancak, bir finansal aracın korunan kalemle ilgili bir işleme veya döneme yönelik korunma sağlaması için yapılan değerlendirmeye ilişkin hususlar, kâr veya zararı nasıl ve ne zaman etkileyeceği de dâhil olmak üzere söz konusu korunan kalemin özellikleriyle ilgilidir. Bu nedenle işletme, korunan kalemin niteliğini temel alarak değerlendirir” (TFRS 9/B 6.5.34).

“Gerçekleşen forward unsurunun ve bağlantılı forward unsurunun birbirinden farklı olması durumunda” (TFRS 9/B 6.5.38),

(a) “Korunma ilişkisinin başlangıcında, gerçekleşen forward unsurunun mutlak değerinin bağlantılı forward unsurunun mutlak değerinden büyük olması durumunda işletme;”

(i) “Bağlantılı forward unsuru esas alınarak özkaynakta ayrı bir bileşende birikmiş olan tutarı belirler ve”

(ii) “Bu iki forward unsuru arasındaki gerçeğe uygun değer değişimleri arasındaki farkları kâr veya zararda muhasebeleştirir.”

(b) “Korunma ilişkisinin başlangıcında, gerçekleşen forward unsurunun mutlak değerinin bağlantılı forward unsurunun mutlak değerinden daha düşük olması durumunda ise işletme, özkaynakta ayrı bir bileşende birikmiş olan tutarı, aşağıdakilerin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen toplam değişimin düşük olanını dikkate alarak belirler.”

(i) “Gerçek forward unsurunun mutlak değeri ve”

(ii) “Bağlantılı forward unsurunun mutlak değeri Gerçekleşen forward unsurunun gerçeğe uygun değerindeki değişimin kalan miktarı, kâr veya zarar olarak finansal tablolara alınır.”

2.7. Forward İşlemlerinin Muhasebe Kayıtlarına Alınmasında Kullanılan Yöntemler

Forward ürünlerin değerlendirme esas alınarak yapılan muhasebe kayıtlarında iki yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemler;

-Erteleme yöntemi

-Cari değer yöntemi

Kayıt işleminde sözleşme değeri esas alınıyor ise uygulanan yöntem erteleme yöntemidir. Bu yöntem sözleşmede belirtilen değer ile reel piyasada oluşan değer arasındaki artış ve azalışları sözleşme sonuna kadar dikkate almadığı yöntemdir. Finansal aracın pazar değeri oluşmuyorsa, maliyet bedeli ile değerlemeye tabi tutulması gerekmektedir.

İşlem kaydında esas alınan sözleşme değeri, günlük cari piyasa değerini içeriyorsa, bu yönteme “cari değer yöntemi” ismi verilmektedir. Cari değer yöntemi finansal aracın piyasa değeriyle değerlendirilmesi durumunda söz konusu olmaktadır.

2.8. Forward İşlemlerinin Değerlemesi

Varlık veya yükümlülüğün parasal karşılığı “değer”, değerini tespit edilmesi “değerleme” olarak tanımlanmaktadır (Şenel vd., 2011: 54).

TMS 39 “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” ye göre finansal varlık ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesindeki tutardır (Özerhan Akbulut, 2008: 18).

“Benzer bir finansal araç için aktif bir piyasada, kayıtlı bir piyasa fiyatı bulunmayan öz kaynağa dayalı finansal araçlar ile öz kaynağa dayalı bir finansal araca bağlı olan ve bunların teslimiyle ödenmesi gereken türev ürünlere yapılan yatırımların gerçeğe uygun değeri aşağıdaki durumlarda güvenilir olarak ölçülebilir” (“TMS 39, md: UR80”).

-“Araçlara yönelik uygun değer ölçümlerini içeren değer aralığındaki değişkenliğin önemli olmaması ya da,”

-“Anılan aralık içinde yer alan farklı tahminlerin gerçekleşme olasılıklarının makul bir biçimde değerlendirilebilir ve gerçeğe uygun değer ölçümünde kullanılabilir olmaları

TMS ve TFRS’ lerin temel hedefi, güvenilir ve gerçeğe uygun finansal tabloların hazırlanmasıdır. Bu amaçla gerçeğe uygun değer ölçüsü kavramı gelişmiştir.” (Tokay ve Deran, 2008: 45).

Gerçeğe uygun değer tespitin aşamaları şu şekildedir (Şenel vd., 2011: 63);

- Varlık ve yükümlülüğün aktif piyasada oluşmuş fiyatı yoksa
- Benzer nitelikteki unsurların cari piyasada oluşan fiyatları yani emsal değer, yoksa
- Son işlem değeri yoksa,
- Sözleşme tarihinde ki değer kullanılır.

2.9. Forward İşlemlerinin Vergilendirilmesinin Muhasebeleştirilmesi

Ticari faaliyetlerin arızı olarak yapılmasından elde edilen kazançlar arızı kazanç olarak kabul edilir ve arızı ticari kazancın vergilendirilmesine ilişkin usul ve esaslara göre vergilendirmeye tabi tutulur. (GVK'nun geçici 56. Md) Kazanç elde etmek amacıyla arızı olarak gerçekleştirilen forward işlemler “arızı ticari kazanç” olarak değerlendirilir ve vergilendirilir (Geçici 56. Md).Arızı olarak gerçekleştirilen ve bir ticari organizasyona tabi olmayan ticari kazançlar KDV'nin kapsamına girmemektedir.

Forward işlemlerin KDVK karşısındaki durumu kısaca aşağıdaki şekilde belirtilebilir.

forward işlemlerinde, alım satım şartları sözleşme tarihinde belirlenmiş olsa da, katma değer vergisi açısından vergiyi doğuran olay, alım satımın gerçekleştiği tarihte meydana gelmektedir.

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 10. maddesinde, vergiyi doğuran olay; malın teslimi veya teslim sayılan hallerin gerçekleşmesi ile ortaya çıkmaktadır. Verginin matrahı, forward sözleşmesinde belirlenen fiyat olmaktadır.

Döviz forward işlemleri KDV'den istisna edilmiştir (KDV Kanunu 17/4-g).

Damga Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde, (1) sayılı tabloda yer alan mukavelelerin, taahhütnamelerin ve temliknamelerin belli parayı ihtiva etmesi halinde binde 9,48 oranında, belli parayı ihtiva etmeyenlerin ise 132,30 TL damga vergisine (2022 yılı için) tabi olacağı belirtilmektedir. Bu düzenlemede yer alan damga vergisinden kurtulmak amacıyla mükellefler, döviz forward işlemlerine ilişkin sözleşmelerde, muvazaalı birtakım işlemlere başvurabilmektedir. Banka ile yapılan döviz forward sözleşmelerinde, hiçbir rakama yer verilmeksizin sözleşmenin genel şartlarına yer verilmekte, çok yüksek tutarda nispi vergi ödemek yerine cüz'i bir maktu

vergi ödeme yolu tercih edilmektedir. Daha sonra sözleşmeye atıf yapılarak alım satım koşulları rakamsal bazda ortaya konulmaktadır.

Örnek:3 ABC şirketi 01/01/2022 tarihinde A Bankası ile 3 ay vadeli 1.000.000,- USD forward alım sözleşmesi yapmıştır. Vade sonu sözleşme kuru 18,25 spot kur ise 18,66'tir

Kazanç = Sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri - Sözleşmeye baz alınan kıymetin işlem fiyatına göre oluşan değeri

Kazanç = 1.000.000 USD x (18,66-18,25) = 410.000,- TL

Bu forward işleminden ABC şirketi lehine doğan 410.000,- TL kazanç tutarı sözleşmenin vade tarihinde A Bankası tarafından ABC şirketine ödenmiş olup bu tutar anılan tarih itibarıyla ABC şirketinin kurum kazancına dahil edilecektir. Söz konusu kazanç için muhasebe kaydı aşağıdaki gibi yapılabilir.

1	-----01.04.2022-----		
	102 Bankalar	410.000	
	649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar		410.000

Sözleşmenin vadesinden önce sonlandırılması durumunda, ortaya çıkan kâr veya zarar sözleşmenin sonlandırıldığı tarihte kurum kazancına dahil edilecektir.

Forward sözleşmesinin belirlenen vade tarihinde teslim edilmesi halinde, sözleşmenin alınan veya satılan varlıkların değerinin, sözleşmede yer alan birim değerden kayıtlara geçirilmesi gerekir.

Forward İşlemleri için Sene Sonunda Gelir Tahakkuku Ayrılması

Vergi sisteminin vergilendirilecek geliri belli bir dönemle sınırlandırması (Bir yıl) her dönemin gelir ve gideri ait olduğu dönemde kayda alınması ve beyan edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Vergi sisteminde vergilendirilecek gelirin tespitinde tahakkuk esası veya tahsil esası uygulanmaktadır. Her vergi kanununda gelirin belirlenmesinde hangi usulün seçileceği ilgili kanunda belirtilmektedir. Gelir vergisinde yedi gelir unsuru için hangi

esasa göre gelirin belirleneceği ayrı ayrı belirtilmiştir. GVK'nun da ticari kazançlar için ise tahakkuk esası benimsenmiştir. Tahakkuk esasında gelir ve giderler tahsil edildikleri veya ödendikleri dönem dikkate alınmaksızın, alacak ve harcamanın kesinleştikleri dönemin gelir ve gideri olarak dikkate alınmasını ifade etmektedir. Forward işlemler açısından konu değerlendirildiğinde forward işlemin bir işletmeye ait olması halinde ticari kazanç olarak dikkate alınacağından tahakkuk esası geçerlidir. Arızi kazanç olması halinde ise tahsil esası geçerli olacaktır.

Bu konunun daha iyi anlaşılması açısından aşağıdaki örnek üzerinden incelenmiştir.

Örnek 4: Sözleşmenin Farklı Dönemde Tamamlanması

ABC şirketi 01.10.2021 tarihinde A bankası ile 4 ay vadeli (vade sonu 01/02/2022) 1.000.0000,- USD forward alım sözleşmesi yapmıştır. Vade sonu sözleşme kuru 14,59 TL, spot kur ise 18,39 TL'dir. Dönem sonu kuru ise 18,56 TL'dir.

Şirket 31/12/2021 tarihinde, dönem sonu kuruna göre aşağıdaki gibi gelir tahakkuk kaydı yapmıştır.

$1.000.000 \times (18,56 - 14,59) = 3.970.000,-$ TL (Gelir Tahakkuku Hesaplaması)

1	-----31.12.2021----- 181 Gelir Tahakkukları 649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar	3.970.000	3.970.000
---	--	-----------	-----------

Söz konusu gelir tahakkuk kaydı kurumlar vergisi hükümleri açısından kanunen kabul edilen bir gelir olmadığı için 2021 yılı vergi hesaplamasında indirim olarak dikkate alınması gerekmektedir.

Ertesi yıl başında söz konusu gelir tahakkuku aşağıdaki kayıt ile iptal edilmeli ve söz konusu tutar 2022 yılı kurumlar vergisi hesaplamasında kanunen kabul edilmeyen gider olarak ilave edilmelidir.

1	-----01.01.2022----- -659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar 181 Gelir Tahakkuku	3.970.000	3.970.000
---	--	-----------	-----------

Vade sonunda ise kazancın kesinleşmiş olmasıyla birlikte söz konusu forward geliri için aşağıdaki kayıt yapılmalıdır.

$$1.000.0000 \times (13,39-9,59) = 3.800.000 \text{ TL (Kesinleşen Forward Geliri)}$$

1	-----01.02.2022-----		
	102 Bankalar	3.800.000	
	649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar		3.800.000

2.10. Örtülü Sermaye Açısından Forward Gelir Tahakkuku

Örtülü sermaye Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 12’nci maddesinde, “Kurumların, ortaklarından veya ortaklarla ilişkili olan kişilerden doğrudan veya dolaylı olarak temin ederek işletmede kullandıkları borçların, hesap dönemi içinde herhangi bir tarihte kurumun öz sermayesinin üç katını aşan kısmı, ilgili hesap dönemi için örtülü sermaye sayılır. Öz sermaye, kurumun Vergi Usul Kanunu uyarınca tespit edilmiş hesap dönemi başındaki öz sermayesini ifade eder.” denilmektedir.

Yukarıda belirtilmiş olan örnek 4’deki ABC şirketinin, 2022 yılı içerisinde ilişkili firmasından almış olduğu borç için örtülü sermaye hesaplaması yapılırken, 2021 yılı sonundaki mali tablolarındaki “Vergi Usul Kanunu” uyarınca hesaplanmış öz sermaye dikkate alınmalıdır. Bu sebeple 2021 yılı kurumlar vergisi hesaplamasında indirim olarak dikkate alınan, 2021 yılı dönem karını artıran ve dolayısıyla öz sermaye tutarını da artıran 3.970.0000,- TL tutarındaki gelir tahakkukunun; öz sermaye tutarından düşülmesi ve kalan tutar üzerinde örtülü sermaye hesaplaması yapılması gerekmektedir.

Örnek 5: Maddi Duran Varlık Satın Alınması

01.04.2022’de ABC İnşaat şirketi, XYZ Endüstriyel Makine’den 01/09/2022’de teslim alınmak ve aynı tarihte ödenmek üzere 100.000 € tutarında vinç satın almak üzere anlaşmıştır. ABC İnşaat vade tarihinde oluşabilecek kur değişimlerinden korunmak için 01/04/2022 tarihinde forward kuru 1 €=16,12 TL’den 100.000 € alımı için Döviz Forward Sözleşmesi satın almıştır. Kurlar;

1 Nisan 2022 1 €=14,79 TL 1 Eylül 1 €=18,20 TL’dir.

1	-----01.04.2022----- 930 Teminat Alınan Kıymetler Hesabı 931 Forward Sözleşmesinden Alacaklılar	1.612.000	1.612.000
---	---	-----------	-----------

Forward sözleşmesinin Nazım Hesaplara kaydı

$$100.000 \text{ €} \times 16,12 \text{ TL/€} = 1.612.000 \text{ TL}$$

1	-----01.09.2022----- 116 Türev Finansal Varlıklar 562 Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları	208.000	208.000
---	---	---------	---------

(Forward sözleşmesi ile ilgili kur değişimi kaynaklı değerleme kaydı)

$$100.000 \text{ €} \times (18,20 \text{ TL/€} - 16,12 \text{ TL/€}) = 208.000 \text{ TL}$$

1	-----01.09.2022----- 253 Maddi Duran Varlıklar 102 Bankalar 116 Türev Finansal Varlıklar	1.820.000	1.612.000 208.00
---	---	-----------	---------------------

(MDV kaydı) $100.000 \text{ €} \times 18,20 \text{ TL/€} = 1.820.000 \text{ TL}$

1	-----01.09.2022----- 931 Forward Sözleşmesinden Alacaklılar 930 Forward Sözleşmesinden Borçlular	1.612.000	1.612.000
---	--	-----------	-----------

(Forward sözleşmesinin Nazım Hesaplarda kapatılması kaydı)

1	-----01.09.2022----- 526 Türev Fin. Araç. Değ. Farkları 649 Faaliyetle İlgili Diğer Gelir Ve Karlar	208.000	208.000
---	---	---------	---------

(Forward sözleşmesi ile ilgili kazancın kaydı)

Örnek 6: “Dalında Satış Yöntemi” İle İmzalanan Forward Sözleşmelerin TFRS ve TMS Kapsamında Muhasebeleştirilmesi

Konya’da buğday üreticiliği yapan ABC Tarım Ltd. Şti ile aynı şehirde un fabrikası olarak faaliyetlerini sürdüren XYZ Un A.Ş arasında 01.02.2022 tarihinde, hammadde olarak buğday alım satımını konu alan bir forward sözleşmesi düzenlenmiştir. Kilogramı 6 TL fiyat ile, 1.000 Ton buğday alım satımı yapılacak ve ürün teslimi 01.08.2022 tarihinde sona erecektir. Ürünün yetiştirilmesi aşamasında oluşacak tüm sorumluluklar, riskler ve işçilik giderleri ürünü satın alan tarafa ait olacaktır. Sözleşmeden tarafların tek taraflı cayma ve fesih hakkı yoktur. Vade tarihinde oluşacak piyasa fiyatı, faiz oranı, kur farkı gibi kriterler sözleşmeyi etkilemeyecek, sözleşme XYZ Un A.Ş’nin ilgili tutarı ödemesi ile son bulacaktır.

Un Fabrikası açısından sözleşmenin olduğu tarihte yapılacak muhasebe kaydı:

1	-----01.04.2022----- 159 Verilen Sipariş Avansları 329 Diğer Ticari Borçlar	6.000.000	6.000.000
---	---	-----------	-----------

ABC Tarım Ltd.Şti ile düzenlenen sözleşme neticesinde, sözleşmenin vade tarihinde, piyasada buğdayın fiyatı 7,25 TL ve ürün yetiştirilmesi için XYZ Un tarafından harcanan işçilik giderinin ise 250.000 TL olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda un fabrikası bu forward sözleşmesi sayesinde 1,25 TL/kg ($7,25-6,00=1,25$) daha ucuza satın alma yapmıştır.

Bu satın alma sayesinde un fabrikasının toplam brüt karlılığı, 1.250.000 TL ($1,25 \text{ TL/kg} \times 1.000.000 \text{ Kg} = 1.250.000 \text{ TL}$), katlandığı işçilik giderleri düşüldükten sonra ortaya çıkan net karlılığı ise, 1.000.000 TL ($1.250.000 \text{ TL} - 1.000.000 \text{ TL} = 250.000 \text{ TL}$) olarak gerçekleşmiştir. Bu forward sözleşmesi sayesinde un fabrikası hammaddesine daha ucuza erişebilmiştir. Ancak hammaddeye daha ucuz erişmiş olsa

da, bu hammaddenin kaydı “TMS2 Stoklar” standardına göre, geri kazanılabilir değer ile kaydedilmeli ve spot fiyat ile erişilen fiyat arasındaki fark mutlaka yansıtılmalıdır. Buradan oluşacak karın yansıtılması için ise “TMS18 Hasılat” standardı kapsamında, piyasanın yapısından dolayı oluşan gelir ve giderler “Olağan Gelir ve Gider” olarak kabul edildiği için, işletmenin gelir tablosundaki ilgili hesaplara kaydedilmelidir. Bu nedenle un fabrikası açısından oluşan bu olumlu fark, 649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar hesabında izlenmelidir.

Vade tarihi geldiğinde XYZ Un A.Ş’nin yapacağı kayıt:

1	-----01.08.2022-----		
	150 İlk Madde Malzeme	7.000.000	
	720 Direkt İşçilik Giderleri	250.000	
	159 Verilen Sipariş Avansları		6.000.000
	649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar		1.250.000

ABC Ltd.Şti ile yapılan forward sözleşmesiyle gelen hammadde kaydı.

1	-----01.08.2022-----		
	329 Diğer Ticari Borçlar	6.000.000	
	102 Bankalar		6.000.000

ABC Ltd. Şti. ile yapılan forward sözleşmesi borcunun ödenmesi kaydı.

Buğday üreticisi ABC Tarım Ltd.Şti açısından ise muhasebe kaydı karşı şekilde yapılacaktır. ABC Tarım ürün olgunlaşmadan önce tüm risklerini ve sorumluluklarını devrettiği için “TMS 18 Hasılat” standardına göre sözleşme tarihinde ürünlerin satışını gerçekleştirmiş kabul edilmektedir. Bu durumda ABC Tarım için ürün satış tarihi ve satıştan oluşacak gelirin tahakkuk tarihi, forward sözleşmesinin yapıldığı tarih olacaktır. Bu nedenle ABC Tarım aşağıdaki muhasebe kaydını yapacaktır.

1	-----01.04.2022----- 127 Diğer Ticari Alacaklar 600 Yurtiçi Satışlar	6.000.000	6.000.000
---	--	-----------	-----------

2.11. Değerlendirme

TFRS 9 Standardına göre Forward işlemleri dönem sonunda değerlemeye tabi tutulur.

Türk vergi mevzuatına göre, forward işlemler vazgeçmenin mümkün olmadığı, ancak kar veya zararın belirlenmesi için sözleşme sonunun beklenmesi gereken sözleşmeler olduğundan, kar veya zarar kaydı sözleşme vadesinde yapılmalı ve sözleşmenin itfa edildiği yıl oluşacak kurum kazancına dahil edilmelidir.

Sözleşme vadesi ile sözleşme tarihi arasında muhasebe dönemi değişen sözleşmelerde, sözleşmenin başladığı dönem sonunda gelir ya da gider tahakkuku yapılmamalıdır. Tahakkukun yapılması halinde ise, ortaya çıkan gelir ya da gider, geçici vergi ve kurumlar vergisi matrahına dahil edilmemeli, kurumlar vergisi hesaplamasında indirim olarak dikkate alınmalıdır.

Ayrıca, Türk Muhasebe standartlarına göre, forward sözleşmelerin bir sonraki döneme sarktığı durumlarda, dönem sonunda gelir ya da gider tahakkuku yapılmışsa, bir sonraki sene içerisinde ilişkili taraflardan sağlanacak yabancı kaynaklar için örtülü sermaye hesaplamasında, özsermaye tutarından forward işlemlerinden kaynaklanan gelir tahakkuku çıkarılmalıdır. Özsermaye hesaplaması bu gelir tahakkuku çıkarıldıktan sonra yapılmalıdır (Özerhan ve Yanık 2015: 184).

BÖLÜM 3: TÜRK VERGİ MEVZUATI AÇISINDAN FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN VERGİLENDİRİLMESİ

3.1.Genel Olarak

Çalışmamızın ilk bölümünde türev ürün kavramı ve kullanım amaçları açıklandıktan sonra tek tek türev ürünlerin tanımları yapılarak, ürünlerin sahip oldukları nitelikleri belirtmeye çalışılmıştır. İlk bölümde çalışmamızın ana konusu olan forward sözleşmelerinin yapısı, sözleşmenin türleri, taraflara sağladığı avantajlar ve sözleşmeden doğan riskler açıklanmaya çalışılmıştır. Forward sözleşmeleri, gelir elde etmek, risklerden korunmak ve spekülasyon amacıyla kullanılmaktadır. Sözleşmeler hangi amaçla kullanılırsa kullanılsın yapılan işlemler sonucu bazı gelirler ortaya çıkabilmektedir. Elde edilen gelirler sonucunda sözleşmenin tarafları mali bir güç elde edebilmektedirler. Elde edilen bu mali gücün Anayasa'nın 73. maddesindeki temel yaklaşım kapsamında vergilendirilmesi gerekmektedir.

Vergilendirme de mali gücün belirlenmesinde vergiye tabi işlemin hukuki yapısının, mali ve iktisadi durumunun belirlenmesi büyük öneme sahiptir. Forward sözleşmesine bağlı olarak elde edilen parasal değer öncelikle vergi kanunları kapsamında tanımlanan türden gelir olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Vergilendirmenin ikinci ana unsuru vergiyi elde eden kişinin hukuki yapısıdır. Bu bağlamda geliri elde eden kişinin gerçek veya tüzel kişi olması ya da vergilendirme açısından dar veya tam mükellef olarak kabul edilip edilmemesi gelire uygulanacak vergi düzenlemesini belirleyen en temel unsurlardır. Yapılan bu belirlemelere göre de uygulanacak vergilendirme rejimi belirlenmektedir.

Bu açıklamalar ışığında öncelikle forward sözleşmelerinden elde edilen gelirin vergi sistemi karşısındaki durumu değerlendirilecektir. Daha sonra ise geliri elde eden kişinin hukuki yapısı dikkate alınarak, sözleşmeden doğan gelirin gelir vergisi, kurumlar vergisi yönünden değerlendirilmesi yapılacaktır. Sözleşme ile yapılan işlemin türü (vergiyi doğuran olayın mahiyeti) esas alınarak da katma değer vergisi, Banka ve sigorta muameleleri ve damga vergisi yönünden değerlendirme yapılacaktır.

3.2. Türk Mevzuatı Açısından Vadeli İşlem Sözleşmelerinin Niteliği

Vadeli işlem sözleşmelerinin yaygınlaşmaya başladığı ilk yıllarda vadeli işlem sözleşmelerinin niteliği konusunda önemli tartışmalar yaşanmakla beraber, günümüzde bu tartışmalar giderek azalmıştır. Vadeli işlem sözleşmelerinin niteliği SPK'nu ve GVK'nu açısından değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

2012 yılında yürürlüğe giren 6362 Sayılı Spk ile türev piyasalardaki işlemlerin tanımı yapılarak durumları netleştirilmiştir. Önceki yasal düzenleme olan 28/7/1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda türev piyasa araçlarının menkul kıymet olup olmadıkları, forward sözleşmeleri vb tezgâh üstünde işlem gören sözleşmelerin menkul kıymet olarak değerlendirmeleri tartışma konusu olmuştur (Nurcan, 2005: 39). Yürürlükten kaldırılan 2499 Sayılı SPK'nda menkul kıymetin tanımı madde 3/b'de yer almaktaydı. Bu madde de yer alan düzenlemeye göre menkul kıymet; *“Ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Kurulca belirlenen kıymetli evraktır.”* şeklinde yapılmaktaydı. Bu düzenleme de türev ürün kavramına yer verilmemekte, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri menkul kıymet tanımında yer almamaktadır.

6362 Sayılı yeni SPK'nda ise menkul kıymet tanımının yansıra kanunda ayrıca türev ürün tanımında yer verilmiştir. Kanunun 3/o maddesinde menkul kıymetler; Para, çek, poliçe ve bono haricinde;

1) Paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikalarını,

2) Borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikalarını,

Kapsar şeklinde tanımlanmıştır.

Kanunun menkul kıymetleri geniş kapsamlı olarak tanımlamış olmasına karşın, belirsizliklere yol açmamak için ayrıca türev ürün tanımına da yer vermiştir.

Menkul kıymet tanımı eski yasal düzenlemede menkul kıymetin unsurları üzerinden yapılırken yeni yasal düzenlemede menkul kıymet olarak belirlenen sermaye piyasası araçları sayma yoluyla bir belirtilmektedir

6362 Sayılı yeni SPK m.3/(u) maddesinde türev ürün kavramının tanımı ve kapsamına yer verilmektedir. Düzenlemede Türev araçlar, madde hükmünde sayılanlar ile SPK tarafından bu kapsamda olduğu belirtilen diğer türev araçlar olarak belirtilmiştir. 2499 sayılı eski SPK’da sermaye piyasası aracı olarak sayılmayan türev araçlar, 6362 Sayılı yeni kanunda ayrı bir sermaye piyasası aracı olarak düzenlenmiştir. Yeni düzenleme ile türev ürünler yönünden tartışmalara konu olan belirsizlikler türev araçların ismen sayılmasıyla giderilmiştir. Türev araçlar, ayrı bir piyasada işlem görürler. Buna türev araçlar piyasası denir. Türev ürünler VİOP (vadeli işlem opsiyon piyasası) da işlem görmektedirler. Bu piyasa Borsa İstanbul A.Ş. altında faaliyet göstermektedir (Adıgüzel, 2017: 4).

Kanunun 3/u maddesinde türev ürünlerin kapsamına nelerin dahil olduğu “Aşağıda sayılan veya Kurulca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer türev araçları:

- 1) Menkul kıymetleri satın alma veya satma veya birbirleri ile değiştirme hakkı veren türev araçları,
- 2) Değeri, bir menkul kıymet fiyatına veya getirisine; bir döviz fiyatına veya fiyat değişikliğine; faiz oranına veya orandaki değişikliğe; bir kıymetli maden veya kıymetli taş fiyatına veya fiyat değişikliğine; bir mal fiyatına veya fiyat değişikliğine; Kurulca uygun görülen kurumlarca yayınlanan istatistiklere veya bunlardaki değişikliğe; kredi riski transferi sağlayan, enerji fiyatları ve iklim değişkenleri gibi ölçüm değerleri olan ve bu sayılanlardan oluşturulan bir endeks seviyesine veya seviyedeki değişikliğe bağlı olan türev araçları, bu araçların türevlerini ve sayılan dayanak varlıkları birbirleri ile değiştirme hakkı veren türevleri,
- 3) Döviz ve kıymetli madenler ile Kurulca belirlenecek diğer varlıklar üzerine yapılacak kaldıraçlı işlemleri,” şeklinde belirtilmiştir.

SPK’nun 3/u bendinin ilk maddesinde bir menkul kıymeti satma, alma veya birbiriyle değiştirme hakkını sağlayan sermaye piyasası araçları türev ürün olarak kabul edilmektedir. Türev ürünler arasında ise future, forward, opsiyon ve swap işlemleri en yaygın olanlarıdır. Çalışmamız açısından bu düzenleme de yer alan en önemli husus, menkul kıymetlerin alım, satın veya birbirleri ile değiştirme hakkı veren işlemlerin türev ürün olarak nitelendirilmesidir.

SPK’nun 3/u bendinin ikinci maddesinde sermaye piyasasında işlem gören ve değeri farklı varlıklara ilişkin değişkenlere dayalı olarak çıkartılan sermaye piyasası

araçlarının da, türev ürün olduğu belirtilmektedir. Çıkarılan türev ürünler tek bir değişkene veya birden fazla değişkene bağlı olabilmektedir. Future, forward, opsiyon ve swap sözleşmeleri bu madde kapsamında da türev ürün olarak değerlendirilirler.

Üçüncü madde de ise kaldıraçlı ürünlerin de türev ürün olarak kabul edileceği düzenlenmektedir.

6362 Sayılı yeni SPK'nun 3/o ve 3/u maddelerinde yer alan düzenlemelerden, türev ürünlerden elde edilen gelirin bir menkul kıymet geliri olduğu açıkça görülmektedir.

6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3'üncü maddesinin (ş) bendinde ise sermaye piyasası araçları; "...Menkul kıymetler ve türev araçlar ile yatırım sözleşmeleri de dâhil olmak üzere Kurulca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer sermaye piyasası araçlarını," olarak belirtilmiştir. Bu nedenle yasal düzenlemelerde geçen "sermaye piyasası araçları" ifadesi türev ürünleri de kapsamaktadır.

Diğer taraftan GVK'nun da 01.01.2006 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere yapılan düzenleme ile kanuna geçici 67. madde eklenmiştir. Geçici 67. maddeye 7256 Sayılı kanunla 17.11.2020 tarihinde yapılan ekleme ile geçici madde düzenlemesi ile SPK'nu arasında türev ürünler açısından tam bir uyum sağlanmıştır.

GVK. geçici 67/13. Maddesinde ifade edilmiştir.

Kanun metninde yer alan "diğer sermaye piyasası aracı" kavramı;

- "Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri" olarak açıklanmıştır (282 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğ 19.01.2012 tarihli, 28178 Sayılı Resmi Gazete).
- Sermaye Piyasası Kurulunca belirlenen diğer varlıklar üzerine yapılan kaldıraçlı işlemlere ilişkin sözleşmelerin, anlaşılması gerektiği belirtilmiştir.

GVK'nun geçici 67/13 maddesinde yer alan düzenlemeden türev ürünlerin menkul kıymet olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

SPK’nda ve GVK’nda türev ürünlerin menkul kıymet olarak belirlenmiş olması geçmiş dönemlerdeki tartışmaları sona erdirmenin yanı sıra her iki kanun arasında da bir uyum sağlamıştır.

3.3. Türk Vergi Mevzuatı Açısından Forward İşlemleri

Salgın nedeniyle dünya da yaşanan ekonomik dalgalanmanın yansıması olarak Türkiye’de kur ve faiz oranlarında görülen dalgalanmalar, işletmeleri forward sözleşmelerini yapmaya yöneltmiştir. Forward sözleşmelerinin tezgahüstü piyasasında işlem görmesine bağlı olarak geçmiş dönemlerde diğer türev piyasası araçlarına göre geri planda kalmıştır. Bu nedenle vergi sisteminde kapsamlı düzenleme yapma ihtiyacı oluşmamıştır. Vergi mevzuatındaki düzenlemeler forward sözleşmelerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi bakımından yeterli açıklığa sahip değildir (Karakoç, 2015: 116).

Forward işlemlerinin vergilendirilmesi çeşitli vergiler yönünden ele alınarak değerlendirilecektir. Öncelikle elde edilen gelirin vergilendirilmesi yönünden, geliri elde eden mükellefin gerçek kişi veya tüzel kişilik (sermaye şirketi veya sermaye şirketi olarak kabul edilen oluşumlar) olmasına bağlı olarak, gelir ve kurumlar vergisi yönünden değerlendirilmesi yapılacaktır. Forward işlemlerinin, KDV ve Banka ve Sigorta Muameleleri vergisi ile damga vergisi karşısındaki durumları da değerlendirilecektir. Forward işlemlerin vergilendirilmesinde 282 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğ en önemli kaynak durumundadır.

3.4. Forward İşlemlerden Elde Edilen Kazancın Gelir Vergisi Yönünden Değerlendirilmesi

3.4.1. Forward işlemlerinden elde edilen kazancın gelir vergisi karşısındaki durumu

Gelir vergisi açısından vergilendirmenin yapılabilmesi için bir kazancın oluşması gerekmektedir. GVK’nun geçici 67. maddesinde tevkifat işleminin sözleşmeye esas alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark olarak belirtilmiştir.

Forward sözleşmesine bağlı bir işlemin vergiye tabi olabilmesi için işlem sonucunda kazancın oluşması gerekmektedir. Forward sözleşmesine dayalı bir alım satım işleminde satış hâsılatı ile satılan malın maliyeti arasında bir fark doğması, bir

hizmet ifası söz konusu olduğunda ise elde edilen hâsılatla bu hizmetin yapılması için yapılan harcamalar arasında olumlu bir fark oluşması gerekmektedir. Sözleşme konusu malın teslim edilmesiyle forward sözleşmesi sona ermekle beraber, teslimin gerçekleşmesiyle kazancın doğduğunu iddia etmek yasal çerçeve içinde zordur (Koç, 2015: 81).

3.4.2. Forward işlemlerden elde edilen kazancın gelir vergisi'nin konusu bakımından değerlendirilmesi

Verginin konusu, GVK'nun 1. maddesinde yer almaktadır. Kanunda yer alan tanımlamaya göre verginin konusu; Gerçek kişilerin elde ettikleri gelir olarak belirtilmiştir. Madde de vergilendirmeye esas alınacak gelirin;

- Bir gerçek kişiye ait,
- Bir takvim yılı içinde elde edilmiş ve
- kazanç ve iratların safî tutarının olduğu belirtilmektedir.

GVK'nun 2. maddesinde ise kazanç ve iratların neler olduğu belirtilmiştir. Bu düzenlemeye göre gelir vergisine tabi olacak kazanç ve iratlar;

- Ticarî kazançlar,
- Ziraî kazançlar,
- Ücretler,
- Serbest meslek kazançları,
- Gayrimenkul sermaye iratları,
- Menkul sermaye iratları,
- Diğer kazanç ve iratlar olarak belirtilmiştir.

Gelirin, gelir vergisi kapsamında vergilendirilmeye alınabilmesi için öncelikle bu iki maddenin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Öncelikle elde edilen gelirin, bir takvim yılı içerisinde tek bir gerçek kişi tarafından hukuken tasarruf edilebilir olması gerekmektedir. Bu niteliklere haiz olan gelirin GVK'nun 2. maddesinde belirtilen kazanç ve iratlardan herhangi birinin kapsamında da olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu iki unsuru taşımayan geliri, GVK'nu kapsamında vergilendirmek mümkün olmayacaktır.

Gerçek kişilerin forward işlemler açısından ortaya çıkan ve yukarıda belirttiğimiz nitelikleri taşıyan gelirleri gelir vergisine tabi olacaktır. Ancak bur da belirlenmesi gereken temel sorun, GVK’unda belirtilen hangi gelir unsuruna göre vergilendirileceğinin belirlenmesidir. SPK’nun 3. maddesinde ve GVK’nun geçici 67. maddesinde yer alan ve bir önceki başlıkta açıkladığımız gibi forward işlemler menkul kıymet olarak kabul edilmektedir.

Forward işlemlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesinde ilk aşama elde edilen gelirin gelir vergisine tabi ticari bir işletmeye mi yoksa gerçek kişinin kendi nam ve hesabına yapılan bir işlem sonucunda mı elde edildiğidir. Gelir vergisi açısından, vadeli işlem sözleşmelerinden elde edilen gelirler genelde ticari kazanç veya arızı kazanç olarak kabul edilmektedir. İstisnai olmak üzere söz konusu gelirler menkul sermaye iradı olarak da değerlendirilebilmektedir.

3.4.3. Forward işlemlerden elde edilen kazancın vergilendirilmesi

3.4.3.1. Forward işlem gelirinin ticari bir işletmeye ait olması (ticari kazanç) durumunda vergilendirme

Forward işlemlerden elde edilen gelirlerin ticari bir işletmeye ait olması halinde kazanç, GVK’nun ticari kazanç belirlemeye ilişkin usul ve esaslarına göre yapılacaktır (GVK. m.37). GVK’nun 37. maddesinde ticari kazanç; Her türlü ticari ve sınai faaliyetlerden doğan kazançlar olarak tanımlanmıştır. Kanunda ticari ve sınai faaliyetin ne olduğu konusunda bir düzenleme yapılmamıştır. Bu nedenle bu kavramların kapsamı Türk Ticaret Kanunu’ndaki düzenlemelere göre belirlenmektedir. Madde de ayrıca gelir vergisinin uygulanması bakımından

- Maden, taş ve kireç ocakları, kum ve çakıl istihsal yerleri ile tuğla ve kiremit harmanlarının işletilmesinden;
- Coberlik işlerinden;
- Özel okul ve hastanelerle benzeri yerlerin işletilmesinden;
- Gayrimenkullerin alım, satım ve inşa işleriyle devamlı olarak uğraşanların bu işlerinden;
- Kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alım satımı ile devamlı olarak uğraşanların bu faaliyetlerinden;

- Satın alınan veya trampa suretiyle iktisap olunan arazinin iktisap tarihinden itibaren 5 yıl içinde parsellenerek bu müddet içinde veya daha sonraki yıllarda kısmen veya tamamen satılmasından;

- Diş protezciliğinden elde edilen kazançlar,

- Kolektif ortaklıklarda ortakların, adi veya eshamlı komandit ortaklıklarda komandite ortakların ortaklık karından aldıkları paylar,

şahsi ticari kazanç hükmünde olacağı belirtilmiştir.

Kanunun bu maddesinde vergilendirme açısından kişisel ticari kazanç olarak kabul edilen “Kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alım satımı ile devamlı olarak uğraşanların bu faaliyetlerinden” ve “Kolektif ortaklıklarda ortakların, adi veya eshamlı komandit ortaklıklarda komandite ortakların ortaklık karından aldıkları paylar” düzenlemeleri menkul kıymet olarak değerlendirilen forward işlemlerin vergilendirmesi bakımından önemli olan düzenlemelerdir.

Forward işlemlerinin SPK’na (m 3) ve GVK’na (geçici m.67) göre menkul kıymet olarak kabul edildiğini yukarda açıklamıştık. Forward işlemlerinden elde edilen kazancı, bir takvim yılı içerisinde süreklilik arz edecek şekilde ve kendi nam ve hesabına elde eden mükellefler, ticari kazancın belirlenmesine ilişkin usul ve esaslarına göre vergilendirileceklerdir (GVK m.37/5). Gelirin süreklilik arz etmemesi halinde kazanç gelirin 7. unsuru olan diğer kazanç ve iratlar içerisinde, değer arızı kazanç olarak vergilendirilecektir.

Kolektif ortaklıklarda ortakların, adi veya Paylı komandit ortaklıklarda komandite ortakların ortaklık karından aldıkları paylar şahsi ticari kazanç olarak vergilendirilmektedir (GVK 37/7). Bu düzenleme de forward işlemlerinden elde edilen kazancın vergilendirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Burada üzerinde durulması gereken konu gelir vergisine tabi olan şahıs şirketlerinin neler olduğu ve nasıl vergilendirildikleridir. Şahıs şirketleri; Adi Şirket, Kolektif şirket ve Adi komandit şirkettir. Bu şirketler elde ettikleri gelirler yönünden kendileri vergi mükellefi olmamakta, şirket ortaklarının her biri şahsi ticari kazanç üzerinden vergilendirilmektedir. Komandit şirketlerde sadece komanditer ortağın geliri menkul sermaye iradı olarak değerlendirilmektedir.

3.4.3.2. Forward işlem kazancının ticari bir işletmeye dahil olmaması (menkul sermaye iradı ve değer artışı kazancı)

Forward işlemlerden elde edilen kazancın, ticari bir işletmeye ait olması halinde GVK'nun ticari kazanç hükümlerine göre vergilendirileceği yasal düzenlemelerde açıkça belirtilmektedir. Ancak gerçek kişilerin kendi nam hesaplarına forward işlemleri yapmaları ve bunun sonucunda da gelir elde etmeleri halinde elde edilen kazancın nasıl vergilendirileceği konusunda bazı tereddütler söz konusu olmaktadır. Bu duruma ilişkin olarak literatürde yer alan çalışmalarda farklı değerlendirmeler yer almaktadır. Biz bu başlık altında ticari bir işletmeye ait olmayan nadiren de olsa bireysel olarak yapılan forward sözleşme işlemlerinden elde edilen kazançların nasıl vergilendirilmesi gerektiği üzerinde duracağız. Bu kapsamda forward işlem kazançları “Menkul Sermaye İratları” ve “Değer Artış Kazancı” yönünden değerlendirilecektir.

Menkul sermaye iratları, GVK'nun 75. maddesinde “Sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil sermaye dolayısıyla elde ettiği kâr payı, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradıdır” şeklinde tanımlanmıştır.

Maddenin devamında ise kaynağına bakılmaksızın aşağıda belirtilen iratlar;

“1. Her nevi hisse senetlerinin kâr payları (kurucu hisse senetleri ve diğer intifa hisse senetlerine verilen kâr payları ve pay sahiplerine hazırlık dönemi için faiz olarak veya başka adlarla yapılan her türlü ödemeler ile Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonları katılma belgelerine ödenen kâr payları ile konut finansmanı fonlarını temsilen ihraç edilen ipoteğe dayalı menkul kıymetlere ve varlık finansmanı fonlarını temsilen ihraç edilen varlığa dayalı menkul kıymetlere ödenen faiz, kâr payı veya benzeri gelirler dahil.);

2. İştirak hisselerinden doğan kazançlar (Limited Şirket ortaklarının, iş ortaklıkları ortaklarının ve komanditerlerin kar payları ile kooperatiflerin dağıttıkları kazançlar bu zümreye dahildir. Kooperatiflerin ortakları ile yaptıkları muamelelerden doğan karların ortaklara, kooperatifle yaptıkları muameleler nispetinde tevzi, kazanç dağıtımını sayılmaz.) 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 7 nci maddesindeki şartların birlikte gerçekleşmesi halinde; Türkiye’de yerleşik gerçek kişilerin doğrudan veya dolaylı olarak ayrı ayrı ya da birlikte sermayesinin, kâr payının veya oy kullanma

hakkının en az % 50'sine sahip olmak suretiyle kontrol ettikleri yurt dışı iştiraklerinin kazançları dağıtılsın veya dağıtılmasın, iştirakin hesap döneminin kapandığı ayı içeren yıl itibarıyla dağıtılan kâr payı sayılır. Türkiye'de vergilendirilmiş kazancın iştirak tarafından sonradan dağıtılması durumunda, elde edilen kâr paylarının vergilendirilmiş kısmı bu tutardan indirilir. Adi komandit şirketlerde komanditerlerin kar payları, şirket karının ilişkin bulunduğu takvim yılında elde edilmiş sayılır;

3. Kurumların idare meclisi Başkan ve üyelerine verilen kar payları;

4. Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca yıllık veya özel beyanname veren dar mükellef kurumların, indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kurum kazancından, hesaplanan kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısmı,

5. Her nevi tahvil (ipotek finansmanı kuruluşları ve konut finansmanı kuruluşları tarafından ihraç edilen ipoteğe dayalı menkul kıymetler hariç ipotekli sermaye piyasası araçları, varlık teminatlı menkul kıymetler dahil) ve Hazine bonosu faizleri ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetler ve varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikalarından sağlanan gelirler (Döviz cinsinden yahut dövize, altına veya başka bir değere endeksli menkul kıymetlerin itfası sırasında oluşan değer artışları irat sayılmaz.);

6. Her nevi alacak faizleri (Adi, imtiyazlı, rehinli, senetli alacaklarla cari hesap alacaklarından doğan faizler ve kamu tüzelkişilerince borçlanılan ve senede bağlanmış olan meblağlar için ödenen faizler dahil.);

7. Mevduat faizleri (Bankalara, bankerlere, tasarruf sandıklarına, tevdiat kabul eden diğer müesseselere yatırılan vadeli, vadesiz paralara ödenen faizler ile bunlar dışında kalan kişi ve kuruluşlardan devamlı olarak para toplama işi ile uğraşanların her ne şekil ve ad altında olursa olsun toplanan paralara sağladıkları gelirler ve menfaatler de mevduat faizi sayılır.);

8. Hisse senetleri ve tahvillerin vadesi gelmemiş kuponlarının satışından elde edilen bedeller;

9. İştirak hisselerinin sahibi adına henüz tahakkuk etmemiş kar paylarının devir ve temlik karşılığında alınan para ve ayınlar;

10. Her çeşit senetlerin iskonto edilmesi karşılığında alınan iskonto bedelleri;

11. (Mülga: 4/12/1985-3239/57 md.)

12. Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kar payları ile kar ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kar payları ve özel finans kurumlarınca kar ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kar payları.

13. Mülga

14. Menkul kıymetlerin geri alım veya satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında sağlanan menfaatler.

15. Tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile sigorta ve emeklilik şirketleri tarafından;

a) On yıldan az süreyle prim veya aidat ödeyerek ayrılanlara ödenen irat tutarları,

b) On yıl süreyle prim veya aidat ödeyerek ayrılanlar ile vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara ödenen irat tutarları.

16. Bireysel emeklilik sisteminden;

a) On yıldan az süreyle katkı payı ödeyerek ayrılanlar ile bu süre içinde kısmen ödeme alanlara yapılan ödemelerin içerdiği irat tutarı (28/3/2001 tarihli ve 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu kapsamında bireysel emeklilik hesabına yapılan Devlet katkılarının ödemeye konu olan kısımlarına isabet eden irat tutarı dahil.),

b) On yıl süreyle katkı payı ödemiş olmakla birlikte emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlar ile bu süre içinde kısmen ödeme alanlara yapılan ödemelerin içerdiği irat tutarı (4632 sayılı Kanun kapsamında bireysel emeklilik hesabına yapılan Devlet katkılarının ödemeye konu olan kısımlarına isabet eden irat tutarı dahil.),

c) Emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin içerdiği irat tutarı (4632 sayılı Kanun kapsamında bireysel emeklilik hesabına yapılan Devlet katkılarının ödemeye konu olan kısımlarına isabet eden irat tutarı dahil.)

17. Yukarıdaki bentlerde sayılanlar dışında Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine göre ihraç edilen her türlü sermaye piyasası araçlarından elde edilen gelirler. (1) Yukarıda yazılı iratlar, bunları sağlayan sermaye sahibinin ticari

faaliyetine bağılı bulunduğı takdirde, ticari kazancın tespitinde nazara alınır. Bu maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinde yer alan irat tutarı; varsa fesih ve iştirak kesintisi indirilmeden önceki birikim tutarından, yatırıma yönlendirilen tutar indirilerek bulunur. Aynı fıkranın (16) numaralı bendinde yer alan irat tutarı; hak kazanılan Devlet katkısı ve getirileri dahil ödemeye konu toplam birikim tutarından, (varsa ertelenmiş giriş aidatı indirilmeksizin) ödenen katkı payları ve Devlet katkısının hak edilen kısmı indirilerek bulunur. Yabancı para cinsinden yapılan katkı payı ödemelerinin yatırıldığı yabancı para cinsinden kurulan emeklilik yatırım fonlarından elde edilen irat tutarının tespitinde kur farkı dikkate alınmaz” menkul sermaye iradı olarak kabul edilmektedir (GVK m. 75/2).

Diğer taraftan “menkul kıymetlerin (kuponlu veya kuponsuz) satışı, iştirak hisselerinin devir ve temliki, menkul kıymetler ile iştirak hisselerinin tamamen veya kısmen itfa olunması nedeniyle verilen ikramiyeler menkul sermaye iradı olarak kabul edilmemektedir” (GVK. m. 76).

Forward; karşılıklı iki tarafın iradesiyle imzalanan bankalar, aracı kurumlar ve tezgah üstü piyasalarda işlem gören, bir malın ya da finansal aracın geleceğe yönelik olarak önceden belirlenmiş tarihte ve fiyattan satın alınması ya da satılması yükümlölüklerini içeren sözleşmelerdir. Bu tanımı GVK’nun yukarıda verilen 75. madde metni ile değerlendirerek, forward işlemlerden elde edilen kazancın menkul sermaye iradı sayılıp sayılmayacağına karar vermek gerekir.

Bir kazancın menkul sermaye iradı olabilmesi için şu üç temel niteliğe sahip olması gerekir;

- Öncelikle kazancın, ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında yapılan işlerden elde edilmiş olması,
- Geliri sağlayan sermayenin para veya para ile temsil edilebilen değerlerden oluşması,
- Gelirin faiz, kâr payı, kira veya benzeri iratlar olarak elde edilmiş olması gerekmektedir.

Kişisel olarak yapılan forward sözleşmelerinden elde edilen kazancı GVK’nun 75. maddesinde düzenlenen menkul sermaye iratlarının genel nitelikleri açısından değerlendirdiğimizde bu gelirler;

- Kişinin şahsi sermayesi üzerinden yapılmaktadır,
- Para veya para ile temsil edilen değerler kullanılmaktadır,
- Elde edilen gelir forward sözleşmesinin türüne göre değişmekle beraber, bazı durumlarda irat olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak; faiz veya kâr payı olarak kabul edilmemektedir.

Görüldüğü üzere forward işlemlerden elde edilen kazancın kâr payı olmadığı kesin olup, irat ve faiz olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Özellikle elde edilen gelirin faiz olup olmadığı konusunda Danıştay 4.Dairesi'nin 1997/3053 Esas ve 1998/482 sayılı Kararı belirleyici olmuştur. Danıştay 4. Dairesi vermiş olduğu karar "...Döviz alım-satım tarihleri arasındaki kur farkı faiz değil, Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değer kaybetmesinden kaynaklanan bir artıştır. Dövizin banka tarafından müşterilere satılması ve belli bir süre sonra müşterilerden satın alınması da oluşan farka faiz niteliğini kazandırmamaktadır" şeklindedir (Avsar, 2004: 97).

Forward işlemlerden elde edilen kazancın kira ve benzeri irat olarak kabul edilmemesi, Danıştay tarafından kazancın faiz olarak kabul edilemeyeceğine ilişkin karar verilmiş olması ile forward işlemlerden elde edilen kazancın menkul sermaye iradı olmadığını ortaya koymaktadır.

Forward işlemlerinden elde edilen gelir, GVK'nun 75. maddesinde bu kanuna göre menkul kıymet sayılacak olan kazançlar yönünden değerlendirildiğinde ise 7. bent dışında kalan diğer 16 bentteki düzenlemelerden hiçbirine uymamaktadır. Ancak, 31/5/2012 tarih ve 6322 Sayılı Kanun'un 8. maddesi ile GVK'nun 75. maddesine 17. bent hükmü olarak "Yukarıdaki bentlerde sayılanlar dışında Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine göre ihraç edilen her türlü sermaye piyasası araçlarından elde edilen gelirler" düzenlemesi eklenmiştir. Bu ifade açısından bakıldığında forward işlemlerden elde edilen gelirler menkul sermaye iradı olarak kabul edilebilir gibi gözükse de forward sözleşmeleri SPK'na göre ihraç edilen menkul değerler olmadıklarından gelirleri de menkul sermaye iradı sayılmayacaktır.

Forward sözleşmesi işlemlerinden elde edilen kazançların değer artış kazancı kapsamında olup olmadığını GVK'nun mükerrer 80. maddesindeki düzenlemeye göre belirlemek gerekmektedir.

GVK'nun mükerrer 80. maddesinde değer artış kazançları;

“Aşağıda yazılı mal ve hakların elden çıkarılmasından doğan kazançlar değer artışı kazançlarıdır.

1. İvazsız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve iki yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç, menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar.
2. 70 inci maddenin birinci fıkrasının (5) numaralı bendinde yazılı hakların (ihtira beratları hariç) elden çıkarılmasından doğan kazançlar.
3. Telif haklarının ve ihtira beratlarının müellifleri, mucitleri ve bunların kanunî mirasçıları dışında kalan kimseler tarafından elden çıkarılmasından doğan kazançlar.
4. Ortaklık haklarının veya hisselerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlar.
5. Faaliyeti durdurulan bir işletmenin kısmen veya tamamen elden çıkarılmasından doğan kazançlar.
6. İktisap şekli ne olursa olsun (ivazsız olarak iktisap edilenler hariç) 70 inci maddenin birinci fıkrasının (1), (2), (4) ve (7) numaralı bentlerinde yazılı mal (gerçek usulde vergiye tâbi çiftçilerin ziraî istihsalde kullandıkları gayrimenkuller dahil) ve hakların, elden çıkarma olarak belirtilmiştir”.

Değer artış kazançlarını düzenleyen GVK’nun mükerrer 80. maddesinin 1. fıkrasında “... menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar.” ifadesi ile menkul kıymetlerin ve sermaye piyasası araçlarının elden çıkartılmasından sağlanan gelirlerin değer artışı kazancı olduğu belirtilmiştir.

SPK’nun 3/u bendinin ikinci maddesinde, sermaye piyasasında işlem gören ve değeri farklı varlıklara ilişkin değişkenlere dayalı olarak çıkartılan sermaye piyasası araçlarının da türev ürün olduğu belirtilmektedir. Forward sözleşmeleri bu madde kapsamında türev ürün olarak değerlendirilmektedir.

6362 Sayılı yeni SPK’nun 3/o ve 3/u maddelerinde yer alan düzenlemelerden, türev ürünlerden elde edilen gelirin bir menkul kıymet geliri olduğu açıkça görülmektedir.

6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nun 3’üncü maddesinin (ş) bendinde ise sermaye piyasası araçları; “...Menkul kıymetler ve türev araçlar ile yatırım

sözleşmeleri de dâhil olmak üzere Kurulca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer sermaye piyasası araçlarını,” olarak belirtilmiştir. Bu nedenle yasal düzenlemelerde geçen “sermaye piyasası araçları” ifadesi türev ürünleri de kapsamaktadır.

GVK. geçici 67/13. maddesinde; menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları ifade edilmiştir.

Kanun metninde yer alan “diğer sermaye piyasası aracı” kavramı;

- “Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alım, satım, değişim hakkı ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri” olarak açıklanmıştır (282 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğ 19.01.2012 tarihli, 28178 Sayılı Resmi Gazete).

SPK’nun 3. maddesi ile GVK’nun geçici 67. ve mükerrer 80. maddelerinde yer alan düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde forward sözleşmesine bağlı olarak yapılan işlemler nedeniyle ortaya çıkan kazançlar değer artışı kazancı olarak kabul edilecektir.

Ancak, forward sözleşmelerinin en temel özelliklerinden birisi de sözleşmelerin üçüncü kişilere devredilememesidir. Sözleşmelerin iptal edilmesi de tarafların anlaşması ile gerçekleşebilmektedir. Sözleşmelerin takas edilmesi veya satış yolu ile devredilmesi söz konusu olmadığı için bir kazancın oluşması da mümkün değildir. forward sözleşmeler, sözleşmeye esas işlemlerin yapılması ile son bulmaktadır (Gözcü, 2008: 20).

Forward işlemlerin değer artışı kazancı olarak vergilendirilmesinde safi kazanç, menkul kıymetin elden çıkartılması karşılığında alınan para ve ayınlar ile para ile temsil edilebilen her türlü menfaatlerin toplamından, menkul kıymetin maliyet bedelleri ile elden çıkarmak için satıcı tarafından karşılanan giderlerin ve ödenen vergi ve harçların indirilmesi suretiyle bulunan değerdir (GVK. mük.m.81).

3.4.4. Tam ve dar mükellefiyet halinde forward kazançlarının vergilendirilmesi

Gelir vergisi mükellefleri, Türkiye’de yerleşik olup olmadıklarına göre Tam ve Dar mükellef olmak üzere ikiye ayrılırlar. Aşağıda belirtilen şartları taşıyan

mükellefler Türkiye’de yerleşik olarak kabul edilerek “Tam mükellef” olarak yurt içinde ve dışında elde ettikleri kazançların tamamı üzerinden vergilendirilirler. Tam mükellefiyetin şartları;

1. Türkiye’de yerleşmiş olanlar;

- yerleşme sayılan haller (GVK m.4);

1. İkametgahı Türkiye’de bulunanlar;

2. Bir takvim yılı içinde Türkiye’de devamlı olarak altı aydan fazla oturanlar (Geçici ayrılmalar Türkiye’de oturma süresini kesmez.)

2. “Resmi daire ve müesseselere veya merkezi Türkiye’de bulunan teşekkül ve teşebbüslere bağlı olup adı geçen daire, müessese, teşekkül ve teşebbüslerin işleri dolayısıyla yabancı memleketlerde oturan Türk vatandaşları (Bu gibilerden, bulundukları memleketlerde elde ettikleri kazanç ve iratları dolayısıyla Gelir Vergisine veya benzeri bir vergiye tabi tutulmuş bulunanlar, mezkûr kazanç ve iratları üzerinden ayrıca vergilendirilmezler)” (GVK m.3).

“Türkiye’de yerleşmiş olmayan gerçek kişiler “Dar mükellef” yalnızca Türkiye’de elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden vergilendirilirler” (GVK. m.6). Yurt dışında elde ettikleri gelirler vergilendirmeye dahil edilmez.

Dar mükellef olanların hangi şartlarda kazanç ve iratları Türkiye’de elde ettikleri GVK’nun 7. maddesinde her bir gelir unsuru için ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu şartlardan sadece konumuzla ilgili olan gelir unsurları ile ilgili olanları aşağıda belirtilmiştir. Bunlar;

1. Ticari kazançlarda: “Kazanç sahibinin Türkiye’de işyerinin olması veya daimî temsilci bulundurması ve kazancın bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla sağlanması (Bu şartları haiz olsalar dahi iş merkezi Türkiye’de bulunmayanlardan, ihraç edilmek üzere Türkiye’de satın aldıkları veya imal ettikleri malları Türkiye’de satmaksızın yabancı memleketlere gönderenlerin bu işlerden doğan kazançları Türkiye’de elde edilmiş sayılmaz.)” (GVK m.7/1).

2. “Menkul sermaye iratlarında: Sermayenin Türkiye’de yatırılmış olması;” (GVK. m.7/6).

3. “Diğer kazanç ve iratlarda: Bu kazanç veya iratları doğuran işin veya muamelenin Türkiye’de ifa edilmesi veya Türkiye’de değerlendirilmesi” (GVK. m.7/7).

Forward işlemlerinden elde edilen gelirler ticari işletmeye ait ise gelirin belirlenmesinde ve vergilendirilmesinde ticari kazançlar ilişkin usul ve esaslar uygulanacaktır (GVK m. geçici 67). Ticari işletmenin tam veya dar mükellef olması vergilendirme açısından bir farklılık yaratmamaktadır. Ancak GVK geçici 67. maddesinin uygulanmasında, forward sözleşmesinin tarafları da önem arz etmektedir. Forward işlemler, bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunların aracılık ettiği işlemler olabileceği gibi tezgah üstü işlemler olarak da gerçekleşebilmektedir. Geçici 67/13. maddesinde, “bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizli alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri yapmaları halinde forward sözleşmesinin hükmünden yararlanıldığı anda sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark üzerinde sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla kanunda belirtilen oranda (%10) tevkifat yapılacaktır.”. Kaynakta kesilen vergiler yıl sonunda verilecek olan beyanname üzerinden hesaplanan gelir vergisinden mahsup edilebilecektir. Mahsup edilemeyen bir tutar kalması halinde 252 Seri No’lu GVK GT çerçevesinde mükellefe iade edilir.

Forward işlemlerinin tezgah üstü işlem olarak yapılması halinde tevkifat yapılması söz konusu olamayacağından, sözleşmeye esas alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark ticari kazanç olarak değerlendirilecek ve yıllık beyanname üzerinden vergilendirilecektir.

3.4.5. Forward sözleşmelerinde kazancın elde edilme zamanı ve vergilendirilmesi usul ve esasları

Vergi düzenlemelerinde, vergilendirmeye tabi olacak gelirin kapsamının belirlenmesi kadar, gelirin elde edilme zamanı ve hangi hallerde elde edilmiş sayılacağına da belirlenmiş olması vergilerin kanuniliği ilkesinin gereğidir.

Forward işlemlerden elde edilen kazancın ticari işletmeye ait olması halinde, elde edilen kazancın vergilendirilmesi GVK'nun ticari kazançları düzenleyen 37 ve izleyen maddelerde yer alan düzenlemelere göre yapılacaktır. Forward sözleşmesi "taahhüt" niteliğinde olan bir sözleşmedir. Bu nedenle sözleşmeye esas olan işleme bağlı olarak elde edilen kazancın ortaya çıkması ve işletmenin hesaplarına intikali, sözleşmenin sonuçlanması ile gerçekleşebilecektir. Sözleşmenin sonuçlanması ise iki farklı şekilde olmaktadır. İlk ve normal olan sonlanma şekli, sözleşmenin vadesinin dolması ve tarafların yükümlülüklerini yerine getirmeleridir. Sözleşmenin sona ermesindeki ikinci usul, forward sözleşmesi taraflarının karşılıklı anlaşma ile vadesinden önce sonlandırılmasıdır. Gelir Vergisi kanunu'nda gelir unsurları itibariyle gelirin elde edilmesi "tahakkuk esası" veya "tahsil esası" na göre belirlenmektedir. GVK'nun ticari kazançlarını düzenleyen 37. maddesinde göre gelirin elde edilmiş sayılması tahakkuk esasına bağlıdır. Bu düzenlemeye göre forward sözleşmesinin vadesinin dolması veya sözleşmenin uzlaşma ile feshedilmesi halinde, kazancın elde edilmesi vade tarihi veya feshedilme tarihi olacaktır.

Ancak, forward sözleşmesine bağlı olarak gerçekleşen gelirin "değer artışı" kazancı olarak vergilendirilmesi durumunda, değer artış kazançlarının GVK'nda tahsil esasına göre vergilendirilmesi nedeniyle tahsil esasına göre vergilendirilecektir. Diğer bir ifadeyle sözleşmenin vade tarihi değil, sözleşmeye bağlı işlemin gerçekleşme tarihi esas alınacaktır (Nurcan, 2005: 53).

Forward sözleşmesinin vadesinin dolması veya uzlaşmalı olarak sonlandırılması halinde banka veya aracı kurumlarca kanunda belirtilen oranda kaynakta kesinti yapılacaktır. Forward sözleşmesine bağlı işlemde elde edilen kazançlardan GVK'nun geçici 67/1'inci maddesine göre %10 oranında tevkifat yapılacaktır. Tevkifat, sözleşmede belirlenmiş olan varlığın pazar fiyatına göre ortaya çıkan değeri ile sözleşme fiyatına göre ortaya çıkan değeri arasındaki olumlu fark (kazanç) üzerinden yapılacaktır.

Sözleşme sonunda karın oluşmaması veya zarar oluşması durumunda banka ya da aracı kurumlar tarafından kaynakta kesintide yapılmayacaktır. Zarar durumunda GVK'nun geçici 67/11'inci maddesine göre ihtiyari beyanname vermek yoluyla takvim yılı itibariyle aynı çeşit işlemler sonucu ortaya çıkan karlardan mahsup edilebilecektir.

Gerçek kişilerin kaynakta kesintiye tabi tutulan kazançları GVK'nun geçici 67/7. maddesi gereğince yıllık veya muhtasar beyanname verilmeyecektir. Diğer gelirler dolayısıyla beyanname verilmesi halinde bu gelirler beyannameye dahil edilmezler. Tefkifat yapılmamış gelirler için beyanname verilmesi zorunludur. Dar mükellef tevkifat olsun veya olmasın beyanname vermezler.

3.4.6. Forward sözleşmesinde belirtilen edimin yerine getirilmemesinde halinde vergilendirme

GVK'nun 40. maddesinde ticari kazançların belirlenmesinde indirilecek giderler düzenlenmiştir. Maddenin 3 bendinde, “İşle ilgili olmak şartıyla, mukavelenameye veya ilama veya kanun emrine istinaden ödenen zarar, ziyan ve tazminatlar;”ın gider olarak indirileceği belirtilmiştir. GVK'nunda yer alan bu düzenlemeden hareketle forward sözleşmesinin taraflardan herhangi birini sözleşme bağlı olarak yerine getirmesi gereken edimini yerine getirmekten imtina etmesi ya da geç veya eksik ifa etmesi halinde, sözleşmenin diğer tarafına ödeyeceği sözleşmede belirtilen değer ile piyasadaki değer arasındaki (faiz oranı, döviz kuru arasındaki) fark ticari kazancın tespitinde indirilecek gider olarak kabul edilmelidir (GVK. m. 40/3).

Forward sözleşmesinde belirtilen edimin yerine getirilmemesi, eksik yerine getirilmesi tazminat ödeme şartına bağlanmış ise, ticari kazancın belirlenmesinde ödeyen taraf açısından söz konusu tazminatı gider olarak yazabilecektir. Tahsil eden işletme açısından tahsil edilen tazminat işletmeye eklenen bir değer olması nedeniyle gelir olarak olarak kaydedilecektir (GVK. m.38) (Vural, 2006: 65).

3.5. Forward İşlemlerden Elde Edilen Kazancın Kurumlar Vergisi Yönünden Değerlendirilmesi

3.5.1. Forward işlemlerden elde edilen kazancın kurumlar vergisi karşısındaki durumu

3.5.1.1. Forward işlemlerden elde edilen kazancın kurumlar vergisinin konusu bakımından değerlendirilmesi

Türkiye’de gelir üzerinden alınan vergilerden birisi de kurumlar vergisidir. Gelir vergisi ile gerçek kişilerin elde ettikleri kazanç ve iratlar vergilendirilirken, Kurumlar vergisi ile sermaye şirketlerinin ve sermaye şirketi olarak kabul edilen

oluşumların bir takvim yılında elde ettikleri kazanç ve iratlar vergilendirilmektedir. Sermaye birikiminin, ekonomik kalkınma ve büyümenin sağlanması bakımından kurumlar vergisine önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle de kurumlar vergisinin mükelleflerinin vergilendirilmesinde gelir vergisi mükelleflerinin vergilendirilmesinden çok farklı usul ve yöntemler kullanılmaktadır.

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun verginin konusu başlığını taşıyan 1. maddesinde, KVK kapsamında ayrı bir gelir tanımı yapılmamış olup, kurum kazancının gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurlarından oluşacağı belirtilmiştir (KVK. m.1/2). Maddenin 1/1 fıkrasında ise, gelir vergisinde yer alan gelir unsurlarının hangi şirket türleri tarafından elde edildiğinde KV'ne tabi olacağı belirtilmiştir. Bu şirketler

- a) Sermaye şirketleri,
- b) Kooperatifler,
- c) İktisadî kamu kuruluşları,
- ç) Dernek veya vakıflara ait iktisadî işletmeler,
- d) İş ortaklıkları olarak belirtilmiştir.

KVK'nun 1. maddesinde verginin konusu olarak “kurum kazancı” ifadesi kullanılmış, kurum kazancı da “gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurları” olarak tanımlanmıştır. GVK'nun 1. maddesinde gelir unsurları olarak; ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve diğer kazanç ve iratlar olduğu belirtilmiştir. Kurumlar vergisi mükelleflerinin bu kazançlar ve iratlardan elde ettikleri gelirler kurum kazancı olarak vergilendirilecektir.

Vergilendirme safi kazançlar üzerinden yapılmaktadır. Bu amaçla KVK'nun 6/1. maddesinde, kurumlar vergisi, mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır düzenlemesine yer verilmiştir. KVK'nun 6/2. maddesinde ise safi kurum kazancının tespitinde, “Gelir Vergisi Kanunu'nun ticarî kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır. Ziraî faaliyetle uğraşan kurumların bu faaliyetinden doğan kazançlarının tespitinde, Gelir Vergisi Kanunu'nun 59 uncu maddesinin son fıkra hükmü de dikkate alınır.” hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenlemelere dayanarak kurumlar vergisi açısından vergilendirmeye tabi gelir; gelir

vergisi kanununda yer alan yedi gelir unsurunun kapsamına giren kazanç ve iratların ticari kazancı belirleme usul ve esasına göre tespit edilen miktarıdır.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nda doğrudan türev ürünlerin vergilendirilmesine, çalışma konumuz açısından ise forward işlemlerin vergilendirilmesine ilişkin bir düzenleme söz konusu değildir. Kurumlar vergisi yönünden vergilendirilebilir gelirin, gelir vergisinde yer alan kazanç ve iratlardan oluşmasının bir sonucu olarak; gelir vergisi açısından ticari kazanç olan forward işlemlerinden elde edilen gelirler, kurumlar vergisi yönünden de ticari kazanç olarak vergilendirilecektir. Vergi Usul Kanunu'nun 177/1. maddesinde, her türlü ticaret şirketleri ile kurumlar vergisi mükellefi olan tüzel kişiler birinci sınıf tüccar oldukları belirtilmiştir. Bu mükellefler bilanço esasına göre defter tutarlar. Bilanço esasına göre safi kazancı dönem sonu ve dönem başı öz sermaye arasındaki olumlu farktır. Bu farkın belirlenmesinde KVK'nun 8. maddesi ve GVK'nun 40. maddesindeki giderler de dikkate alınacaktır.

KVK'nda ve 5 Sıra Nolu KVK Tebliği çıkartılana kadar olan süreçte türev ürünler ve forward işlemlerinden elde edilen kazancın vergilendirmesiyle ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. 2012 yılına kadar olan bu süreçte herhangi bir düzenleme olmamasına karşın türev ürünlerin kullanılması hızla yaygınlaşmış ve artmıştır. Finans sistemindeki bu gelişmenin sonucu olarak 2012 yılında SPK'nda yapılan değişiklikle kanunun 3. maddesinde türev ürünlerin tanımı yapılarak, türev ürünlerin menkul kıymet oldukları kanunda belirtilmiştir. Bu düzenlemeye paralel olarak GVK'nun geçici 67. maddesinde de değişiklik yapılmıştır. SPK'ndaki bu düzenlemeye paralel olarak 19.01.2012 tarih ve 28178 Sayılı Resmî Gazete 'de 5 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Tebliğin Safi Kurum Kazancı başlıklı 6. maddesinde "Forward işlemi esas itibarıyla, bir "taahhüt" niteliğinde olduğundan ve gelirin elde edilmesi sözleşmenin sonuçlandırılması ile gerçekleştiğinden, vadeye kadar dönem içinde yapılan değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) kurum kazancı ile ilişkilendirilmemesi gerekir. Kurum kazancına dahil edilecek kâr veya zararın vade sonunda tespit edilmesi gerekmektedir." düzenlemesi ile vadeye kadar olan reeskont işlemlerinin kazanca dahil edilmemesi, kar ve zararın sözleşmenin vadesinin dolması ile hesaplara eklenmesi gerektiği belirtilmektedir (KVT. M 6.1).

Forward sözleşmesinin vadeden önce bozulması halinde ise kâr veya zararın sözleşmenin bozulma tarihinde kurum kazancına dahil edilecektir (KVT. M 6.1/4) (Karakoç, 2018: 119).

“Yapılan ticari faaliyet nedeniyle kur farkından doğacak riskleri azaltmak üzere yurt dışında mukim bir banka ile yapılacak forward döviz alım sözleşmesinin fiziki teslimat olmaksızın sadece fark rakamının karşı tarafa ödenmesi sonucunu doğuran nakdi uzlaşı öngörülmüşse, işlemten doğacak kar ya da zarar sözleşmenin vade zamanında, eğer ki sözleşme vadeden önce bozulmak suretiyle sonuçlandırılırsa bozulma zamanında yasal kayıtlara intikal ettirilmeli ve kurum kazancında kar ya da zarar olarak gösterilmelidir” (Korkmaz, 2020: 52).

Forward sözleşmelerinden elde edilen kazançlar üzerinden GVK’nun geçici 67. maddesinde belirtilen mükellefiyet şekillerine göre belirtilen oranlarda vergi tevkifatı yapılır. KVK’nun “15/5. maddesine göre, vergi kesintisi yapmak zorunda olanlar, bu vergileri ödeme veya tahakkukun yapıldığı yer itibarıyla bağlı oldukları vergi dairesine muhtasar beyanname ile bildirmek zorundadırlar.” Kesinti yoluyla ödenen vergiler beyannameye tabi mükelleflerce beyanname üzerinden hesaplanan vergiden mahsup edilir.

3.5.2. Forward işlemlerden elde edilen kazancın kurumlar vergisi mükellefiyet şekilleri açısından vergilendirilmesi

Kurumlar vergisinde mükellefiyet şekilleri de gelir vergisi mükellefleri gibi “Tam Mükellef” ve “Dar Mükellef” olarak ikiye ayrılmaktadır.

Tam ve dar mükellefiyet KVK’nun 3. maddesinde düzenlenmiştir. Tam mükellefler, Kanun’un 1. maddesinde belirtilen kurumlardan;

- kanunî veya
- iş merkezi Türkiye’de bulunanlar tam mükelleftirler.

Tam mükellefler Türkiye içinde ve Türkiye dışında elde ettikleri kazançların tamamı üzerinden vergilendirilirler.

Dar mükellefler, Kanun’un 1. maddesinde belirtilen kurumlardan

- kanunî ve
- iş merkezlerinin her ikisi de Türkiye’de bulunmayanlar dar mükelleftir.

Dar mükellefler Türkiye'de elde ettikleri kazançları üzerinden vergilendirilirler. Yurt dışından elde ettikleri kazançlar Türkiye'de elde ettikleri gelirlere dahil edilmez.

Dar mükellefiyette kurum kazancı,

a) Türkiye'de iş yeri olan veya daimî temsilci bulunduran yabancı kurumlar tarafından bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla yapılan işlerden elde edilen ticarî kazançlar,

b) Türkiye'de bulunan ziraî işletmeden elde edilen kazançlar.

c) Türkiye'de elde edilen serbest meslek kazançları,

ç) Taşınır ve taşınmazlar ile hakların Türkiye'de kiralanmasından elde edilen iratlar,

d) Türkiye'de elde edilen menkul sermaye iratları,

e) Türkiye'de elde edilen diğer kazanç ve iratlar dan oluşmaktadır.

Tam mükellefler, yurt içinden ve dışından elde ettikleri kazançlar üzerinden vergilendirilirler. Tam mükellefler yurt içi ve yurt dışındaki bankalar, aracı kurumlar ile diğer şirketlerle forward sözleşmeleri yapabilirler. Yurt içerisinde yaptıkları forward işlemleri %10 oranında vergi kesintisine tabi olup, ödenen vergi kurumlar vergisi beyannamesi üzerinden hesaplanan vergiden indirilecektir. Tam mükelleflerin yurt dışı kurumlarla yaptıkları forward sözleşmelerine dayalı işlemlerden elde ettikleri gelirlere kayıtlara intikal ettirilerek vergilendirilecektir.

Dar mükellefler sadece Türkiye'de elde ettikleri kazanç üzerinden vergilendirilirler. KVK'nun 3/3. maddesinde dar mükelleflerin Türkiye'de elde ettikleri gelirlerin nelerden oluşacağı belirtilmiştir. Maddenin 3/3-d fıkrasında "Türkiye'de elde edilen menkul sermaye iratları"nın Türkiye'de vergilendirileceği belirtilmiştir. 5 Seri No'lu KVK Genel Tebliği ile Kurumlar Vergisi kesintileri ile ilgili düzenlemede yürürlüğe konulmuştur. Ancak, Türkiye'de temsilcisi ve işyeri olan dar mükellefler vergi kesintisine tabidir. Şu kadar ki çifte vergilendirme veya uluslararası anlaşmalar ile tanınan bir muafiyet ve istisna olmaması gerekir.

Forward işlemlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi

ÜRÜNLER VE GELİR TÜRÜ	TAM MÜKELLEF KURUM	TAM MÜKELLEF GERÇEK KİŞİ	DAR MÜKELLEF** KURUM***	DAR MÜKELLEF GERÇEK KİŞİ***
TEZGAHÜSTÜ FORWARD İŞLEMLERİ (DÖVİZ ÜZERİNE)	- GVK Geçici 67. madde kapsamında stopaja tabi değildir. - Vadeye kadar dönem içinde yapılan değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) kurum kazancı ile ilişkilendirilmemesi gerekir. Kurum kazancına dahil edilecek kâr veya zararın vade sonunda tespit edilmesi gerekmektedir. - Sözleşmenin vadeden önce bozulması halinde ise forward işleminden doğan kâr veya zararın sözleşmenin bozulma tarihinde kurum kazancına dahil edilmesi gerekecektir. Öte yandan, forward sözleşmesinin teslimat ile sonuçlanması halinde, sözleşmenin vade tarihi itibarıyla alınan veya satılan dövizin değerinin, sözleşmede belirtilen birim değer üzerinden kayıtlara intikal ettirilmesi gerekmektedir.	- Dövizle dayalı olarak yapılan forward işlemlerinde, işlemin karla sonuçlanması durumunda, dövizin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına (kullanım fiyatına) göre oluşan değeri arasındaki fark tevkifat matrahını oluşturacaktır. Forward sözleşmesinin hükmünden yararlanıldığı anda, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark üzerinden sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla %10 oranında tevkifat yapılacaktır. - Ticari bir organizasyon kapsamında olmadığı sürece stopaj nihai vergidir.	A) Banka veya benzer finans kuruluşu olan kurumsal yatırımcılar; - Elde etmiş oldukları kazançlar GVK Geçici 67.madde kapsamında stopaja tabi değildir. - Kazancın niteliği ticari kazanç olup bu kazançlar üzerinden Kurumlar Vergisi Kanununun 30 uncu maddesi uyarınca vergi kesintisi yapılmayacaktır. B) Banka veya benzeri finans kuruluşu olmayan kurumsal yatırımcılar; - Forward sözleşmelerinden elde edilen kazançlar sermaye şirketleri* için %0, diğer kurumsal yatırımcılar için ise %10 oranında stopaja tabidir. - Stopaj nihai vergidir. -Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması hükümleri saklıdır.	- Dövizle dayalı olarak yapılan forward işlemlerinde, işlemin karla sonuçlanması durumunda, dövizin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına (kullanım fiyatına) göre oluşan değeri arasındaki fark tevkifat matrahını oluşturacaktır. Forward sözleşmesinin hükmünden yararlanıldığı anda, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark üzerinden sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla %10 oranında tevkifat yapılacaktır. - Ticari bir organizasyon kapsamında olmadığı sürece stopaj nihai vergidir. - Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması hükümleri saklıdır.

(“iş yatırım”)

3.6. Forward Sözleşmelerinin KDV Karşısındaki Durumu

Forward sözleşmesi finansal nitelikli bir sözleşme olup, sözleşme ile esas alınan dayanak varlığın ileriki bir tarihte, önceden belirlenmiş bir fiyattan alınıp satılması sağlanmaktadır. Sözleşme ile satıcı taraf, dayanak varlığı ileri bir vadede önceden belirlenen şartlarda teslim eden, alıcı taraf ise, vadesinde ücreti ödeyerek dayanak varlığı satın alandır. Sözleşmenin konusu emtia, döviz ve menkul kıymetler oluşturmaktadır. Forward sözleşmeleri ile düzenlenen alım satım faaliyetini diğer alım satım işlemlerinden ayıran en temel özellik ileriki bir tarihte yapılacak olan ve fiyatı bugünden belirlenen malların satışdır.

Başta Avrupa Birliği olmak üzere birçok ülkede ve ülkemizde mal ve hizmet alım ve satımları harcama vergisine konu olmaktadır. Harcama vergileri içerisinde de en yaygın olarak kullanılanı Katma Değer Vergisidir.

Ülkemizde de 1984 yılında yürürlüğe giren 3065 Katma Değer Vergisi kanunu ile mal ve hizmet alım satım işlemleri vergilendirilmektedir.

3065 Sayılı KDVK’nun 1. maddesinde;

Türkiye’de yapılan işlemlerin katma değer vergisine tabi olduğu belirtilerek, hangi işlemlerin verginin kapsamında olduğu üç başlık altında belirtilmiştir. Bu işlemler;

1. Ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler,

2. Her türlü mal ve hizmet ithalatı,
3. Diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler, olarak belirtilmiştir.

Kanunda yer alan düzenleme incelendiğinde bir işlemin KDVK'nu kapsamında vergilendirilebilmesi için işlemin Türkiye'de yapılmış olması gerekmektedir. Türkiye'de yapılmış olmaktan maksat ise;

- Malların teslim anında Türkiye'de bulunmasını,
- Hizmetin Türkiye'de yapılmasını,
- Hizmetten Türkiye'de faydalanılmasını, ifade etmektedir (KDVK. m.6)

Maddede verginin kapsamına giren işlemler dikkate alındığında ise, işlemin ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan bir teslim ve hizmet olması gerektiği belirtilmiştir. Bu niteliğe sahip olmayan işlemler verginin konusu dışındadır.

Teslim ve hizmetin verginin konusuna dahil olabilmesi için kanunda belirtilen diğer koşullar; mal ve hizmetin tesliminin Türkiye'de yapılması ve teslim bir hizmet ise hizmetin Türkiye'de yapılmasıdır.

Forward sözleşmesine esas teşkil eden işlemlerin KDVK'nun kapsamında olabilmesi için yapılan sözleşmenin ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti kapsamında yapılması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle ticari bir işlem olarak yapılması gerekmektedir. Forward işlemlerin gelir vergisi karşısındaki durumunu açıklarken de belirttiğimiz gibi forward sözleşmelere bağlı olarak yapılan işlemlerin ticari kazançtır. Forward işlemlerin ticari kazanç olarak değerlendirildiği her durum da işlem KDV'ne tabi olacaktır. Gerçek kişilerin ticari olmayan, şahsi nam hesabına yaptıkları forward sözleşmeleri kanunun kapsamına dahil değildir.

İşlemlerin KDV'ne tabi olabilmesi için emtia tesliminin ve hizmetin Türkiye'de sunulması veya değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu hüküm dikkate alındığında, bir forward sözleşmesinin KDV'nin konusuna girmesi için; sözleşmeye konu olan sözleşmenin dayanağı olan esas varlığının tesliminin Türkiye'de yapılması ve bu teslimin; ticarî, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılması gerekmektedir. Teslimatı Türkiye'de gerçekleşmeyen, Türkiye'de

gerçekleşse dahi (ithalat söz konusu olmadıkça) ticari, sınaî, ziraî veya serbest meslek faaliyetlerinden kaynaklanmayan forward sözleşmeleri KDV'ye tabi olmayacaktır.

KDV’de vergiyi doğuran olay, mal ve hizmetin teslimi ile veya mal ve hizmet tesliminden önce fatura kesilmiş ise faturanın kesim tarihi itibarıyla gerçekleşmektedir (“KDVK. m.10”). Forward sözleşmelerde, teslimler vade sonunda gerçekleştiği için vergiyi doğuran olayda genellikle mal ve hizmetin teslimi ile gerçekleşmektedir.

KDVK’nun Sosyal ve Askeri Amaçlı İstisnalarla Diğer İstisnalar başlığının taşıyan 17/4 maddesinin g bendinde; “Külçe altın ve külçe gümüş teslimleri ile kıymetli taşların (elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, topaz, safir, zebercet, inci) 6/12/2012 tarihli ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre Türkiye’de kurulu borsalarda işlem görmek üzere ithali, borsaya teslimi ve borsa üyeleri arasında el değiştirmesi, döviz, para, damga pulu, değerli kâğıtlar, hisse senedi, tahvil, (elde edilen faiz gelirleri ile sınırlı olmak üzere tahvil satın almak suretiyle verilen finansman hizmetleri dâhil) varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikaları, Türkiye’de kurulu borsalarda işlem gören sermaye piyasası araçları ile metal, plastik, lastik, kauçuk, kâğıt, cam hurda ve atıkları ile konfeksiyon kırpıntılarının teslimi” nin KDV’den istisna olduğu belirtilmektedir. Maddenin bu hükmüne göre, döviz, hisse senedi, tahvil, kıymetli madenler vb. dayalı olarak yapılan forward sözleşmeler KDV’den istisna tutulmuştur (Bakırtaş, 2012: 13-14). Madde metninde “Türkiye’de kurulu borsalarda işlem gören sermaye piyasası araçları” ifadesi ile türev ürünler KDV’nden istisna edilmiştir.

3.7. Forward İşlemlerinin BSMV Karşısındaki Durumunun Değerlendirilmesi

Banka ve Sigorta Muameleleri vergisinin mükellefleri banka ve sigorta şirketleridir. Verginin konusu; her ne şekilde olursa olsun banka ve sigorta şirketlerinin yapmış oldukları bütün işlemler nedeniyle kendi lehlerine her ne ad altında olursa nakden veya hesaben aldıkları paralardır. Ancak, banka ve bankerlerin 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler bu verginin kapsamına dahil değildir (BSMV. m. 28).

Forward sözleşmeler, bankalar ve finans kuruluşlarıyla yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle bankalar ve finans kuruluşlar forward sözleşmenin tarafı olmaktadır. Forward sözleşmeler banka ve bankerler tarafından dövize, faiz oranına veya diğer finansal varlığa dayalı olarak yapılabilmektedir. Yapılan sözleşmeler nedeniyle lehe

alınan paralar söz konusu olup bu paralar BSMV tabidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus sözleşmenin sona ermesi halinde fiziki teslimin söz konusu olması halinde, diğer bir ifadeyle kambiyo işleminin gerçekleşmesi halinde BSMV oranı sıfır olarak uygulanacaktır. Sözleşmenin vade tarihinde sözleşmeye esas alınan unsurun parasal değerinin ödenmesi lehe alınan para üzerinden %5 oranında BSMV ödenecektir.

3.8. Damga Vergisi Yönünden Vergilendirme Esasları

DVK'nun 1. maddesinde verginin konusu olarak kanunun ekinde yer alan 1 sayılı tablosundaki kağıtlar olarak belirtilmiştir. Kanun aynı madde de kağıtlar terimi; “yazılıp imzalamak veya imza yerine geçen bir işaret konmak suretiyle düzenlenen ve herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilecek olan belgeler ile elektronik imza kullanılmak suretiyle manyetik ortamda ve elektronik veri şeklinde oluşturulan belgeleri ifade eder” şeklinde açıklanmıştır (DVK. m 1)

Verginin mükellefleri kağıtları imza edenlerdir. Resmi dairelerle kişiler arasındaki işlemlere ait kağıtların Damga Vergisini kişiler öder (DVK. m 3).

Kanunun ekinde yer alan 2 sayılı tablonun "IV-Ticari ve medeni işlerle ilgili kağıtlar" başlığı altında ve 19. bent de “Bankalar veya aracı kurumların taraf olduğu ya da bunlar aracılığıyla yapılan, belirli bir vadede önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alım, satım, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen diğer kâğıtlar” düzenlemesi yer almaktadır. Forward sözleşmeleri de bu madde kapsamına girmektedir. Bu nedenle bankalar arasında, bir bankanın taraf olması suretiyle veya bankalar aracılığıyla gerçekleştirilen forward, sözleşmeleri söz konusu hüküm kapsamında 22.06.2002 tarihinden itibaren damga vergisinden istisna tutulmuştur.

Forward sözleşmesinin bankalar ile yapılmaması halinde sözleşme, Borçlar Kanunu'na göre adi sözleşme statüsünde olacaktırlar. Forward sözleşmesinin adi sözleşme niteliğinde olması ve belli bir parayı içeren ya da taahhüt, garanti veya teyit kapsamı nedeniyle DVK'nun ekli 1 sayılı tablosunun 1/A bendine göre vergiye tabi tutulması gerekmektedir. Forward sözleşmeleri için uygulanacak vergi oranı

"binde 7,5" dir. Bankaların taraf olmadığı türev sözleşmeler Damga Vergisi Kanunu kapsamında "binde 7,5" oranında nispi damga vergisine tabidir (Bakırtaş, 2012: 14).

SONUÇ

Küreselleşme ile birlikte hızla büyüyen ekonomik yapılar, iş hacimleri ve artan finansman ihtiyacı, işletmecileri ve finans piyasalarını yeni finans modelleri geliştirmeye yöneltmiştir. Gelişen ekonomiler ve ortaya çıkan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar bu arayışları hızlandırmakla beraber farklı sorunlar için farklı modellerin geliştirilmesine de neden olmuştur. Bu kapsamda “türev ürünler” olarak nitelendirilen finansman modelleri geliştirilmiştir. Bu modeller işletmelerin karşılaştıkları finansman problemine bağlı olarak farklı özellikler arz etmektedir. Türev ürünlerin amaçlarını, üç başlık altında toplanmaktadır. Bu amaçlar; yatırımcıların ileriki dönemlerde gerçekleşme olasılığı bulunan fiyat değişimlerinden korumak, Yatırımcıların spekülasyon amaçlı finansal piyasa işlemi yapabilmelerini sağlamak ve türev piyasalar arasındaki fiyat farklarından (arbitraj) hareket ederek gelir etmeleridir.

Türev ürün çeşitleri; futures (vadeli işlem sözleşmesi), opsiyon, swap ve forward sözleşmeleridir. Vadeli işlem sözleşmeleri ile taraflarının miktarı, fiyatı ve niteliği belirlenmiş bir varlığın (emtialar, hisse senetleri, para birimleri, faiz oranları, tahviller, tarım ve sanayi ürünleri ve finansal ürünler) ileri bir tarihte alım ve satımı düzenlenmektedir. Opsiyon sözleşmeleri ise alıcı ve satıcı arasında opsiyonu satın alan tarafa, belirli bir fiyat üzerinden opsiyon konu olan varlığı alma veya satma hakkını vermektedir. İki tarafın üçüncü kişilere karşı olan geri ödeme yükümlülüklerinin önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde karşılıklı olarak değiş-tokuş etmelerini öngören sözleşmeler swap sözleşmeleridir. Swap sözleşmelerinin diğer türev ürünlerden farkı daha uzun vadeli ve sınırlı finansman sağlamalarıdır. Çalışmamızın ana inceleme konusunu oluşturan forward sözleşmesi, iki taraf arasında sözleşmeye konu olan varlığın kararlaştırılan tarihte belirli bir fiyattan alınması veya satılması için yapılan özelleştirilmiş, standartlaştırılmamış bir sözleşmedir. Bu sözleşme ile taraflara devredemeyecekleri, tek taraflı olarak ortadan kaldıramayacakları borç ve alacak hakkı yüklemektedir.

Forward sözleşmeleri ile vadeli işlem sözleşmeleri birbiriyle karıştırılmakla beraber forward sözleşmeler ile vadeli işlem sözleşmeleri birlerinden farklı iki sözleşme tipidir.

Her iki sözleşme tipi arasındaki farklılıklar;

- Vadeli sözleşmeler borsalarda işlem görürken, forward sözleşmeler tezgâhta işlem görür.
- Forward piyasası son derece özelleştirilmiştir.
- Vadeli piyasa borsada işlem görmese de tarafların temerrüde düşme olasılığı çok düşüktür.

Forward sözleşmeleri ile ilgili olarak Türk hukuk sistemi içerisinde tanımına yer verilmemekle birlikte sözleşmenin unsurlarına ilişkin olarak iki yasa da kapsamlı düzenleme bulunmaktadır. Bu yasalar 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu dur. Bu yasa düzenlemelerinde forward sözleşmesi tanımına yer verilmemektedir. Bu düzenlemelerde genel türev ürün tanımı yapılarak, forward sözleşmesinin de içinde yer aldığı türev ürünlerin hukuki yapıları belirtilmektedir. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun geçici 67. maddesinin 13. fıkrasının 2. bendinde "Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizli alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunur." Yer alan bu düzenleme ile vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin "diğer sermaye piyasası aracı" olduğu belirtilmektedir. Bu düzenlemede ki “vadeli işlemler” ifadesi forward, swap ve opsiyon işlemleri kapsamaktadır.

Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3/b maddesinde ise “... bu sözleşmelerin ortaklık veya alacak hakkı sağlamadığı gibi yatırım aracı olarak da kullanılmadığı, dönemsel gelir getirmediği, spesifik özellikli olup, misli niteliğe haiz olmadığı, seri halde çıkarılmadığı, aynı ibareleri taşımadığı, sermaye piyasalarında (ülkemizde vadeli opsiyon borsasında) işlem görmemesi ve tamamen tarafların serbest iradeleri doğrultusunda oluşturulup, halka arz edilmesi de söz konusu olmadığından, forward sözleşmelerinin menkul kıymet niteliğine haiz olmadığı anlaşılmaktadır” olarak açıklanmaktadır (Bakırtaş, 2012: 8).

Forward sözleşmesinin özellikleri;

- Forward sözleşmesi süreleri genel olarak haftalık veya 1, 2, 3, 6, 9 ve 12 aylıktır.

- Forward sözleşmesi borsada işlem görmez. Tezgâh üstü piyasalarda işlem görmektedir.
- Sözleşme iki taraflıdır, karşı taraf risklerine açıktır.
- Forward sözleşmesi, tarafların belirlediği hüküm ve koşullarla özel olarak hazırlanmıştır.
- Sözleşme bedeli sadece taraflarca bilinir.
- Son kullanma tarihi, varlık türü ve miktarı gibi ayrıntıları içerir.

Forward sözleşmelerini yapılarında yer alan özelliklerinden hareketle farklı şekillerde sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür.

Sözleşmenin konusuna göre forward sözleşmeleri;

- Döviz forward sözleşmeleri,
- Faiz forward sözleşmeleri,
- Hisse senedi forward sözleşmeleri ve
- Ticari mallar forward sözleşmeleri olarak sınıflandırılır.

Forward sözleşmelerini vadelerine göre;

- İleri tarihli zaman aralığı forward (Window Forwards),
- Uzun Vadeli Forward (Long-Dated Forwards),
- Teslim Edilemeyen Forwardlar (Non-Deliverable Forwards NDF'ler),
- Esnek İleri tarihli forward (Flexible Forward),
- Kapalı Forward (Closed Outright Forward),
- Sabit Tarihli Vadeli forward (Fixed Date Forward Contracts),
- Opsiyonlu forward (Option Forward Contract) olarak sınıflandırmak mümkündür.

Çalışmamızın ikinci bölümünde genelde türev ürünler, özelinde ise forward işlemlerin muhasebeleştirilmesi üzerinde kapsamlı olarak durulmuştur. Bazı çalışmalarda sözleşme nazım hesaplarda izlenmekte, sözleşme vadesi gelmeden şirketin satışı veya kapanışı durumunda; nazım hesaplardaki borç yükümlülüğü veya alacak hakkı mali tablolarda gözükmeyerek mali tabloda şeffaflık sağlayacaktır.

Bunun sonucunda muhasebe ilklerinden açıklık ve şeffaflık ilkesi gerçekleşmeyecektir. Sözleşme gereği elde edilen hak ve yükümlülüklerin, işletmelerin mali tablolarında yer almaması, mali tabloların şeffaflığını ortadan kaldırmaktadır. Bu işlemlere ilişkin mali tablolarda dipnotlarda yeterli açıklamaların yer almasının yaralı olacağı kanaatindeyiz.

Ülkemizdeki yasal düzenlemeler de türev ürünlerin tanımlamalarına yer verilmemektedir. Araçların yasal tanımındaki belirsizlik, söz konusu araçlar ile elde edilen gelirlerin vergilendirmesi konusunda da sorunlara neden olmaktadır. Çalışmamızın konusunu oluşturan forward sözleşmelerinin hukuki yapısı itibarıyla menkul kıymet veya kıymetli evrak sayılıp sayılmadığı belirsizdir. Forward ve swap sözleşmeleri, kıymetli evrak ve menkul kıymet olarak kabul edilmemektedir.

Gerçek kişilerin forward sözleşmelerden süreklilik arz edecek şekilde gelir elde etmesi halinde gelirin ticari kazanç ve süreklilik arz etmemesi halinde ise arızı kazanç olarak belirlenmesi ve vergilendirilmesi gerekmektedir. Kurumlar vergisi açısından ise vadeli işlem sözleşmelerinden elde edilen gelirler kurum kazancıdır. Kurumlar vergisine tabi olacağı açıktır.

Forward sözleşmelerin tamamı BSMV ve Damga Vergisinden istisna edilmektedir. BSMV'nin konusuna girmesi nedeniyle de forward sözleşmeler Katma Değer Vergisi'nin konusuna girmemektedir. Forward sözleşmeler damga vergisinin konusuna girmekle beraber türev araçlar damga vergisinden istisna edilmiş olması nedeniyle damga vergisinden istisna edilmiştir. Forward sözleşmelerin kayıt altına alınmasındaki zorluğun yansısı BSMV ve Damga Vergisinden istisna olması nedeniyle vergi gelirleri açısından önemli kayıplar yaşanmaktadır. Vergi kayıplarını önlemek açısından türev ürünlerin özel hukuk açısından net olarak tanımlanması ve vergi kanunları arasında yapılan tanımlara uygun düzenlemelere yer verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, B. (2017). 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda Sermaye Piyasası Aracı Kavramı. TFM 2017; 3(1).
- Akan, D. Mumcu (2010). "Uluslararası Döviz Kuru Sistemlerinin Geleceği: Bretton Woods'a Geri Dönülebilir Mi?". *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 108-115.
- Akbebek, C. (2011). Vadeli işlem ve Opsiyon Sözleşmelerinden Sağlanan Gelirlerin Vergilendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akyel, E. (2016). Türev Ürünler, Türkiye'de Ve Dünyada Türev Piyasaların Gelişimi Ve Kalkınma Ve Yatırım Bankalarında Kullanımı, İller Bankası Anonim Şirketi Uzmanlık Tezi Aralık.
- Avsar, T. (2004). T.C. Vadel İşlem Piyasaları (Türev Piyasalar) ve Vergilendirme, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Ankara.
- Aygün, F. (2016). Türkiye'de Türev Ürünlerin Mevzuat Açısından İncelenmesi ve Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Bakırtaş, M. (2012). Forward Sözleşmelerinin Hukuksal Niteliği ve Türk Vergi Sistemindeki Yeri, *Vergi Raporu* Sayı: 152, Mayıs
- Ceylan, A. , Korkmaz, T. (2006), Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analiz, Ekin Kitabevi, Ankara.
- Ceylan, A. (2003). İşletmelerde Finansal Yönetim. Ekin Kitabevi, Bursa.
- Ceylan, C. (2013). Türev Ürünler ve Riskten Korunmak, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dündar, R., Z., (2011). Riskten Korunma Amaçlı Türev Ürün Kullanımının Belirleyenler ve İMKB 30 İçin Bir Uygulama, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gözüör, G. (2008). Finansal Türev Piyasaları: Forward, Futures, Opsiyon Ve Döviz Üzerine Bir Uygulama, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Teorisi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gümüşsoy, Ö. A. (2018). Türev Ürünlerin Tms/Tfrs'ye Göre Muhasebeleştirilmesi Ve Tdhp İle Karşılaştırılması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Ve Finansal Yönetim Anabilim Dalı, Burdur.
- Kabukoğlu, T. (2021). Türkiye'de Risk Yönetimi Ve Türev Araç Kullanımı, Bist 30 Araştırması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.

- Karakoç, İ. (2018). Forward Sözleşmelerinin Vergilendirilmesine Ayrıntılı Bir Bakış, 28(150), 109 – 124, Mali Sorunlara Çözüm, İSMMMO.
- Karabıyık, Lale; A. Anbar (2010), Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizi, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Kayaalp, A. İ. (2017). Türev Ürünlerin Riskten Korunma Muhasebesine Göre İncelenmesi ve Etkinlik Testi Uygulaması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü, İstanbul.
- Kaygusuzoğlu, M. (2011). Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı:2, 137-140.
- Koç, M.; O. Deveci, (2015) Türev Ürünlerinin Vergilendirilmesi ve Dönem Sonu Değerlemesi, Sayı: 195, s:77-87.
- Korkmaz, A. (2020). Forward Sözleşmelerden Elde Edilen Gelirin Vergilendirilmesi-II, Şubat, MDERGI/8735A.014, (Sayı 194).
- Köksal, M. O. (2017). Bankacılıkta Yeni Nesil Finansal Ürünlerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Dünya ve Türkiye Uygulamalarının İncelenmesi Ve Türkiye İçin Uygulama Önerisi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuş, A. (2010). “Türev Ürünlerin İşletmeler ve Bankalar Açısından Muhasebeleştirilmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Nurcan, B. (2005). Türev Piyasa İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları, Merkez Bankası Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Özerhan, Y.; Yanık, S. (2015). Açıklamalı ve Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları. TÜRMOB Yayınları: 475, ISBN: 978-605-4880-18-8, Ankara.
- Saltoğlu B. (2015). Türev Araçlar, Piyasalar ve Risk Yönetimi. Sermaye Piyasası Lisanslama Sınavları Çalışma Kitabı. İstanbul Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kurulu.
- Tanyel, E. (2016). Türev Ürünler, Türkiye’de Ve Dünyada Türev Piyasaların Gelişimi Ve Kalkınma Ve Yatırım Bankalarında Kullanımı, İller Bankası Uzmanlık Tezi, Aralık.
- Vural, T. (2006). Türev Piyasalar ve Forward İşlemlerin Vergilendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalama, A., (2013). “Vadeli İşlemler Piyasası ve Türev Ürünler”, Edt. Güven Sevil, Türev Araçlar, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2913, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1870, Eskişehir.
- Yalçın, C.Ç. (2015). Türk Bankacılık Sektöründe Türev Ürünler ve Türev Ürünlerin Kullanımını Etkileyen Faktörlerin Analizi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans

Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Ankara.

Yalçiner, K., Tanrıöven, C., Bal, H., Aksoy, E. E. ve Kurt, Ç. (2011). Finansal Teknikler ve Türev Araçlar (Üçüncü Baskı). Detay yayıncılık, Ankara.

Yanbolu, D. (2011). Piyasalarda Türev Ürünler Vergilendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Yıldız, B. (2006). Yeni Finansal Araçlardan Türev Ürünler ve Vergilendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

282 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğ 19.01.2012 tarihli, 28178 Sayılı Resmi Gazete.

İnternet Kaynakları

Lingea, Fransızca-Türkçe sözlük <https://www.dict.com> > fransızca-turkce, Erişim: 13.10.2021.

www.sozluk.gov.tr. Erişim: 13.10.2021.

https://www.jstor.org/action/doBasicSearch?Query=%22Forward+market%22&so=r_e, Erişim: 13.10.2021.

<https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/forwardcontract/>), Erişim: 21.10.2021.

(<https://www.dripcapital.com/resources/blog/what-is-a-forward-contract>) Erişim: 23.11.2021.

(<https://efinancemanagement.com/derivatives/types-of-forward-contracts>), Erişim: 13.10.2021.

(https://efinancemanagement.com/derivatives/types-of-forward-contracts#Window_Forwards), Erişim: 11.01.2022.

(https://investment_terms.en-academic.com/8997/Long_Dated_Forward), Erişim: 23.11.2021.

(<https://www.investopedia.com/terms/n/ndf.asp>), Erişim: 23.11.2021.

(<https://www.investopedia.com/terms/n/ndf.asp>), Erişim: 23.11.2021.

(<https://blog.ibanfirst.com/en/what-is-a-flexible-forward-contract>. Erişim: 23.10.2021.

<https://osf.io> > download, FX forward contract tutorial | FinPricing – OSF, Erişim: 23.10.2021.

<https://efinancemanagement.com/derivatives/types-of-forward-contracts>), Erişim: 23.10.2021.

<https://efinancemanagement.com/derivatives/types-of-forward-contracts>), Erişim:
23.10.2021.

<https://www.investaz.com.tr/blog/futures-islemlerin-avantajlari-riskleri-nelerdir/>
May 15, 2017, Erişim: 23.11.2021.

<https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/futures-contract/>),
Erişim: 23.11.2021.

<https://www.optionsplaybook.com/options-introduction/stock-option-history/>,
Erişim: 23.11.2021.

[https://efinancemanagement.com/derivatives/types-of-forward-
contracts#Window_Forwards](https://efinancemanagement.com/derivatives/types-of-forward-contracts#Window_Forwards), Erişim: 29.12.2021.

https://www.isyatirim.com.tr/tr-tr/destek/Documents/pdf/2021_vergi_rehberi,
Erişim: 12.12.2021.

TURNİTİN RAPORU

27.10.2023

ORJİNALLİK RAPORU

% **18**

BENZERLİK ENDEKSİ

% **17**

İNTERNET KAYNAKLARI

% **7**

YAYINLAR

% **8**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

acikbilim.yok.gov.tr

İnternet Kaynağı

% **5**

2

dergipark.org.tr

İnternet Kaynağı

% **1**

3

issuu.com

İnternet Kaynağı

% **1**

4

[Submitted to Atılım University](#)

Öğrenci Ödevi

% **1**

5

www.slideshare.net

İnternet Kaynağı

<% **1**

6

acikerisim.ticaret.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% **1**

7

docplayer.biz.tr

İnternet Kaynağı

<% **1**

8

malisozluk.istanbulsmmmmodasi.org.tr

İnternet Kaynağı

<% **1**

9

acikerisim.ktu.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% **1**

10	yalovasmmmo.org İnternet Kaynağı	<% 1
11	lebibyalkin.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
12	Submitted to Dumlupinar University Öğrenci Ödevi	<% 1
13	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
14	www.ilbank.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
15	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<% 1
16	Submitted to Anadolu University Öğrenci Ödevi	<% 1
17	www.1bilgi.com İnternet Kaynağı	<% 1
18	www.spl.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
19	smmmsendekatil.com İnternet Kaynağı	<% 1
20	readgur.com İnternet Kaynağı	<% 1
21	www.ekosentez.com	

	İnternet Kaynağı	<% 1
22	acikerisim.baskent.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
23	tusiad.org İnternet Kaynağı	<% 1
24	9lib.net İnternet Kaynağı	<% 1
25	www.bagimsizdenetim.net İnternet Kaynağı	<% 1
26	BATI, Murat. "FORWARD SÖZLEŞMELER VERGİDEN KAÇINMA ARACI MIDIR?", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2016. Yayın	<% 1
27	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
28	asmo.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
29	www.vergistan.com İnternet Kaynağı	<% 1
30	Submitted to Atatürk University Öğrenci Ödevi	<% 1
31	acikerisim.pau.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1

32	hdl.handle.net İnternet Kaynağı	<% 1
33	Submitted to Beykent Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
34	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	<% 1
35	AZAK, Selçuk Turgay. "Tüm yönleriyle geçici 67nci madde", Vergi Müfettişleri Derneği, 2015. Yayın	<% 1
36	sosyal.gib.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
37	acikerisim.aku.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
38	İŞLER, İsmail and UTKU, Mehmet. "TÜREV PİYASALARI ve VERGİLENDİRİLMESİ", Vergi Müfettişleri Derneği, 2015. Yayın	<% 1
39	Submitted to Pamukkale Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
40	Submitted to Marmara University Öğrenci Ödevi	<% 1
41	core.ac.uk İnternet Kaynağı	<% 1

paperzz.com

42	İnternet Kaynağı	<% 1
43	OCAKOĞLU, Orçun. "Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi", İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (İSMMMÖ), 2013. Yayın	<% 1
44	acikerisim.istanbul.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
45	www.hurriyet.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
46	FINDIK, Hakkı. "Elektrik Vadeli İşlem Sözleşmeleri ve Muhasebeleştirilmesi", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2016. Yayın	<% 1
47	www.alomaliye.com İnternet Kaynağı	<% 1
48	oemgv.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
49	vergidosyasi.com İnternet Kaynağı	<% 1
50	Submitted to Akdeniz University Öğrenci Ödevi	<% 1
51	alonot.com İnternet Kaynağı	

<% 1

52 archive.ismmmo.org.tr
İnternet Kaynağı

<% 1

53 www.tbb.org.tr
İnternet Kaynağı

<% 1

54 www.yildizymm.com.tr
İnternet Kaynağı

<% 1

55 acikerisim.deu.edu.tr
İnternet Kaynağı

<% 1

56 e-dersnotlarim.com
İnternet Kaynağı

<% 1

57 Submitted to Adnan Menderes Üniversitesi
Öğrenci Ödevi

<% 1

58 bymvakfi.org.tr
İnternet Kaynağı

<% 1

59 www.emrekartaloglu.com
İnternet Kaynağı

<% 1

60 www.slideserve.com
İnternet Kaynağı

<% 1

61 Submitted to Istanbul Aydın University
Öğrenci Ödevi

<% 1

62 Submitted to Istanbul Medeniyet Üniversitesi
Öğrenci Ödevi

<% 1

63	isgfrm.com İnternet Kaynağı	<% 1
64	www.vergiburosu.com İnternet Kaynağı	<% 1
65	acikerisim.uludag.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
66	assets.ey.com İnternet Kaynağı	<% 1
67	auzefkitap.istanbul.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
68	www.isakder.org İnternet Kaynağı	<% 1
69	www.lexpera.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
70	www.mazarsdenge.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
71	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	<% 1
72	6b3b1196-f786-4e5a-94c0-d4c68646815b.filesusr.com İnternet Kaynağı	<% 1
73	AKMEŞE, Muhammet. "NETWORK MARKETING (AĞ PAZARLAMA) SİSTEMİNDEN KAZANÇ	<% 1

ELDE EDENLERİN VERGİLENDİRİLMESİ", Vergi
Müfettişleri Derneği, 2015.

Yayın

74	aof.sorular.net İnternet Kaynağı	<% 1
75	edakaya88.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
76	KENDİRLİ, Selçuk and ÇANKAYA, Muhammet. "DOLAR KURU'NUN BORSA İSTANBUL-30 ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE ARALARINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ", Celal Bayar Üniversitesi, 2016. Yayın	<% 1
77	Submitted to Kahramanmaraş Sütçü İmam University Öğrenci Ödevi	<% 1
78	dspace.gazi.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
79	ejercongress.org İnternet Kaynağı	<% 1
80	libratez.cu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
81	slideplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
82	www.bursa-smmmo.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1

95	www.tayyarates.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
96	İÇERLİ, M. Yılmaz. "Bankalar ve aracı kuruluşlar dışındaki işletmelerde repo ve ters repo işlemlerinin muhasebeleştirilmesi", Ekonomik Mali Yayınlar San. ve Tic. AŞ., 2011. Yayın	<% 1
97	ARIKAN, Zeynep and İNNECİ, AHmet. "Vergilendirilebilir Gelir ve Gelir Vergisinde Üniter Yapıyı Bozan Uygulamalar1", Hacettepe Üniversitesi, 2016. Yayın	<% 1
98	doi.org İnternet Kaynağı	<% 1
99	dspace.marmara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
100	www.mevzuat.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
101	ERSOY, Ersan. "Türkiyede ve dünyada organize türev piyasaların gelişimi", Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Derneği (MUFAD), 2011. Yayın	<% 1
102	KÖSE, Yavuz and ARSLAN, Muharrem Ozan. "MENKUL SERMAYE İRATLARI ve	<% 1

83	www.okuyanboga.com İnternet Kaynağı	<% 1
84	www.ozdogrular.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
85	www.vergidegundem.com İnternet Kaynağı	<% 1
86	www.vergisorunlari.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
87	Submitted to Kirikkale University Öğrenci Ödevi	<% 1
88	burhaneray.com İnternet Kaynağı	<% 1
89	dspace.trakya.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
90	esmmmo.org İnternet Kaynağı	<% 1
91	ets.anadolu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
92	flcoffice.com İnternet Kaynağı	<% 1
93	ilerianaliz.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
94	tr.wikipedia.org İnternet Kaynağı	<% 1

VERGİLENDİRİLMESİ", Vergi Müfettişleri
Derneği, 2014.

Yayın

103 TOKSOY, Ercan Serdar. "Menkul kıymetlerin
VUK, TMS, TFRS, UMS ve UFRS açısından
değerlenmesi ve muhasebeleştirilmesi", Vergi
Müfettişleri Derneği, 2015.

Yayın

104 islamicmarkets.com <% 1
İnternet Kaynağı

105 muhasebe37.blogspot.com <% 1
İnternet Kaynağı

106 www.yumpu.com <% 1
İnternet Kaynağı

107 KORHAN, Gökhan and ÖZDEMİR, Murat.
"YURTDIŞINDAN ELDE EDİLEN GAYRİMENKUL
SERMAYE İRATLARININ VERGİLENDİRİLMESİ",
Vergi Müfettişleri Derneği, 2014.

Yayın

108 en.vergidegundem.com <% 1
İnternet Kaynağı

109 www.isarder.org <% 1
İnternet Kaynağı

Alıntılarını çıkart

üzerinde

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Cenk Selçuk ORTAÇ

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	İKTİSAT	Başkent Üniversitesi	2018

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
Sarsılmaz Silah A.Ş	Satın alma Uzmanı	2022

Yabancı Diller: İngilizce

Yayınlar:

Tarih: 10/01/2023

